KLICPERA DRAMATIK.

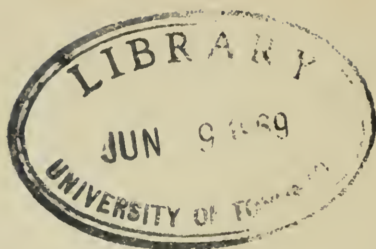
EHO PROFIL A MÍSTO V ČESKÉ DRAMATURGII.

Sepsal

FR. AD. ŠUBERT.

V PRAZE.
NAKLADATEL * F. TOPIČ * KNIHKUPEC
1898.

Knihtiskárna J. Otty v Praze.

Bylo mně deset let, když synové našeho pana učitele Nováka, František a Ludvík, s jinými ještě studenty, o prázdninách počali mluviti, že se má uspořádati akademie a zpívané rekviem za professora Klicperu.

Proč? pomyslil jsem si: Proč má být u nás v Dobrušce rekviem za Klicperu? Kdo je to? Toho jsem tu nikdy neviděl.

Ten byl — kromě války se »Sardinem« — první popud, který mé myšlení na chvíli vyvedl z mého malého světa o něco dále za poddomí a za opočenskou ulici a trochu výše nežli sahala naše vysoká dobrušská věž.

Na večerní návštěvě ve škole jsem se dověděl, že rekviem proto se chystá, že umřel spisovatel — tedy někdo kdo psal knihy, jako je ta tlustá »kronyka czeská«, ve které jsem doma čítal, kdy jsem jen k ní mohl po škole usednouti.

Dnes — téměř po čtyřiceti letech — chystám se říci já sám, kdo ten spisovatel byl a co všechno sepsal, jakou tvář mu ty jeho spisy daly a na jakém stojí místě v zahradě

naší literatury — nejsa dosud mrtev alebrž zůstávaje živ na věčnost budoucí.

Pojď se mnou, kdo chceš poslechnouti, co mně vypravovalo těch několik set postav, které ve vážných i veselých kusech Klicperových hovoří. Budu mluviti právě jen o dramatech Klicperových, o Klicperovi dramatiku. Do obšírného výpisu života básníkova se nepustím. Načrtnu jej stručně a to jen k tomu, aby bylo zřejmo, kde, v jakých poměrech a za jakého stavu dramatické literatury a divadla rozvinul svou obdivuhodnou, ba skorem úžasnou činnost dramatickou. Jiným ponechám, aby do podrobna vyprávěli idyllu a závěrečnou rhapsodii tohoto básníka, jenž žil pro divadlo, miloval květiny, zahrady, lesy a plné boží světlo denní — a při tom byl celou duší zapsán Muse, která svým vyvolencům ve bdění a snění šeptá dramata. —

Zabývaje se V. K. Klicperou nemohl jsem pominouti jeho současníkův i předchůdců v české dramaturgii. Poznal jsem při tom zajímavý, namnoze nový materiál literární a historický, a bezděky vzniklo ve mně důvodné přání, aby již záhy došlo k napsání historie prvního velkého období české dramaturgie, od r. 1771 — totiž ode dne prvního českého představení v Praze v Kotcích za ředitelství »pana Brunyána, který nejdřív o to se pokusil Češtinu na herčiště uvesti«, až po V. K. Klicperu a od Klicpery do Jos. Jiří Kolára. Máme již celou řadu výborných prací o první době lyrického a epického básnictví českého z konce

věku XVIII. a první třetiny věku XIX; ale ohledně básnictví dramatického z těch čas nedošli jsme leda k suchým soupisům dramat, anebo ke stručným úvahám, ve kterých s malými změnami stále se opakuje něco stejných údajů — a to čistě zevních. O duševním obsahu tehdejší naší dramaturgie nevíme bohužel až dosud téměř nic — ba v našich encyklopaedických dílech nenalézáme ani jmena jednotlivých jejích pracovníků! Tak jsme vděčni za to, k čemu oni svým zápalem a trudem nám položili základy!

V Praze, 27. června 1897.

F. A. Š.

Doba a místa básnické činnosti Klicperovy.

Václav Kliment Klicpera narodil se r. 1792 dne 23. listopadu v Chlumci n. C. v Čechách z rodičův o vychování dětí velmi pečlivých, ač nemnoho zámožných. Otec jeho byl krejčí a kostelník. Poněvadž starší bratři Václavovi František a Karel již studovali a rodiče neměli dosti prostředkův, aby i třetího syna dali na studie, byl mladý Václav určen nejprve na řemeslo otcovo. To mu nebylo vhod. Dán tedy pro silnou postavu svou na řeznictví. Dostav již ve svém patnáctém roce za vyučenou, odebral se jako tovaryš do světa na zkušenou.

Ale jakkoliv bylo jeho tělo neobyčejně statné, až hřmotné, mladý tovaryš byl nervů tak jemných, že pohled na zabíjení zvířat, krev a maso působil v něm k jeho zaměstnání stále větší nechuť a konečně nepřekonatelný odpor. Václav Klicperův býval by rád druhé řemeslo zaměnil za jiné třetí. Nevida toho možnost, chtěj nechtěj zůstával při řeznictví. Ale na dlouho toho nedokázal: vzbouřilyť se v něm nervy i celá jeho duševní i fysická při-

rozenost konečně tak, že upadl v Brně do těžké zimničné nemoci, ze které teprve později doma v Chlumci se zotavil. Čerstvé maso nemohl více viděti.

V době rekonvalescence vyrůstal mu v jeho fantasii nový svět čtením českých knih, do kterých se zabral, nemaje jiného zaměstnání. Tu sběhlo se neštěstí, kterým Václav a s ním naše literatura bezděky získali: o prázdninách zemřel bratr Václavův, studující Karel — a místo něho dán byl do Prahy na studie Václav. Jsa tu veden bratrem Františkem, tehdy již medikem, a naučiv se nakvap němčině, byl přijat roku 1808 — tedy jako mladík 16letý — na akademické gymnasium staroměstské.*)

---

*) Tato data životopisná vzata jsou vesměs z velmi důležité a až na některé jednotlivosti spolehlivé biografie »Vácslav Kliment Klicpera«, sestavené dle nejlepších pramenů od † Ivana Klicpery, syna básníkova a Em. Semeráda, tou dobou městského lékaře v Ml. Boleslavi, a vydané r. 1874 v Chlumci n. C. k oslavě odhalení pomníku Klicperova v Chlumci n. C., péčí a nákladem výboru pro zbudování pomníku, tiskem C. L. Klaudyho v Praze. — Zkráceně označovati budu tento spis značkou »Živ. Chlum.« (Životopis V. K. Klicpery, vydaný v Chlumci n. C.) Rok nastoupení Václava Klicpery do staroměstského gymnasia jest v »Živ. Chlum.« udán mylně letopočtem 1806; má státi 1809. Neboť do filosofie vstoupil V. Klicpera r. 1813 odbyv před tím za 5 let tehdejší šestitřídné akademické gymnasium. — Další pomůckou velmi dobrou jest životopis Klicperův v »Lumíru« r. 1859 od V. Filípka. Čerpali z něho i autoři »Živ. Chlum.« Filípkovu práci budu označovati zkratkou »Živ. Fil.«

Bohaté jeho duševní nadání osvědčilo se hned prvního roku měrou svrchovaně překvapující: vyznačoval se v učení tak, že ku konci roku byl prvním žákem třídy a následkem toho dle tehdejšího zvyku odbyl dvě třídy šestitřídného gymnasia najednou a mohl postoupiti z třídy první, parvy, hned do třídy třetí, grammatiky, přeskočiv třídu druhou, principii.*) Duch jeho přišel do živlu jemu přiměřeného — ptáče počalo létati, a to nejen v oboru nauk školních, nýbrž i v říši poesie. Maje příklad v nadaném a literatury milovném bratru Františkovi, který i polštině a ruštině se naučil, četl Václav i celou tehdejší skrovnou českou literaturu básnickou i staroklassickou a německou i překlady básnických děl jinonárodních, pokud se jich mohl v češtině a němčině dopíditi. Soudruhy mu byli vedle bratra pozdější básníci a spisovatelé František Turinský, Jos. Chmela, Dlabačové a později i V. A. Svoboda-Navarovský.

Již v posledních letech gymnasia a v prvních letech filosofie (jejíž studium trvalo tři roky) roznítila se ve všech těchto mladých srdcích neobyčejná láska k divadlu a dramatické literatuře a kromě toho jedno z těch mocných zaplání a tužeb, kteréž, opanujíce v mládí člověka, dávají mu směr celého života. Byla to láska k utlačené národnosti české a touha probudit a povznésti všady kolem sebe národní vědomí.

---

*) Čtvrtá slula syntax, pátá rhetorika, šestá poesie.

To se mohlo tehdá dít od studujících hlavně živým slovem, šířením literatury a hraním divadla. Mladí nadšenci a zvláště svrchovaně energický Václav Klicpera působili všemi těmito směry. Divadlo hráli o prázdninách v Chlumci, Poděbradech, Nymburce (se studujícími Dlabači) i na Mělníce.

Nad toto divadelní ochotnictví na venkově byly arci mnohem důležitější okolnosti, které připoutaly V. K. Klicpera k českému divadlu v Praze. R. 1806 odevzdáno stavovské divadlo v Praze, ve kterém od r. 1804 v neděle a svátky odpoledne české hry se dávaly, řed. Libichovi s tou výslovnou podmínkou, že české hry »v král. stavovské divadelně pražské« *) se úplně zastaví. Řed. Libich **) je přenesl na Malou Stranu do Raymanského domu, kde před tím již od r. 1802—1804 česká představení se dávala. Libich provozoval české hry na Malé Straně až do r. 1809, načež i tam je úplně zrušil. »Po tři celá leta spala (v Praze) česká Thalie.« Nepokojné doby válečné nebyly pěstování divadla vůbec na prospěch.

Teprve koncem r. 1811 působením měšťana Prokopa Haklíka a soudruhů jeho Koupovského, Wilda a Nigrina dosaženo povolení, aby ve dnech noremných hráti mohli ve stavov-

---

*) Čteme tak u Chmelenského v »Musejníku« 1827.

**) Jan Hýbl: »Historie českého divadla od počátku až do nynějších časů.« V Praze. 1816. Jos. Jungmann »Historie literatury české« v Praze, 2. vydání r. 1849, str. 362.

ském divadle ochotníci po česku ve prospěch »chudých ústavů«. Zřízena tedy společnost »herců, zpěvců a zpěvkyň z líbosti«, která již dne 26. ledna 1812 poprvé hrála.*) František Klicpera přivedl do ní později svého bratra Václava Klicperu, na nějž jeho dramatické nadání, zřízení ochotnické společnosti pražské a čtení románů a her působilo tak, že již r. 1812 — ba snad již r. 1811 — jal se spisovati dramata, zvláště dramatickou pohádku »Blaník«. Nyní ujal se mladý filosof Václav celou duší prací v jednotě ochotnické, jíž — vedle J. N. Štěpánka, kterému jako staršímu a již zkušenějšímu — odevzdáno řízení her — byl začasté dramaturgem, režiserem a hercem v jedné osobě. Horlivosti jeho neubývalo ani tím, že již po leta byl nucen — an otec jeho zemřel nedlouho po nastoupení jeho studií — kondicemi a opisováním ke studiím chleba sobě dobývati.

Mladí mužové rozvinuli tu podobnou činnost jako roku 1785 a později Karel Ignác Thám, Václav Thám, Bulla, Tandler, Prokop Šedivý, Höpfner, Haimbacher a Majober a jiní, když

---

*) Tvořili ji H. Brinke, A. Koupovský, Frant. Klicpera, F. Kopřiva, Č. Müller, J. Nigrin, V. Sýkora, A. Švanda z Zemšic, J. N. Štěpánek, A. Wild, A. Karlová a L. Lencová. Později přistoupili k ní J. Havelka, V. K. Klicpera, V. Machek, J. Mareš, F. Veliský, F. Pleskot, V. Růžek ml., V. Svoboda a J. Haklík, Antongová, Šopová, F. Gybová, Anna Švamberková, K. Ledererová, B. Suková, A. Musilová a J. Hýbl.

jim o to šlo, aby jazyk český přiveden byl za ředitele Bondiniho v Praze na divadlo.*) Leta 1812—1819 — ve kterých také r. 1818 vzniklo české divadlo ochotnické ve Wimrových sadech a přestěhovalo se později do domu měšťana Teisingera v Hibernské ulici (tam kde později zřízeno bylo nádraží rak. uh. státní dráhy) — uvedla Klicperu k pěstování českého divadla a rozhodla o jeho literární činnosti dramatické pro celý život. I jako herec vynikl V. Kl. Klicpera tak, že mu byl učiněn návrh engagementu od ředitelství německého divadla stavovského v Praze. Klicpera jej však nepřijal, chtěje v první řadě zůstati českým básníkem dramatickým.

Těch bylo tehdá, do r. 1820, ještě velmi poskrovnu, a ti kteří byli, netíhli svými plody dramatickými příliš vysoko. Poesie česká měla tou dobou sice již své velmi slibné, namnoze i znamenité počátky: po Puchmajerovi vystoupili Polák, Čelakovský a zvláště Jan Kollár se svými básněmi, otevírajícími české poesii nový svět. Ale v dramatickém básnictví, v tomto arci nejnesnadnějším druhu poesie, byla z konce XVIII. a z prvních dvou desetiletí XIX. věku dosud jen řada jmen a zjevů, z nichž při veškeré zajímavosti a důležitosti osob i jejich snah a jednotlivých literárních zjevů předce ani jediné nevynikalo tou měrou, jako jmeno

*) Dle příkladu Klicperova a Štěpánkova jednal zase o 20 let později — r. 1835 — J. K. Tyl v Kajetánském divadle na Malé Straně v Praze.

některého právě uvedených básníkův. Václav Thám, Prokop Šedivý, Stuna, Kavka, Bulla, Štván, Scholc, Klacný, Rous, A. J. Zima, Baumgarten, J. Tandler, Hafner, J. Palkovič, J. Linda, Er. Vocel, F. Heimbacher, V. R. Kramerius, Jedlička, Veverka, Frankl, Fr. Raymann, V. Sýkora, J. Šiessler, J. Rulík, A. Liška, J. N. Štěpánek — řada jmen mužů práce poctivé a záslužné, ale v dílech jejich, až na nepatrné výminky, žádné skutečné literární skvosty, které by je byly přetrvaly. Pouze Prokop Šedivý svými realistickými »Pražskými sládky« z rozhraní XVIII. a XIX. věku a později Raymann svými naturalistickými »Selskými námluvami« z r. 1819 a Fr. Turinský svou idealistickou »Angelinou« z r. 1821 zůstali nám z té doby. Vedle těchto prací konečně není beze vší ceny i kulturně historický obraz »Čech a Němec« jejž sepsal (r. 1815) J. N. Štěpánek dle Baumgartenovy české hry se zpěvy »Hakmatilka«. —

A jaký byl stav veselohry a vážného dramatu té doby v nejbližším sousedství básnického světa českého a kolem něho v celé střední Evropě?

Koncem století XVIII. a počátkem století XIX. stála veselohra v Německu a ve spojených státech rodu Habsburského celkem na stupni velice nízkém. Fraškovité, sprosté a divoké sceny, jež měly svůj původ již v mysteriích, nejen že za tři sta let nevyhynuly, nýbrž rozmohly se — nejprve v Italii a Německu — měrou takovou, že veselohra se zvrhla v hrubou sprostou frašku, hovící surovému vkusu lidu,

který se jí všady hltavě opíjel. V Italii byly to harlekinády, poslední nejhrubší výstřelky commedie dell' arte, v Německu a vůbec v zemích německých a poněmčených surové hansvuřtiády.

Francouzská jemnost ve společenském obcování, ušlechtilejší vkus, z jakého vytryskly výtvory komedie Molierovské již ve století XVII., očišťující vliv Goldoniho v Italii ve druhé polovině XVIII. věku, básnické plody Schillera, Goethe a Lessinga i dramaturgická horlivost Lessingova a kult Shakespearův v Německu*) nedobyly sobě v Německu a v zemích habsburských i v ostatní střední Evropě vůbec valného vlivu. Boj ušlechtilejších živlů, vedený proti tehdejším hansvuřtiádám, vykazoval se jen ojedinělými úspěchy a muselo býti pokládáno již za jistý zisk, jestliže se vyskytl ve veselohře pro davy obecenstva dramatický autor, jakým byl A. F. F. Kotzebue, který svými pracemi — byť i jinak velmi plochými — aspoň částečně prováděl obrat od zcela hrubé frašky k jemnější poněkud veselohře. —

*) Ze Shakespeara přeložena byla do češtiny dramata »Makbet« dle Schillera od K. J. Tháma r. 1786, »Král Lear« od Prok. Šedivého koncem věku XVIII., »Hamlet« od J. Tandlera koncem XVIII. věku, ze Schillera »Loupežníci« od K. J. Tháma 1786, »Fiesco« a »Úklady a láska« od J. Lindy kolem roku 1820, z Goethe »Iphigenia v Taurii« od Š. K. Macháčka 1822, z Grillparzera »Pramáti« od J. V. Špota 1824, z Molièra »Bezděčný lékař« r. 1825. Naproti tomu z Kotzebue bylo přeloženo již do r. 1825 přes dva tucty her!

Na vznik a rozvoj veselohry české měla arci vliv jak cizí tištěná literatura dramatická tak jí nejbližší velké sceny. Těmi byly hlavně scena stavovského — tehdy v činohře již zcela německého — divadla v Praze a sceny divadel vídeňských. Ve Vídni vládl — vedle Raimundovské »povídky volšebnické« — jak koncem XVIII. století překládáno u nás slovo »feenmaerchen« — počátkem XIX. věku nezlomenou silou hansvuřt ve své staré a několika novějších podobách — a jak se měly věci ve veselohře a vážném dramatě v Praze za časův, kdy V. Klicpera počal psáti své práce dramatické, o tom vypravuje Oscar Teuber ve svém výborném díle »Geschichte der Prager Theater« na str. 16. dílu III. takto:

»Celé hejno rytířských a loupežnických dramat, která vyvolali do života Goetheův »Goetz« a Schillerovi »Loupežníci«, celá záplava osudových tragedií, které měly jaksi své východiště v Schillerově »Valdštýnu« a tíhly za ním aspoň úspěchem scenickým, konečně četné a nerovnocenné produkty školy romantické, nalézaly skoro vesměs přístup na scenu pražskou. Veršované drama, od něhož se odvracela starší herecká škola v přeháněné mnohdy touze po přirozenosti, vidíme zneužíváno od nepovolaných poetů a znetvořováno od prostředních herců; střídalo se s veselohrami Kotzebueovými, holdujícími vkusu doby, plochou vídeňskou místní fraškou a trivialní parodií. Přítel umění radostně pozdravoval několik jasných výhledů, za něž bylo děkovati

pohostinským hrám znamenitých uměleckých sil, nebo umělecké snaze jednotlivých vynikajících umělců domácích.«

A dále:

»Efektní a spektáklové kusy jakož i vídeňská místní fraška, která tou dobou v císařském městě v Leopoldově slavila triumfy, hrozily znenáhla úplně se zmocniti pražského jeviště. Pravidlem tvořily repertoire truchlivé frašky druhu »Evakathel a princ Schnudi« ..... kusy jako »Probuzené svědomí« — kus to, který dle mínění divadelní komise byl »v každém vzhledě ohavný«, »Ďáblova sluj v krvavém lese«, která dobrému vkusu bila právě tak do tváře jako »Rinaldo Rinaldini« anebo jako »Wlasta und Scharka«, jež byla označena za »pravé znetvoření«, za »sbírku surových žertů, které by nepochybně od obecenstva hlučně byly aplaudovány«, nebyly ani více připouštěny. To však nevadilo pranic, aby se nedávala opět nová vpravdě mordýřská komedie: »Noc hrozná na zámku Paluzzi«*) s největší výpravou a nádherou dekorační.«

»Četným, jednání toto ostře odsuzujícím hlasům dávala blahovolná kritika na úvahu: že ředitelství, když kasy »při jemnějších zvucích dramatických pěvců, jako Lessinga, Goethe a Schillera, prázdny zůstávají, přirozeným způsobem se utíká k děsnostem a hrůzám a hledí pokladny naplniti stenáním, smrtelným chropotem a všeho druhu zvuky bolestí... I čle-

*) Přeložená také do češtiny od Štěpánka.

nové, jejichž působnost se pohybovala v čistějším okruhu dramatu, sahali k benefičním kusům podobného zrna.« —

Tak bylo v Praze na stavovském divadle. Ve hrách toho druhu a v nejhorších výstřelcích romantismu vůbec zanikaly vážné hry poetické, ze kterých nanejvýše byla ještě v oblibě osudová tragedie Müllnerovská a pohádka Raymundovská, jež vedla v Čechách k dosti hojnému napodobování. Pravzor Müllnerovské osudové tragedie »Die Schuld« přeložen byl též do češtiny od Fr. Šíra 1827,*) a to mluvou velice kroucenou a strojenou, kterou dán byl velmi zlý příklad pro literární výrobky podobného druhu. —

Přelévalyť se vůbec způsoby cizích her — a zvláště jejich splašky veseloherní — také do dramatické literatury české i prostřednictvím překladů i při vlastním samostatném tvoření. Vkusu a modě času podléhá pravidlem celý svět; ani hranice zemí ani meze národopisné nejsou při tom hrázemi dosti vysokými. Dostačí přečísti sobě jen tituly některých her tenkráte »v češtinu uvedených« nebo »původně sepsaných« **) aby bylo zřejmo, jakého ducha

*) V Praze 1827 u Josefy Vetterlové z Wildenbrunnu. Censurovaný exemplář ze dne 13. prosince 1832 v registratuře zemského výboru království Českého.

**) »Krvavý duch pod Vyšehradem« od V. Tháma, »Hrabě a rytíř Milislav aneb Tepličtí kováři« vlastenská rytířská hra od P. Šedivého, »Petr Halaš, první loupežník v Čechách« od Stuny, »Čaro-

byly tehdejší plody dramatického »básnictví«. Ve Spiessovském románu německém a Krameriusem vydávaných překladech vanul týž hrozný modní duch. Jistým štěstím ještě bylo, že se pěstovala v té cizí záplavě (vlastním ponuknutím a příkladem i některých německých spisovatelů) v Čechách »vlastenská hra« — totiž hlavně rytířská hra s obsahem z dějin českých, která vedle frašek nalézala nejvděčnější obecenstvo a měla na ně aspoň ve směru národního probouzení dobrý vliv. —*)

Takový obraz poskytovalo divadlo i modní literatura dramatická — a vedle ní i románová — když vystoupil V. Kl. Klicpera svými veselohrami a vážnými dramaty v letech 1815 až 1835. Ráz jeho prací z tohoto desetiletí jest rázem celé jeho tvorby vůbec až do jeho her posledních. Proto bylo tím více nutno ukázati na ústředí, ve kterém vznikla první díla Klicperova.

Škoda byla veliká, že r. 1819 musel Klicpera opustit Prahu, obdržev místo gymnasijného professora v Hradci Králové. Neboť tímto odchodem vzdálil se mladý básník velkého »herčiště«, jaké měla Praha ve svém stavovském divadle a pozbyl tak bezprostředního kontaktu i s větším jevištěm i namnoze se

---

dějné zrcadlo, aneb Ohnivý medvěd Rybecala v Krkonošských horách«, »Krvavý věnec svadební, aneb Mladá rekyně« od Heimbachera, »Abelíno, veliký zbojník« atd. atd.

*) Jinak rozuměla se »vlastenskou hrou« i česká hra vůbec.

světovým prouděním literárním po celých 27 let. Vrátilť se do Prahy teprve v pozdním věku roku 1846.

Do Hradce vzal s sebou z Prahy mladou choť, spoluochotnici pannu Annu Švamberkovou, dívku to mysli a ducha velice ušlechtilého, literárně vzdělanou, kterou rád svou Muzou nazýval. S ní a v kruhu svých pěti dítek byl Klicpera tak šťasten, že jeho rodinný život vtiskl vedle jeho ostatní klidné a jemné letory jeho duchu pečeť spokojenosti a klidu, která prozařuje nejen veškerým jeho jednáním, nýbrž i všemi jeho dramatickými pracemi.

Jsa vůbec povahy klidné a vyrovnané, mimo to vázán i svým postavením a absolutismem tehdy v nové síle opět vystupujícím, zůstával Klicpera tak jako skorem všichni čeští spisovatelé kolem r. 1820 mimo revoluční a revoltující proudy, city a myšlenky, jež vyneseny byly na povrch ve Francii koncem věku XVIII*) a bouřily v literaturách Byronem a byronismem. Klicperův obzor, jak jej poznáváme z jeho spisův a života soukromého, byl jasný, klidný a zlacený osobním humorem básníkovým. Nalézaje kromě rodinného kruhu rozkoš a úplné uspokojení ve své tvorbě dramatické, snažil se stále, aby svými původními

*) Že ani v Čechách nescházelo povah radikálnějších, patrno na V. A. Svobodovi Navarovském, soudruhu Klicperově v Praze. Ty však byly skrovnými výminkami. Ostatně sr. o věci té Jaroslava Vlčka »První novočeská doba básnická«. V Praze 1896. Bursík a Kohout.

pracemi dramatickými, prováděním ochotnického divadla a živým slovem co nejvíce přispěl k dosažení cíle všech tehdejších spisovatelů českých, totiž k probuzení národního vědomí lidu, k jeho duševnímu povznesení a k vybavení jeho ze záplavy němectví, jiř tehdá ze všad na něj dotírající.*) V tom směru dokázal také Klicpera ohromně mnoho jak svými dramaty, která všady se hrála a všady nalézala velikou oblibu, (částečně i povídkami), tak svým velice úspěšným působením učitelským, jímž vychoval národu svému celou legii vzdělaných mladých vlastenců, myšlenky učitele svého dále a ochotně šířících. —

Při tom všem byl soukromý život Klicperuv »životem českého profesora: životem nejusilovnější práce, posvěcené jiným, práce obětavé až do úpadu, často strádající až do úmoru a vezdy nezištné i hluku nemilující«.

Co jiní se tiskli do popředí a jej i umlčovali, zustával on stranou, nepůsobě pro sebe ničím a hledě na všechno jen s občasným, ale vždy pomíjejícím roztrpčením.

---

*) Ant. Rybička v životopisu Václ. Al. Svobody-Navarovského: »V. Klicpera docela se srovnával s naším Svobodou v tom, že by se předkem mělo prohlížeti ku hrám původním obsahu vážnějšího, historického i sice vlasteneckého (a ne ku překladům Štěpánkovým), poněvadž jenom takovými kuse může se platně působiti ke vzdělávání krasochuti, k ošlechtění srdce a oživení citu národního u obecenstva domácího«. (»Přední křisitelé národa českého«, str. 380.)

Lásce své k divadlu hověl mladý básník i mimo Prahu, ujav se v Hradci Králové s velikou energií divadla. Že bylo do té doby německé, uvedl na ně české hry, ve kterých sám i s chotí svou účinkoval, dokud ho nedošel pokyn, aby jako profesor více nevystupoval. Nicméně i potom zůstal ředitelem, regisseurem a dramaturgem divadla hradeckého až do svého odchodu do Prahy.

Mimo divadlo znal Klicperu každý jako neobyčejného milovníka květin a cestování. Proslulé »Jiřínkové jednoty« ve východních Čechách byl několik let místopředsedou — a Krkonoše prošel několikráte i jako student i jako profesor. Jako student procestoval i uherské Slovensko. —

Po smrti své první choti pojal Klicpera roku 1838 za druhou manželku pannu Annu Trnkovou z Hradce Králové. S ní trávil opět šťastné manželství, maje s ní několik dítek. Z nich nadaný Ivan jediný dosáhl věku mužného. Otec měl jej neobyčejně rád; dle jeho jmena nazval také celou řadu osob ve svých dramatech. —

Po hradecké idylle nastal pražský epos. Rok 1846 povolal Klicperu do Prahy na gymnasium akademické a rok 1848 vtrhl jej do veřejné činnosti politické: bylť zvolen za člena národního výboru a později za tribuna akademické gymnasijné kohorty. I poslancem jej chtěli míti v Chlumci a v Hradci Králové; on však mandátu nepřijal, ačkoliv již za poslance byl zvolen. R. 1850 byl jmenován ředitelem

akademického gymnasia, jež stalo se českým. Ale reakce hleděla brzy nazpět dostat oběti na chvíli jí vyrvané: akademické gymnasium prohlášeno znova za německé — a Klicpera r. 1853 z něho odstraněn byv dán do pense!

Zlomená noha a částečná ztráta sluchu byly dalšími ranami muži, jehož jedinou zálibou zůstávalo i potom divadlo a tvorba dramatická. R. 1858 nabízel mu ředitel Thomé — jejž Klicpera r. 1828 jako mladého herce přijal v Hradci do svého domu*) a jej vyučoval v esthetice a veškerém umění hereckém — řízení českých her odpoledních. Ale věk bránil básníkovi uvázati se v úřad jinak důležitý — a tak Klicpera i nadále navštěvoval divadelní představení, sedaje pro nedoslýchavost za kulisami a dívaje se z nich bedlivě svým i cizím hrám.

Pondělí velikonoční r. 1858 přineslo mu den slavný a radostný: dával se na počest básníkovu ve slavnostním představení s proslovem Klicperův nově zpracovaný »Soběslav«. To byl jeden z velkých a nejradostnějších a posledních paprskův života Klicperova. Zesnulť Nestor dramaturgie české v Praze (v domě č. 552—II. na Karlově náměstí) dne 15. září 1859, zabývaje se do posledního dechu divadlem a tvorbou dramatickou. Nepsal-li práce nové, piloval rád a měnil starší. Šel ke hrobu

*) Roku 1826—27 měl také u sebe studenta Jos. K. Tyla, jejž jmeno Klicperovo do Hradce Králové přitáhlo. O vlivu Klicperově na sebe vydal sám Tyl svědectví upřímné.

s Musami — tak, jak byl nedlouho před svou smrtí psal svému příteli: »Cum Musis ad sepulchrum!« —

Pochován byl na II. olšanském hřbitově, v oddělení 5., ve hrobě č. 123., na němž postaven na paměť prostý pomník s reliefem hlavy básníkovy. Spolu s ním odpočívá tam syn jeho spisovatel Ivan Klicpera, zesnulý r. 1881 v 35. roce věku. Po pravé ruce Klicperově uložen jeho žák a věrný přítel divadelní ředitel Frant. Thomé, *1807 † 22. května 1872. —

Klicpera byl jasný, ušlechtilý zjev. V mohutném obrovitém těle vládl jemný ale energický duch nadaný velkou fantasií, živý prací neúmornou a stále nakloněný k úsměvu. Klicpera byl z největších křisitelův našich a novodobé dramaturgie české — jak prodlením této studie poznáme — skutečným zakladatelem.

Klicperova díla dramatická.

V životopisech Klicperových udána bývala za první dramatickou práci Klicperovu jeho pohádka »Blaník«. Ale dle J. Arbesa*) zachovala se po Klicperovi předmluva ku hře »Loupežníci v Táborském lese« aneb »Smíření při rakvi«. Drama — dle všeho »rytířské« — není známo ani z rukopisu ani jinak, poněvadž tištěno nebylo. V předmluvě datované »V starém městě pražském dne 2. prosince 1815«, pravil Klicpera:

»V měsíci červenci ku konci uchylujícího roku vydal jsem bez mé vůle — zamlčím, jakou podnětí — svou první činohru nazvanou »Loupežníci v Táborském lese«, aneb »Smíření při rakvi« na světlost, nepovědom s těmi devateronásobnými nepříjemnostmi, jimž jsem se podrobiti musil.

---

*) »Česká Politika« r. 1898 č. 93. — Dle soukromého sdělení chová pan J. Arbes opis originálu, jenž patříval divadelnímu řediteli p. Pavlu Švandovi ze Semčic.

Můj úmysl jedině byl, sebe skrze činohru z předu jmenovanou ospravedlniti, čehož také hojně dosáhnouti doufám, když ve vší vážnosti řeknu, že mi nikdy na mysl nepřišlo, činohru pro divadlo psáti, ani ji jedenkráte předložiti lidu; — jedině mohu říci, že jsem v čas mně k odpočinutí ustanovený, po té pěšince slepě kráčel, po níž mne má obrazotvornost vedla. Že ale má činohra spatřila světla« (patrně lamp jeviště, poněvadž nebyla tištěná, ale předce, jak ihned uslyšíme, obecně posuzována) »opakuji ještě jednou, nestalo se mou vinou.

»Při tom všem ale svou uraženou dobromyslnost konejším, že nejsem tím jediným, jemuž od malomocných soumyslníků za dobrou vůli potupou odměřeno bylo: staloť se to i mužům, do jejichž třídy sebe čítati snad nikdy nebudu hodným. Bych ale svým zlehčovatelům dokázal, že jsem tu první činohru náhodou nenamazal, tedy jsem ten drahný čas svého odpočinutí jedině k tomu ustanovil, bych svého přirozeného daru ke spisům takového druhu zkusil a vyzkoumal. Zdaž jsem se ve svém přesvědčení nezklamal, budou moci bezpochyby soudcové moji rozhodnouti, když tyto následující čtyry hry spatří, kterým více sester následovati bude, budou-li předchůdcové tito hodni branou zkušenosti projíti.« —

Z předmluvy této — tak jako z jiné pozdější — jest zjevno, kterak v Klicperovi záhy se probudilo nadání dramatika. »Loupežníci v Táborském lese« byla jeho první práce dramatická. Než byla sehrána, napsal mladý autor

do r. 1815 ještě čtyry jiné hry. Byly to, jak z jiných jeho vlastních údajů víme: »Blaník«, »I dobré jitro«, »Žižkův meč« a buď »Pašerové« nebo »Čeští pytláci«. Poněvadž »Blaník« napsán byl dle vlastního označení Klicperova již r. 1813, možno vznik »Loupežníků v Táborském lese« klásti do r. 1812 nebo 1811.

První dílo, které Klicpera tiskem vydal a s kterým měl později velký úspěch, byl právě vzpomenutý »Blaník«, »dramatická bajka v pěti jednáních«. Klicpera napsal ji jako jedenadvacetiletý student r. 1813 a vydal v prvním svazku své sbírky »Divadlo Klicperovo« svým nákladem r. 1820 v Hradci Králové, tiskem u Jana Fr. Host. Pospíšila, krajského a biskupského Impressora.*) Právě v tomto vydání udáno jest Klicperou sepsání dramatu na rok 1813. »Živ. Chlum.« praví, že Klicpera počal »Blaník« psáti v Praze, jsa gymnasista, r. 1812. Druhé vydání »Blaníka« — tak jako vůbec souborné uveřejnění většího počtu dramatických spisů Klicperových — způsobeno bylo sbírkou »Spisy Václ. Klim. Klicpery« v Praze 1862-63, nákladem knihkupectví I. L. Kobra.

Čtení rytířského románu »Zdeněk z Zásmuku«**) dalo podnět k sepsání »Blaníka«

---

*) Divadlo Klicperovo — na rozdíl od »Nového divadla českého«, sbírky dramatických prací, která od jara r. 1819 vycházela v Praze nákladem knihkupce M. Neureuttera, a na rozdíl od sbírky »Divadla J. N. Štěpánka«, vydávané v Praze, nákladem synů Boh. Háze od r. 1820—1832.

**) »Zdeněk z Zásmuku s svými tovaryši«, aneb »Rytíři v Blanickém vrchu zavření«. Staročeská

a působilo mocně na fantasii mladého studenta. »Rytíři a duchové blaničtí počali se mu jasněji před oči stavěti, mluvili, jednali tak, že Klicpera z tiché světničky utéci musil, aby v hlučných ulicích tyto přízraky z mysli své zahnal. Leč pouliční lomoz a ryk dodával rekům blanickým ještě větší živosti. S rozpálenou hlavou přiběhl Klicpera domů nazpět, sednul a jal se psáti roku 1812, stár jsa dvacet let, první svoje dramatické dílo, totiž činohru »Blaník«, která se po třech letech dne 25. března 1815 na stavovském divadle v Praze poprvé provozovala.«

O popularnosti »Blaníku« svědčí F. Mikovec, dle něhož tato hra nejčastěji na jevištích pražských se dávala, a slova J. K. Tyla, jenž v časopise »Jindy a Nyní« v divadelních zprávách napsal: »I kdož pak jest, kdo by v Čechách ‚Blaník‘ nečítal.« *)

Román »Zdeněk z Zásmuku« byl sice, jak zmíněno, Klicperovi podnětem k sepsání »Bla-

---

rozprávka. Krameriusovým nákladem. V Praze 1799. K dostání v Czeské novinářské Expedicí na starém městě v nře 373. — Jak ukázal H. Máchal ve studii »O některých knížkách lidového čtení« v »Národopisném Sborníku Československém« III., r. 1898 v Praze, není »Zdeněk z Zásmuku« v podstatě své nic jiného než v rytířské roucho přestrojený a dle vkusu doby přeobrazený román »Fortunát«, který v jazyku českém poprvé r. 1561 byl vydán tiskem.

*) »Blaník« byl přeložen Jindřichem Miranim do němčiny, a dáván v jeho překladě na stavovském divadle v Praze pod názvem »Die Ritter von Blanik«.

níka«, ale celý děj dramatické pohádky vytvořil sobě mladý básník zcela samostatně, nevzav k němu z románu nic mimo motiv blanický a některé motivy podřízené. Toť patrno již z té pouhé okolnosti, že děj »Blaníka« hraje stále v Čechách, kdežto děj románu »Zdeněk z Zásmuku« vložen jen částečně do Čech, odehrávaje se ponejvíce v Štýrsku, Italii, v Němcích »v kraji švábském, kdež město Ulm leží«, na Rejně a jinde, ve Francii, ba i v Turcích. V románu vypravují se osudy potulného rytíře, obdařeného silami nadpřirozenými a provázeného družinou od něho zvolenou.

Ač není úhonou díla dramatického, vezme-li si k němu básník za podklad děj románu — Shakespeare tak činil pravidlem — dlužno předce v tomto případě tím více sobě všimnouti, že Václav Klicpera, ač měl v románu dějový podklad hotový, předce vytvořil sobě osnovu dramatického děje k »Blaníku“ vlastní invencí. Dokazujeť se tím mimořádná mohutnost jeho osobité fantasie.

Po »Blaníku« následovalo několik veseloher. Kdežto humor pravidlem teprve v pozdějším věku u člověka se dostavuje, tvořil u Klicpery hned od mládí jednu z hlavních podstat jeho ducha. Povstalyť r. 1815 »I dobré jitro«, veselá hra v jednom dějství, vydaná poprvé »Div. Kl.« r. 1820 nákladem spisovatelovým, podruhé ve sbírce »Dramatické spisy V. K. Klicpery« r. 1848 v Praze, nákladem dra J. A. Gabriela — a »Žižkův meč«, fraška ve

třech jednáních, vydaná v »Div. Kl.« r. 1821 v Hradci Králové, nákladem J. F. Hostivíta Pospíšila.

Kromě těchto veseloher napsal V. K. Klicpera do r. 1815 ještě buď činohru »Pašerové« nebo činohru »Čeští pytláci«. Tato měla zvláštní osudy. Klicpera ji sepsal za svých studentských let. Bratr jeho František, chtěje s přátely svými hráti nějaký nový kus v Žebráce, vzal Václavovy »Pytláky«, aniž by tento pak věděl, kam se poděli. Kus byl oželen a po smrti bratrově úplně zapomenut. Konečně po dlouhém čase, jak »Pražské Noviny« vypravují, asi r. 1850, když byla divadelní bibliotéka v Žebráce prohlížena, nalezl knihovník, Ludvík Vorel, studující ze Žebráka, jednotlivé úlohy neznámého mu kusu, a když pak je sestavil a sepsal, shledalo se, že je to ztracená truchlohra »Pytláci«. — Tak napsal Václav Filípek krátce po smrti Klicperově v Mikovcově »Lumíru«.

Když v březnu 1898 mělo se postaviti v Národním divadle v Praze poprsí Klicperovo a byl jsem vyzván, abych měl slavnostní řeč, hleděl jsem k vůli náležitému seznání literárního významu Klicperova se obeznámiti se všemi pracemi Klicperovými. Opatřil jsem si k tomu účelu z universitní a musejní bibliotéky pražské »Divadlo Klicperovo«, všechny »Almanachy«, Jungmannovu »Slovesnost«, Zieglerova »Dobroslava« a dramatických spisů Klicperových vydání Gabrielovo i Kobrovo. Ale nikde jsem nenalezl práce: »Únos z hrobky«, »Sen«,

»Tajný pověřec«, »Krása a Nekrása«, »Potopa světa« a »Čeští pytláci«.

Na rukopis hry »Potopa světa« přišel jsem v registratuře Zemského výboru království českého. Stran ostatních her dopsal jsem do rodiště Klicperova, Chlumce n. Cidl., Hradce Králové, životopisci Klicperovu dru E. Semerádovi v Mladé Boleslavi, do Žebráka, Zbirova a Sušice, kde chovají mnohé literární památky z pozůstalosti dra Gabriela. V první řadě obrátil jsem se k p. Ludvíku Vorlovi v Praze a k paní Klicperové, vdově po básníku, rovněž v Praze sídlící. Od p. L. Vorla obdržel jsem zprávu, že rukopis »Českých pytláků« odevzdal p. Vorel V. Kl. Klicperovi nedlouho před jeho smrtí, asi r. 1857, že však další vědomosti o něm nemá. Rukopis nebyl nalezen ani u pí. Klicperové, která vůbec mnoho písemných památek po zemřelém choti nemá. Uskrovňujíc se druhdy bytem, přijala nabídnutí přítelkyně, aby rukopisy a knihy složila do dvou beden a u ní si je uschovala. Uschování dopadlo tak, že po čase pí Klicperová nedostala nazpět ani jediné stránky! Z beden bylo všechno vybráno a zničeno! Považoval jsem tedy »České pytláky« za úplně ztraceny. Tu dne 15. března 1898 p. L. Vorel mne opět navštívil a rukopis hry přinesl. Byl to opis pořízený r. 1816 ochotníkem Josefem Hněvkovským pro ochotnické divadlo v Žebráce r. 1812 V. Špalkem tam založené. Nalezl jej mezi starými knihami a papíry vikář v Městečku u Křivoklátu p. Špalek, který jej

druhdy obdržel po svém strýci faráři Špalkovi ze Žebráka.

Tak nalezen a zachráněn rukopis hry Klicperovy. Dal jsem jej opsati pro archiv Národního divadla, kdežto prvopis byl ve smyslu ustanovení pp. vikáře Špalka a L. Vorla odevzdán českému Museu.

Bohužel literárního zisku ani z této činohry ani z »Potopy světa« není. Jsou to práce velmi začátečnické, »Blaníkem« daleko předstižené, a nebylo by v prospěchu Klicperovu ani radno, tiskem je vydati. Domnívám se, že Klicpera »České pytláky« v letech padesátých sám zničil, nechtěje s nimi na světlo denní.

O činohře »Pašerové«, která vznikla buď 1815 nebo 1816, rovněž není známo, kam se poděla; nejspíše byla spisovatelem samým také spálena.*)

Roku 1816 sepsáni byli »Bělouši«, veselohra ve 4 jednáních, a vyšli ve druhém svazku »Divadla Klicperova« v Hradci Králové 1821. V předmluvě k této práci dí básník: »Plautův Amphitruo, čili vlastněj otrok z veselohry této: Sosia, rozňal mi v mysli jiskru nejprvnější k této básni, nikoli ale komedie německá, jak se mnozí krajané omylně domejšlejí, nebo proč bych — na radu — ku pravnučce chodil, maje ku prababičce pohodlný přístup?, dokonce co

*) V registratuře Zemského výboru jest sice nějaká hra »Pašerové« v seznamech zapsána, ale nemohl jsem se dopátrati rukopisu.

jsem přesvědčen, že ku př. od veselohry pana Jüngra: ‚Maske für Maske‘ přes Vlachy a Francouze k Latiníku Plautovi tak daleká je cesta jako od Šinkovy nevlastní a prabídné frašky ‚Gasner der Zweite‘ k Shakespearově geniální veselohře: Die Kunst eine Wiederbellerin zu zähmen!« Kdožto ale. oným dobromyslným krajanům mým za zlé smí míti, že se jim život německý a větvičky toliko české býti vidí? Co oni o Plautovi vědí! a živ-li jednou byl, co psal?!«

Téhož roku 1816 napsal Klicpera vzpomenutou již frašku o dvou jednáních »Potopa světa«, která ku provozování nebyla tehdá připuštěna a dávala se teprve po smrti básníkově v Praze, v Novoměstském divadle r. 1859.

K dobrým »Běloušům« přidružily se r. 1817 na tehdejší dobu znamenité práce veseloherní »Divotvorný klobouk,«*) fraška v trojím

) Přeložena byla do němčiny Pražanem A. Wernerem pod názvem »Der Zauberhut«. »Tento pan Werner,« dí V. Filípek, »měl vůbec v oumyslu skoro všechny hry Klicperovy přeložiti do němčiny. R. 1838 měl kromě »Divotvorného klobouku« již přeloženy »Dvojčata« pod názvem: »Die Brüder von Archangel«, pak »Rohovín Čtverrohý« — »Rohovin der Viereck«, frašku »Sen« — »Der Traum«, jižto mu Klicpera zapůjčil v rukopise, jako i taktéž následující dva kusy, a sice rytířskou veselohru »Hrabata z V)« — »Die Charaktere« — kterouž Klicpera později vydal pod názvem »Hvězda«, aneb »Charakterové«, »Waldek«, »Brněnské kolo« — »Das Brünner Rad«, kteroužto dramatickou báchorku Klicpera mu též v rukopise zapůjčil, a jejížto Wernerův. překlad pak na Brněnském a 23. ledna

dějství, vyšla poprvé v 1. svazku »Div. Kl.« v Hradci Králové, podruhé v Praze r. 1848 nákladem dra J. A. Gabriela a »Hadrián z Římsu,« rytířská hra v čtveru jednání — skvostná to parodie na rytířské hry tehdejší doby, vydaná v »D. K.« r. 1821 v Hradci Králové. Dále vznikly téhož roku »Lhář a jeho rod«, veselohra v pěti jednáních (v D. K. nákladem Pospíšilovým v Hradci Králové roku 1820), »Uhlířka«, činohra v pateru dějství (v D. K. 1821 nákladem Klicperovým) a nejspíše také »Rohovín Čtverrohý«, fraška v jednom jednání. V prvním vydání výtečné této hry z r. 1825 v »Almanachu dramatických her od V. Klicpery« (nákladem J. H. Pospíšila v Hradci Králové) jest sice udáno sepsání hry rokem 1821. Ale v »Živ. Chlum.« čteme z pera syna Klicperova, že Klicpera tuto hru sepsal jako student:

»O jedněch prázdninách se stalo, že se v Chlumci opět česky hráti mělo; as pět dní před představením po první zkoušce shlukla se milá děvčátka Chlumecká a umluvivše se, úlohy své studentům zpět poslala se vzkázáním, když studenti neustále jen česky hráti chtějí, že ony česky hráti nebudou, poněvadž je čeština řeč příliš sprostá. Studenti ovšem byli na

1841 i na vídeňském divadle nad řekou Vídeňkou se provozoval. Tento Werner přechovával a přeněmčoval překlady Klicperových her tak dlouho, až pak konečně dozrál k takové nestydatosti, že r. 1845 neostýchal se některé z nich u Zubra ve Varadině co své vlastní původní hry vydat.«

holičkách, leč nepozbyli mysle a rozhodli, aby odrodilé krasotinky domácí hořce pýchu svoji pykaly. Klicpera již tenkráte v kruzích studentských požíval jakési pověsti co plodný dramatický spisovatel a protož studenti, aby děvčatum na vzdor předsevzetí svoje provedli, uložili Klicperovi, by na rychlo nějaký kus bez osob ženských sepsal. Našemu Václavovi napadla buď povídka neb anekdota o profesoru Viereckovi, začal hned po obědě psáti, psal po celou noc a ve středu ráno byl kus hotov; ve čtvrtek se jelo do krajského úřadu o povolení a v neděli se skutečně hrál ponejprv kus: »Rohovín Čtverrohý«, jedna z nejbujnějších jeho frašek. Po divadle se tančilo, avšak jen s přespolními dívkami, a děvčata chlumecká zahanbena málomocně musila výsměch a pohrdnutí studentův snášeti. Od té doby, smával se Klicpera ještě v pozdějších letech, dívky nikdy více vzdory nečinily; přesvědčilyť se, že s pány studenty nejsou žádné žerty, těšily se po celý rok na jich příchod a hrávaly se studenty vždy jenom po česku.«

Z této zprávy jde nepopíratelně na jevo, že »Rohovín Čtverrohý« pochází nade vši pochybu ze studentských dob Klicperových. Klicpera však byl studentem jen do r. 1819, (od podzima 1816—1819 studoval medicinu a professuru, před tím od r. 1813—1816 byl v tehdejší filosofii. Gymnasium staroměstské v Praze navštěvoval od r. 1808—1813.) Roku 1819 se podrobil zkouškám předepsaným k dosažení professury a již dne 26. června 1819 byl jmenován

humanitním professorem v Hradci Králové. Nemohl tedy »Rohovín Čtverrohý« povstati teprve roku 1821 a klade-li Klicpera do tohoto roku vznik »Rohovína«, nutno se domnívatí, že toho roku znova spracoval svou výtečnou frašku, na níž při prvním, tak kvapném sepsání zajisté zůstaly vady, které Klicpera později odstranil.*) Pokud se týče »anekdoty« o prof. Viereckovi, dlužno dodati, že podkladem k ní byla celá skutečná humoreska německá, tiskem vyšlá. Co bylo zásluhou Klicperovou při spracování tohoto děje, ukážeme později.

R. 1817 jest nejplodnějším a při tom nejdůležitějším v dramatickém tvoření Klicperovu: neboť v něm povstaly tři jeho nejlepší veselohérní práce »Divotvorný klobouk«, »Hadrián z Římsu« a »Rohovín Čtverrohý«, mimo to čtvrtá dobrá vesolohra »Lhář a jeho rod« a konečně činohry »Uhlířka« a »Únos z hrobky«.

Nejspíše počátkem r. 1817 — nebo nanejvýše koncem r. 1816 — sepsal Klicpera činohru »Únos z hrobky«, která se dle V. Filípka v »Lumíru« r. 1859 č. 38—41 »provozovala dne 19. února 1817 k účelu dobročinnému«. Klicpera ji napsal »na vyšší vybídnutí k té příležitosti a v ní i co herec veliké pochvaly došel od obecenstva velmi četně shromážděného«. Později však nepochybně tuto práci zničil; nebylať vytištěna.

*) »Rohovín čtverrohý« přeložen byl do hornolužičiny od Jana Češky.

Z roku 1817 pochází činohra v pěti jednáních »Běla«, která vyšla teprve r. 1863 ve sbírce Kobrově. V následujících letech — přesná data scházejí — sepsal Klicpera činohry: »Božena« (v 5 jednáních), »Bratři« (o jednom jednání) a smutnohru o jednom jednání »Libušin soud«. — »Božena« vyšla v »Div. Kl.« 1820 nákladem Pospíšilovým, »Bratři« r. 1820 v Jungmannově »Slovesnosti« v Praze a »Libušin soud« r. 1820 v Zieglerově »Dobroslavu« v Praze, a po druhé o sobě r. 1832.

R. 1821 vyšla od Klicpery truchlohra ve čtyrech jednáních »Rod Svojanovský« v »Div. Kl.«, nákladem J. H. Pospíšila v Praze.

R. 1822 napsány byly »Valdek«, dramatická báseň ve třech jednáních, a »Loketský zvon,« dramatická bajka ve třech jednáních, i byly vydány r. 1825 jako prvý svazek »Almanachu dramatických her od V. Klicpery« v Hradci Králové nákladem Pospíšilovým.

V almanachu »Novoročenka,« jejž vydal Klicpera r. 1823 spolu s prof. Chmelou, jsou práce Klicperovy »Kytka«, veselohra v jednom jednání, a »Zlato neblaží«, dramatická maličkost (o 1 dějství).

R. 1823 sepsaný »Žižkův dub« je text k romantické zpěvohře o dvou jednáních, k němuž Kott v Brně a Macourek v Praze hudbu složili.

Následujícího roku 1824 a 1825 pracoval Klicpera o truchlohře ve čtveru jednáních »Soběslav, selský kníže«. Dle »Živ. Chlum.«

ponechal sobě k vypracování tohoto dramatu času tři čtvrti léta, kdežto jinak nepotřeboval k sepsání hry více než čtrnácte dní, nebo nejvýše tři neděle — při »Rohovínu« ani ne 24 hodin.

Jmenovaná právě dvě díla a »Rok po smrti«, dramatická báseň v jednom jednání, vyšla v »Almanachu dramatických her od V. Klicpery« v Hradci Králové 1826.

Truchlohry »Soběslav« cenili sobě nejen Klicpera sám, nýbrž i literární veřejnost česká jakožto nejlepší hry Klicperovy, a při tom díla absolutní hodnoty básnické. Vydání její působilo takřka sensačně. Doklady o tom uvedeny budou později. Proto byl básník truchlivě překvapen, když po vydání »Soběslava« Jos. Jungmann na jeho osobní otázku, co o práci soudí, dal mu odpověď vyhýbavou — tedy nepříznivou. Mínění Jungmannovo zůstalo však dosti ojedinělé. Zdá se dle všeho, že kritický duch Jungmannův nesouhlasil jen s neobmezeným vynášením této hry; neboť jistou cenu — jak při rozboru her Klicperových se ukáže — není naprosto možno »Soběslavu« upírati.

»Soběslav« uveden byl dne 6. ledna 1839 na jeviště stavovského divadla v Praze pod názvem »Soběslav a Bedřich«, aneb »Boj o českou korunu« a doznal i tu velmi lichotivého přijetí. Pouze »vzdělání« hry od J. K. Tyla k vůli nutnému uskrovnění jí na dobu pouhých dvou hodin, nebylo shledáváno šťastným.

Poněvadž Klicperův »Soběslav« až do smrti autorovy považoval se za nejlepší drama české vůbec, zvolen byl — jak Mikovec a Filípek výslovně dotvrzují — vším právem, aby výjev z něho důstojně representoval české drama na stropě bývalého Novoměstského divadla v Praze (vystavěného r. 1859), v cyklu zobrazených scen dramatických děl jiných básníků.

O chvíli, kdy Klicpera »Soběslava« v Hradci Králové dokončil, podává »Živ. Chlum.« tento pěkný a dojemný obrázek:

»Klicpera bydlel tenkráte u Pražské brány »u zeleného stromu«, kde najatou měl malou, při domě se nalézající zahrádku, v nížto květiny s velikou láskou sám pěstoval. Tam v besídce jednoho dne pod večer, ana milovaná manželka jeho (Anna roz. Švamberková) nedaleko něho seděla, na klíně chovajíc nejmladší děcko, synka Bedřicha, a pozorujíc se zalíbením dvouleté nejstarší děvčátko Marii, která se kolem matky batolila, odložil Klicpera péro, vstal od stolku, u něhož byl psal a přistoupiv se zrakem zářícím k choti své, o níž věděl, že snahám jeho porozuměla, oznamoval jí radostně, že »Soběslav« jest ukončen.« —

Toť opravdu kus básnické idylly!

O době povstání následujících prací Klicperových nemáme již přesných dat, i můžeme se jí domysliti pouze dle let jejich vydání nebo provozování. Tak r. 1827 dne 30. září dávala se v Praze na stavovském divadle dramatická báseň o 6 jednáních »Dvojčata«, kterou Klicpera kolem r. 1856 přepracoval a s titulem

»Bratři v Archangelsku«, v areně ve Pštrosce dne 30. července r. 1857 provozovati dal. S tímto názvem byla hra později i tiskem vydána.

Vyšla ve sbírce Kobrově 1862—63 v Praze. »Dvojčata« byla po dvakráte do němčiny přeložena: jednou od Grammerstettera pod názvem »Die Zwillinge« a podruhé, jak již podotknuto od Wernera pod názvem »Die Brüder von Archangel«. Ve Vídni dávala se v překladu Grammerstetterově s velikou pochvalou. Komikou byla postižena v Brně: poněvadž se ve Vídni líbila, uvedlo ji také ředitelství brněnského divadla před r. 1828 na svá prkna. Ale nechtějíc oznámiti, že práce jest přeložena z češtiny — patrně strach český už tehdá v Brně panoval — označilo její původ: »Aus dem Französischen des Prof. Klicpera«! — Ubohý chlumecký Klicpera chtěj nechtěj musel i se svými »Dvojčaty« státi se Francouzem!

V »Almanachu« r. 1827 vyšly »Ženský boj«, veselohra ve třech jednáních,*) »Psaní Hassenšteinova«, dramatická báseň ve dvou jednáních, a »Prsteny«, veselohra o

*) »Ženský boj« použil Tyl, — praví V. Filípek — při vzdělávání Toldovy německé frašky »Wastl, oder die boehmischem Amazonen«, kterážto v divadle v Růžové ulici po nějaký čas téměř neustále se dávala a jižto Tyl k vůli dekoracím též použti měl. Tak povstala fraška »Nové Amazonky« aneb »Ženy s muži v rozbroji« dle Klicpery a Tolda od Tyla, kteráž byla předce trochu záživnější nežli nechutný ten Wastl.

jednom jednání; r. 1828 »Tři hrabata najednou«, veselohra ve čtyřech jednáních, a »Veselohra na mostě«, fraška v jednom jednání, sepsaná r. 1826,*) r. 1829 »Jan, za chrta dán«, dramatisovaná pověst ve třech jednáních dle Šnajdrovy balady, »Loupež«, drama v pateru dějství (dle Schneidrovy povídky »Heinrich von Eichenfels«) a »Každý něco pro vlast«, veselohra v jednom jednání; konečně r. 1830 — v posledním to svazku »Almanachu her od V Klicpery« — »Opatovický poklad«, drama ve dvou jednáních. Z r. 1827 byla také Klicperova hra »Sen«. Ač ji chtěl Klicpera vydati ve sbírce dra Gabriela, neprovedl úmysl a hru nepochybně zničil.

Po zániku »Almanachu« Klicpera ještě vydal tiskem r. 1832 smutnohry v jednom jednání »Libušin soud« a »Svatislav, poslední Svatoplukovec«.**) Na to dramata vydávati přestal. Příčinou toho byly dílem nepříznivé posudky jednotlivých jeho prací, dílem ta okolnost, že ředitelství stavovského divadla v Praze nevšímalo si jeho her; ředitel Štěpánek nepřipouštěl tuze rád některého jiného českého spisovatele, a zvláště oblíbeného Klicperu,***)

---

*) »Veselohra na mostě« přeložena byla též do slovenštiny. Dále vyšel německý překlad »Veselohry na mostě« r. 1838 v knize »Taschenbuch für das k. k. privilegirte Theater in der Leopoldstadt« (ve Vídni); překladatelem byl Jindřich Mirani.

**) Tragedii tuto přeložil do frančiny Vigneron.

***) To patrno do jisté míry i z citované již stati J. Arbesa v »České Politice«; autor uvádí dřívější prudká obviňování J. N. Štěpánka číslovými

poněvadž se domníval, že není nad jeho vlastní dramatické práce a překlady. Konečně spolupůsobila i ta okolnost, že Klicpera za všechna svá, až do konce r. 1830 vydaná dramata — a byly mezi nimi veselohry ceny skvostné — neobdržel od nakladatele Pospíšila ani haléře honoráru, ano některé z nich v »Div. Kl.« i vlastním nákladem vydával, zisku z toho zajisté nedocházeje. Skrovný tehdejší plat professorský (Klicpera dostával teprve v Praze 800 zl. ročně, kdežto plat v Hradci byl ještě menší) stíží mohl stačiti na slušné vydržování četné rodiny. Chtěl tudíž svým dětem zanechati aspoň rukopisy svých prací, »s pevnou důvěrou spoléhaje na to, že doba utěšenější nastane, a že aspoň dítky mé, jimžto jiného statku pozůstaviti nemohu, časem svým z rukopisů mých nějakou výhodu míti budou«.*)

Upustil tedy Klicpera po r. 1832 od vydávání svých prací dramatických. Že by byl však od r. 1832 až do r. 1846 vůbec žádné drama nepsal, jak »Živ. Chlum.« se domnívá, bylo by již předem velmi nesnadno připustiti. Neboť při tvorbě tak eruptivní, jaké až dosud Klicpera bezděky podléhal, nemožno si z důvodů psychologických ani mysliti, že by vůbec byl mohl dalšího tvoření dramatického zanechati. Přímo tomu odporuje i citovaný právě list jeho k dru Gabrielovi, v němž k nabídnutí

daty na menší míru, ale nemůže přece vyvrátit všechno, co bylo Štěpánkovi vytýkáno.

*) List V. K. Klicpery z Hradce Králové dne 16. dubna 1845 dru J. A. Gabrielovi v »Živ. Chlum.«

dra Gabriela, chtějícího vydávati dramata Klicperova,*) psal: »Nehodlám též z počátku věci tiskem již vydané, jakoby jídlo ohřívané, podávati, anto dosti novějších, potud neznámých prací buď hotových, buď na větším díle rozdělaných mám, ačkoliv milerád té chvíle se dočekám, kde starší tvarem svým nynější po chuti nedostojné věci v novějším a ouhlednějším rouchu mladšímu věku čtenářův našich budu moci obětovati.«

Výslovně tedy praví básník r. 1845, že má »dosti novějších, potud neznámých prací buď hotových, buď na větším díle rozdělaných«. Patrno tudíž, že v uplynulých letech nejen povídky**) a deklamovánky***) tiskem vydávané, nýbrž i dramata skutečně psal, ale je nevydával. Arci nepsal jich dojista tolik, jakoby bývalo, kdyby býval měl již v třicátých letech takového nakladatele, za jakého se mu z vlastního popudu r. 1845 nabídl dr. J. A. Gabriel. Tuť by zajisté ročně aspoň dvě dramata bývala napsána a vydána.

Zachovala se nám dále skutečně spolehlivá svědectví, že Klicpera v této době dramata psal, i když je nevydával. První jest od F. Mikovce, který v »Bohemii« č. 222 r. 1859 v pohledu na literární činnost Klicperovu dí:

*) Za honorář 3 dukátů za jeden tiskový arch, neobyčejnou to na tehdejší doby v Čechách odměnu literární.

**) »Věnceslava« ve »Květech« r. 1834.

***) V Hradci Králové u Pospíšila 1841.

Od toho času — r. 1830 — vydával Klicpera řadu let jen něco málo tiskem, ale zůstával neunavně činným. Nové kusy jeho vynořovaly se dílem v Praze, dílem na jednotlivých českých jevištích ochotnických, nejčastěji na ochotnickém divadle v Hradci Králové, které tenkráte stálo pod jeho duchovým vlivem; v tomto městě působil Klicpera vůbec na společenský život dlouhou dobu způsobem nejlepším.«

Do r. 1837 byla Klicperou »v dramu uvedena« moravsko-národní báchorka ve čtveru dějství »Brněnské kolo«. Překladatelem Klicperových her F. A. Wernerem byla tato práce do němčiny přeložena a tiskem vydána již r. 1837, dříve než vůbec tiskem vyšla po česku. Zpráva o tom, jak ze zmínky v »České Včele« r. 1838 patrno, překvapila velice českou literární společnost, která nemile nesla, že Klicpera — v patrné rozmrzelosti — nechal vydati svou pohádku dříve německy než česky.

Nové hry v Praze od r. 1830 dávané a do té doby netištěné jsou: »Staročeský soud aneb Židovka« — později »Israelitka« — drama ve čtveru dějství z doby královny Elišky Rejčky, (hráno v Růžové ul. dne 7. ledna 1844), »Popelka varšavská«, israelitská veselohra v trojím dějství, hraná ve stavovském divadle dne 20. října 1844, »Česká Melusina«, dramatická národní báchorka v pateru dějství — ve stavovském divadle 14. listopadu 1847, »Poslední prázdniny«, fraška v trojím dějství — ve stavovském divadle 5. prosince 1847.

K dalšímu vydávání dramat Klicperových tiskem došlo nákladem obětavého dra J. A. Gabriela v Praze — kam také Klicpera r. 1846 za professora na akademické gymnasium byl povolán — r. 1848—1850 ve sbírce »Dramatické spisy W. K. Klicpery«. Vydáno v ní celkem 11 prací. Z těch bylo nových, tiskem do té doby nevydaných 7, a sice 5 právě uvedených, dále »Hvězda aneb Charakterové«, rytířská veselohra v pateru dějství (r. 1849) a »Zlý jelen«, fraška ve čtveru dějství, sepsaná prvotně před r. 1848, ale později přepracovaná buď r. 1848, v němž její děj hraje, nebo počátkem r. 1849, v němž byla vytištěna. Dávala se poprvé v Národním divadle v Praze dne 20. března 1898 při slavnostním představení na počest postavení poprsí Klicperova ve foyeru Národního divadla.*) Za několik dní na to vydána byla tiskem jako čís. 35. »Světové knihovny« v Praze r. 1898 nákladem J. Otty. V předmluvě byla k ní připojena slavnostní řeč ze dne 20. března »O významu Václava Klimenta Klicpery«.

Kromě uvedených nových prací otištěny byly ve sbírce Gabrielově ještě čtyry starší hry Klicperovy.**)

---

*) Několik dní před tím sehrála ji také ochotnická jednota »Dobrovský« a sice jen následkem oznámení Národního divadla, že připravuje tuto v Praze — a snad ani jinde — do té doby nedávanou práci.

**) »Divotvorný klobouk«, »Uhlířka«, »Dobré jitro!« a »Svatoslav, poslední Svatoplukovec«.

Roku 1848 napsal Klicpera drama »Jan Hus«, které však později — spolu se svými »Pamětmi« — spálil, jak dí »Živ. Chlum.« buď proto, že v době nastalé za nedlouho reakce zmizela mu naděje, že by je mohl volně uveřejniti, nebo snad i z obavy před vyzrazením — a nepochybně i před denunciací zvláště po r. 1848 v Praze a jinde velmi kvetoucí.

Z let 1855—57 jsou hry »Lazebník Frídlandský«, činohra v pateru dějství, »Boleslavovci«, činohra v pateru dějství, »Eliška Přemyslovna«, činohra v pateru dějství, »Friedrich Bojovný, poslední Babenberk«, truchlohra v pateru dějství, »Pražské tetičky a Zbraslavští strýčkové«, »směšnohra« ve třech jednáních, »Krása a nekrása«, veselohra.

Všechny tyto hry — až na poslední, která se ztratila, nebo Klicperou byla zničena — vyšly po smrti Klicperově r. 1862—63 ve sbírce »Spisy Václ. Klim. Klicpery«, vydávané nákladem knihkupectví I. L. Kober v Praze. Kromě nich vydána tu ještě další dramatická díla Klicperova, u kterých není zjištěn rok sepsání, a sice: »Ptáčník«, veselohra v jednom jednání, a »Zasnoubení po pohřbu«, činohra ve čtyrech jednáních.*)

*) Ve sbírce Kobrově vubec uveřejněny jsou: Ptáčník, Soběslav, Veselohra na mostě, Opatovický poklad, Libušin soud, Valdek, Žižkův meč, Žižkův dub, Prsteny, Zlato neblaží, Lhář a jeho rod. Bratři v Archangelsku, Friedrich Bojovný, Loketský zvon, Rok po smrti, Hadrián z Římsu, Eliška Přemyslovna, Rod Svojanovský, Kytka, Blaník, Psaní Hassen-

»Ptáčník« měl vyjíti už ve sbírce Gabrielově jako 12. sešit, na který bylo již přijato předplacení. Že ale dle nového vládního ustanovení nesměli na dále soukromníci vydávati díla tiskem, nemohl dr. Gabriel svou sbírku dokončiti. R. 1862 dán byl »Ptáčník« předplatitelům sbírky Gabrielovy náhradou za nevydaný v ní před 12 lety sešit 12.

Mimo tyto práce dramatické V. Kl. Klicpera buď úplně napsal aneb aspoň počal psáti i jiné. K nim patří historická činohra »Tataři u Holomouce«, jejíž druhé jednání uveřejnil v »Časopise českého musea« r. 1828. Neukončil však ani třetí dějství. Rovněž tak napsal pouze dvě jednání historické hry »Laudon« a nedokončil hry »Nizozemčané v Praze« a »Myslivci«.

V rukopise zanechal pětiaktové veselohry »Krása a Nekrása« a »Tajný pověřec«, neznámo však, kam se poděly. Konečně zamýšlel Klicpera psáti — jak z jeho smlouvy s drem Gabrielem zjevno jest, dramata »Boleslava«, »Sen«, »Poslední Přemyslovec« a »Staré a Nové město«.

Když postavením poprsí V. K. Klicperovi ve foyeru Národního divadla dne 20. března 1898

steinova, Tři hrabata najednou, Bělouši, Lazebník Frídlandský, Rohovín Čtverrohý, Loupež, Jan za chrta dán, Pražské tetičky, Božena, Každý něco pro vlast, Boleslavovci, Ženský boj, Běla a Zasnoubení po pohřbu. V posledním devátém svazku jsou povídky: Točník, Vítek Vítkovič, Svatý Ivan a Pindar a Korina.

obrátila se obecná pozornost k významu básníkovu, rozhodl se nakladatel F. Topič v Praze vydati výbor dramatických prací Klicperových a dožádal mne, abych je pořádal. Odhodlav se k tomu, vytkl jsem stanovisko své v předmluvě prvního svazku*) vyšlého již počátkem měsíce dubna 1898. Ukázal jsem na veliký význam Klicperův pro naši dramatickou literaturu a pravil dále:

»Ve sbírce této vyjdou dramatické práce Klicperovy, o kterých se domnívám, že buď vždycky k nim vraceti se bude občas první scena českého divadla, anebo že se mohou s prospěchem hráti na jevištích divadel ochotnických a divadelních společností putujících, jsouce svým vlasteneckým duchem a obsahem obecenstvu lidovému i dnes ještě velmi dobrou duševní stravou.

»Mám za to, že tento výbor dramat Klicperových přispěje k lepšímu ocenění Klicpery, než publikace, která by obsahovala všechny jeho práce. Neboť poznají-li se skutečně — a sice jen lepší z nich — bude to ziskem pro básníka; trpělať jeho památka v minulých do-

---

*) »Výbor dramatických spisů Václava Klimenta Klicpery«. I. »Veselohra na mostě«. V Praze 1898, nakladatel F. Topič, knihkupec. Do sbírky této pojaty jsou: Veselohra na mostě. Ptáčník, Bělouši, Rohovín Čtverrohý, Divotvorný klobouk, Každý něco pro vlast, Hadrián z Římsu, Žižkův meč, Lhář a jeho rod, Zlý jelen, Kytka, Soběslav, Eliška Přemyslovna, Lazebník Frídlandský, Loketský zvon, Blaník, Česká Meluzina a Jan za chrta dán.

bách hlavně tím, že ne každý mohl se probrati spoustou méně cenných věcí k ryzímu zrnu prací nejdůležitějších.

»U některých viděl jsem za nutno, upraviti je z originálu tak, aby bez dalších změn hráti se mohly na jevišti s větší účinností, než kdyby se zachovalo znění původní.

»Doufám, že jsem se tím na Klicperovi neprohřešil: vyzýváť on sám v »Bělouších« k úpravě této hry, a jako v »Bělouších« bylo jí částečně třeba i jinde. Zmínkou o ní ani Klicperovi ničeho neubírám, ani sám sobě zásluhy nedodávám: čelím tím jen případným výtkám těch, kdož by nalezli, že toto vydání nesouhlasí všude na slovo s originály. Upraviti herci záhyb šatu není ani dotknutím se umělce ani vynášením se nad něho, a jen malichernost by si mohla z toho klásti nějakou zvláštní zásluhu.

»Kdo chce čísti jen originály, může prostě sáhnouti k vydáním starším, nejsnáze ještě ku Gabrielovu a Kobrovu. Upravovati text dramat závorkami, spojovacími slovy, nebo klásti vedle sebe úpravu a znění originálu, jest nepřehledné a mate. Ostatně pozná bohdá pozorný posuzovatel, že na originál nesahám nikdy zbytečně, nýbrž hledím co možná šetřiti textu a ducha původního, nestíraje nikde ráz tvorby Klicperovy.

»Přispěje-li tato sbírka k většímu než dosud poznání V. K. Klicpery a jeho významu, nebude ani moci něco většího vykonati. V duchu tohoto poslání nechať nastoupí svoji pouť!«

Básnická plodnost Klicperova.

Hledíce na veliký počet her Klicperových, poznáváme, že básník byl neobyčejně plodný. Napsalť úhrnem 56 her ukončených, nehledě k několika započatým a k jiným, ku kterým měl již alespoň hlavní plán. Nebývalť by jinak dru Gabrielovi smlouvou je zaručoval. Byl tedy Klicpera dramatik rozený, u něhož takořka všechno, čím jeho fantasie se počala zabývati, samo sebou se utvářelo ve formu dramatickou. Nepřekonatelná síla jeho nadání jest také v tom patrna, že při produkci dramatické setrval i přes jednotlivé neúspěchy, mnohá zklamání a roztrpčenost, při které sám byl na čas přesvědčen, že nikdy více dramata psáti nebude, a přes tu okolnost, že od r. 1815—1830 ani krejcaru honoráře za své práce nedostal, nýbrž naopak, sám ještě jednotlivá díla svým nákladem i citelnou pro něj škodou vydával. Ale neodolatelná moc uváděla jej vždy znova a znova k dalšímu tvoření dramatickému. K této formě spisovnictví, jež ne každému básníku blízká jest, byl Klicpera svým nitrem bezděky

puzen, takže, psal-li dramata, činil tak, že je psáti musel, že k básnickým projevům tato forma byla jeho duchu takořka jedině dána. K povídce uchyloval se jen výjimečně a ne tak rád jako ku dramatu.

Aby se náležitě ocenila síla tohoto Klicperova vrozeného nadání dramatického, nutno se opět na chvíli vmysliti v poměry, za kterých Klicpera psal. V celé době tvoření básníkova neměl národ český ani jediného stálého jeviště. V Praze stavovské divadlo bylo německé, hry české v něm jen po odpolednech trpěny, nejednou i zcela odháněny. Soukromé divadlo Theisingerovo, později divadlo v Růžové ulici, arena ve Pštrosce a divadlo Novoměstské až do smrti Klicperovy poskytovaly českým hrám svůj krov vždycky jen dočasně, na odvolání, a pokud se tkne divadla stavovského, nejednou způsobem pro českou tvorbu trapným a hrozným.

Básník sám konečně od r. 1819 do r. 1846 nebydlel v Praze, nýbrž v Hradci Králové, kde působilo jen divadlo ochotnické a kde hry Klicperovy teprve od r. 1821 se dávaly.*)

*) První práce Klicperova v Hradci Králové — »Lhář a jeho rod« — sehrána byla dle »Živ. Chlum.« r. 1821 a »zahájila nepřetržitou skoro řadu her českých, jež stálým řízením Klicperovým (vedení divadla podržel Klicpera v rukou celých 25 let), veliké obliby nejen u obyvatelů Hradeckých ale i přespolních docházely.« — Spolehlivým tímto udáním vyvrací se zpráva J. Pelikána, obsažená v Živ. Fil., dle níž Klicpera »ani jedinké hry ze svých Almanachů neviděl na jevišti hradeckém až teprvé dne 28. března 1833«.

Po celou dobu 27 let neměl Klicpera tedy příležitost ani častěji vídati na řádném stálém jevišti se stálou společností umělcův z povolání ani své ani cizí hry — leda, když občas na chvíli do Prahy si zajel, což tehdá se muselo díti ještě jen po voze, nebo pěšky, tedy vůbec dosti nesnadno. Nemohl proto náležitě sledovati rozvoj cizí produkce dramatické, leda jen částečně z knih — nebyl tedy vůbec ve styku s řádným jevištěm.

Dramatický básník bez jeviště jest ve své tvorbě již předem velice sevřen, takořka ochromen a patří k tomu zcela mimořádná tvůrčí síla, veliká fantasie a neobyčejná svěžest, když bez jeviště — s něhož teprve básníku samému jeho přednosti a vady na oči vstupují — dovede skoro po celý lidský věk tvořiti tolik a tak, jak tvořil V. K. Klicpera. Nebylo by v takovém případě divu, kdyby tvůrčí síla básníkova úplně zemdlela. Bez škodného vlivu nezůstalo jeho vzdálení od velkého jeviště — jak později uvidíme — ani na něj. Nicméně Klicpera přes to vše v dramatické činnosti nevysílil, nýbrž zůstával neúmorně plodný a vytvořil řadu děl divadelních, která zůstanou povždy z nejlepších her a zvláště veseloher českých.

Na jaký stupeň dokonalosti býval by básník nad to se vyšinul, kdyby býval měl příležitost — tak jako dramatičtí básníci Mikovec, Tyl, Kolár a j. — žíti v nejlepší době svého života v Praze a v bezprostředním svazku s divadlem!

Při tom nutno míti dále ještě na zřeteli, že svému básnickému tvoření nemohl se Klicpera věnovati zcela volně, nýbrž jen v hodinách, které mu ponechávalo jeho stálé povolání professorské. Bylo tehdá mnohem úmornější nežli jest nyní; neboť tehdá nebylo vyučování rozděleno zcela dle předmětův, nýbrž jednotlivý professor měl pravidlem za povinnost vyučovati v jedné třídě několika předmětům různého druhu. A nemůže-li na přebytek blahobytu professorstvo středních škol ani dnes naříkati, bylo hmotné postavení Klicperovo tím méně hodno závisti, an s tehdejším praskrovným platem musel vycházeti nejen professor, nýbrž i celá jeho, často četná rodina — do níž přínos věna od divadelní ochotnice nebyl u V. K. Klicpery asi veliký. —

Proto jen zcela neobyčejné a vrozené nadání dramatické mohlo udržeti Klicperu po celá desetiletí dramatické tvorbě básnické a dovésti jej k vytvoření takového neobyčejného počtu děl. Klicpera se těšil tomuto daru nebes a těžil z něho, i když různí přátelé jej k tomu měli, aby zanechal dle jejich mínění tehdá bezúčelného psaní dramat a obrátil se ku pěstování historických románů, kterým — a nikoli neprávem — přikládána byla v prvních desetiletích věku XIX. od přátel lidu českého veliká důležitost.

Básník sám zabývá se tou věcí v epištole, kterou předeslal r. 1828 svému »Almanachu«. Praví v ní takto:

»Laskavý příteli! Abych Muzy dramatické poněkud nechal? A proč? Pro dobrý Bůh! taková rada od žádného ještě ke mně nedošla, aniž bych sobě byl pomyslil, že mi tak někdo — dokud budu částku husího křídla v ruce moci udržeti — raditi bude! I proč tedy? ‚Básně dramatické jsou pro divadlo. Bez něho jsou bledé, mrtvé, mramorové sochy; tam teprv růži do tváří, tam teprv života, tam teprv duše nabývají, a Vaše výtvory se z jedné veliké a několik set malých příčin provozovati nemohou — aspoň se neprovozují.‘ —

To jest ovšem k požalování! Však ale jen u těch, kteří by, skutečněli takových několik čtenářů mám — mé karaktery v živém, v jestotném mezi sebou zápasu rádi viděli. Ale proto se dáti od muzy své odpoutati? proto jí dáti výhost? Vždyť pak — ai — věru! tisíckráte více žádáte, než jsem v stavu připověděti! Mně jest celý svět dramatická báseň! Ze všeho, co čtu, ze všeho co vidím, bezevolně scény sespřádám a osnuju. Jak? — to jest jiná otázka. Dílem se všechno nepodaří; dílem sobě za svým stolem svět jinák obrazuju, než skutečně jest, čehož bych se ovšem poněkud uvarovati mohl, kdybych básně své častěji v živé jestotě, to jest na divadle viděl.

Než to z jedné strany bolestné, z druhé strany k smíchu, že muži, kteří jinak hlubokou vážnost zasluhují, podle plodů básnických, i také o učenosti a vzdělanosti ducha básníkova soudí.

O tom by mnoho se tu dalo pověděti; nebyl to ale toho listu oučel. Dosti na tom, že kdyby to pravé bylo měřidlo, Aristoteles by — na opak — nejlepší tragedie, a Horac nejlepší veselohry psáti byl musil, čehožby ani jeden, ani druhý byl neopominul, kdyby tu nejvyšší dokonalosť v těchto věcech do sebe byli cítili. —

Však ale z Vašeho listu nevysvítá, abych se proto muzy své odřekl, že by se ke mně nikdy laskavě a přívětivě nebyla měla; ale zdá se — či jsem dosti neporozuměl? — že mne poněkud na jinou stranu obrátiti chcete? Pravíte, že rozpravných prvopůvodních básní, či historických románů tak málo máme, anto historie žádného, říkaje, národu na neobyčejné, rázné a veliké děje i charaktery tak bohatá není, jako naše; a lid že nyní, co Waltr Skott, Washington, Irwing, Koopr a t. d. jednohlasným rozsudkem skoro všech pět dílů světa na parnasu velevládně se usadili, na všechny jiné knihy s jakousi nechutí se dívá.

I pravdať to, kterou nám ani nepřítel odvraceti nebude a nesmí. V našich dějinách jest hojnost velikánských předmětů. V Hájkovi třeba čísti; od Kroka pak začíti, a každý vývoda, každý kníže, každý král, dá se kouzedlně poeticky obrazovati, a když se mimo to jeden každý z nich do zadu jen postaví, tu se opět nich kol a kolem celé světy básnické utvořiti dají. —

‚Nuž, co tedy za příčinu, že žádných historických románů nemáme? co nám schází?‘ —

Nic než Waltr Skott! a možná-li, aby ten v Čechách uzrál, na to ani svědčiti, ani o tom pochybovati nechci. V které zemi se děje velikých předků čtou, tam se také slavné děje velikých předků píšou, a časem svým — jenom když se budičů nenedostává — i tam duch rázný se povzbudí, kde slovo, klasičnost ústy tří toliko nebo čtyr mužů vychází a přichází, čehož nám Osyán příkladem dosti hodnověrným jest! —

Než ale začíti by se snad mělo? Plání by se aspoň prozatím, tam kde pustá občina jest, mělo nasázeti? snad že kdys s přívětivým jarem štěpař přijde, bohatý na vruby a pruty šlechetnější, a štěpovati počne?

I plání dosti ve kronikách našich! A k štěpování ani dosti síly, ani — smělosti nemám!«

Tak Klicpera sám o sobě. —

Václav Filípek praví o básnické plodnosti Klicperově: »Literární činnost Klicperova, uvážíme-li všechny okolnosti, byla ku podivu velká. Mnoho času strávil školními záležitostmi ve škole i doma, některý čas vynakládal též na jiné zaměstnání, jako ku př. na květinářství a zahradnictví, čehož byl velkým milovníkem, nějaký čas věnoval i zábavě v přátelských společnostech, za mladších let každoročně vycházíval si se zástupem studentů do Krkonoš, na velkolepé zříceniny Kunětické; a při tom všem toho tolik a tak výtečného napsal! Nežli co začal psáti, míval to v hlavě již sestaveno a v hlavních rysech takořka hotovo, a když si pak k tomu usednul, sotva psáti postačil —

tak mu to pod perem kypělo a do honu rostlo.« —

A nejmenovaný životopisec Klicperův v »Bohemii« r. 1859 č. 222 a 223 — možno arci dle bystrosti ducha, odborné znalosti dramaturgie a vybroušeného slohu plným právem se domnívati, že to byl Ferd. Mikovec — dí: »Byť by i J. N. Štěpánek a J. K. Tyl (tento druhdy žák Klicperův) a již v letech 1785 až 1816 bratří Thamové českému jevišti byli dodali větší množství divadelních kusů, nebylo mezitím předce u žádného z nich tolik prací původních, jako jich vytvořil Klicpera.« — A zcela mimořádnou váhu má, že Klicperovy hry jsou vesměs skutečně jeho vlastní, že jsou původní. Také skoro všechny jsou zcela vlastní invence Klicperovy a tudíž arci tím spíše jeho vlastního provedení — a nejsou podobným pouhým »vzděláním«, které v nejednom případě u jiných starších autorů proti pravdě bylo vydáváno a dosud se vydává za dramatickou práci původní.

Původností svých her — jež měly zdroj v jeho velmi živé fantasii a dramatické kombinaci — řadí se Klicpera k nejsamostatnějším duchům naší literatury v první polovině století XIX. I v tom vzhledě nedostihuje ho v té době žádný jiný český dramatik.

Ku svým dramatům bral si Klicpera látku dílem ze současného života, dílem z českých dějin veřejných, aneb aspoň z dob historických, do kterých vkládal děje soukromého života rodinného, hlavně rytířského, dílem

z říše pověstí a pohádek, ať lidem daných, nebo básnickou fantasií určitých jednotlivců vysněných. Tyto tři báně byly hlavní, ze kterých Klicpera nejraději čerpal. Kromě toho ubíral se za svou fantasií po různých jiných stezkách její nekonečné říše. Pozoruhodno při tom, že s nepatrnými výminkami zůstává Klicpera skoro výlučně v oboru života českého.

Současný život poskytoval básníkovi předměty k jeho veselohrám, nejcennějším to plodům jeho básnického tvoření. Život maloměstský, vesnický a zámecký dodával mu celé řady postav, buď osobitě výrazných nebo typických. Maje bystrý zrak pro zvláštnosti lidské a hlavně pro jejich stránky komické, uváděl je Klicpera na scenu buď v situacích, ve kterých zářil buď prostě jeho humor, anebo v nichž je stihal svými satyrickými šlehy a stavěl jejich směšnost na odiv.

Ze života současného vzaty jsou postavy a náměty dějové ve veseloherních pracích, veselohrách a fraškách, »Ptáčník«, »Zlý jelen«, »Každý něco pro vlast«, »Veselohra na mostě«, »Divotvorný klobouk«, »Rohovín Čtverrohý«, »Bělouši«, »Potopa světa«, »Tajný pověrec«, »Žižkův meč«, »Poslední prázdniny«, »Popelka Varšavská«, »Lhář a jeho rod«, »I dobré jitro« a »Pražské tetičky a zbraslavští strýčkové« — dále v činohrách »Bratří«, »Čeští pytláci«, »Pašeři« a »Bratři v Archangelsku«. — Veselohra »Ženský boj« má podklad fantastický s připojeným nad to motivem báchorkovým.

Do historických dob — částečně prostě do minulosti bez bližšího označení doby — spa-

dají veselohry: »Hadrian z Římsu«, »Tři hrabata najednou«, »Hvězda« a »Kytka«, a vážná dramata: »Uhlířka«, »Božena«, »Libušin soud«, »Rod Svojanovský«, »Valdek,« »Loketský zvon«, »Soběslav«, »Rok po smrti«, »Psaní Hassensteinova«, »Prsteny«, Loupež«, »Opatovický poklad«, »Svatislav«, »Eliška Přemyslovna«, »Lazebník Frídlandský«, »Boleslavovci«, »Běla«, »Zasnoubení po pohřbu«, »Jan Hus«, »Tataři u Holomouce« a »Nizozemčané v Praze«. Veselohra »Popelka Varšavská« a činohra »Bratři v Archangelsku« a děje dramat »Libušin soud« a »Friedrich Bojovný« odehrávají se mimo Čechy — v Polsku a Dolních Rakousích — děje všech ostatních prací v Čechách. Ale i v »Libušině soudu« a »Friedrichu Bojovném« jsou motivy české.

»Zlato neblaží« jest proverb s báchorkovým motivem, »Blaník«, »Jan za chrta dán«, »Česká Meluzina« a »Brněnské kolo« jsou pohádky českých motivů, »Žižkův dub« operní libretto.

Veselohry.

Titulem, jejž dávám novému odstavci, označuji povšechně a souborně ráz prací Klicperových, o kterých nejblíže pojednati hodlám: zahrnuty jsou v něm i skutečné veselohry i frašky. Klicpera sám dával jednotlivým pracím tohoto druhu názvy veselohra, směšnohra, fraška neb i rytířská hra. Na jménu arci nesejde; podstatou zůstává věc — práce samy.

Největší část veseloherních výtvorů Klicperových zustává individuelní uměleckou povahou tohoto druhu tvoření básníkova na jakési střední cestě mezi veselohrou a fraškou — tak jak my koncem věku XIX. těmto třídícím názvům rozumíme. To značí, že v nich jsou spojeny postavy a dějové motivy skutečného života aneb aspoň ku pravdě velice podobného způsobu života s postavami líčenými satyricky, někde až parodisticky, a se situacemi v běžném reálném životě jaksi nemožnými, více méně groteskními — že v celém průběhu děje se proplétají jemnější motivy veselohry s markantnějšími a hrubšími motivy dobré, v literatuře a na jevišti oprávněné frašky. Pravím

dobré frašky: neboť fraška Klicperova nikde neuráží, nejsouc ani lascivná ani sprostá, nýbrž zůstávajíc fraškou jen dle nejlepšího pojmu tohoto druhu básnictví dramatického. Jen sem a tam najdou se jednotlivá slova drsná.

Všechny veseloherní práce Klicperovy jsou veskrze prosyceny rosou svěží veselosti, jež ze samého nitra mysli básníkovy tryská všady neutlačitelně a silou nepřekonatelnou. Humor Klicperův jest zcela přirozený, nijak strojený. Stejnou měrou se jeví ve slově jako v situacích a to nejen tam, kde básník ho chtěl užiti, nýbrž mnohdy i jinde, kde bedlivému dramatiku a pozorovateli vůbec jest patrno, že básník s ním ani nepočítal. Humor Klicperův proniká v jeho veselohrách všechno jako aether, a jeho síla a účinnost jsou tím pozoruhodnější, an Klicpera právě ve veselohrách pracuje veskrze motivy zcela prostými, nehledanými, ba u něho i jiných autorů namnoze již stokráte užitými. Kuklení, jak Klicpera sám výborně nazývá přestrojování nebo zapírání se, neb i jen pouhé maskování svých osob, nedorozumění, nevinné lsti, prajednoduché zápletky a ještě prostější jich vysvětlení, někde i nějaký ten deus ex machina, to jsou téměř jediné dějové pružiny, které dává Klicpera svým pracím veseloherním. Že přece těmito skrovnými prostředky — možno přímo říci na vzdor jim — dodělává se autor takových úspěchů, že skutečně vzbuzuje v diváku náladu upřímné veselosti, ano jej k ní takořka strhuje, toto kouzlo vězí jen v Klicperově samorostlém ne-

odolatelném humoru a v postavách, jež uvádí na svou šachovnici.

Neboť vedle humoru Klicperova jsou právě postavy jeho veseloher — nejvíce pozoruhodny a nejcennější. Až se obeznámíme s jednotlivými pracemi, poznáme, že jich jest veliká galerie a že každá jednotlivá z nich vystupuje velice plasticky, zobrazujíc buď určitého jednotlivce, neb typ lidí ze současného života Klicperova. V kresbě těchto postav — a sice skoro výlučně mužských, ženské se mu dařily jen výjimkou — byl Klicpera na svou dobu mistr a celá galerie jich byla by hodna, aby byla provedena ještě i tužkou nebo štětcem nějakého Alše nebo jiného, Klicperovi v této příčině duchem sourodého malíře. Jeť jimi trvale a umělecky zachován kus soukromého života na českém venkově a v městečkách z doby po válkách Napoleonských až do prvního zablesknutí r. 1848, s celým jeho úzkým obzorem, původnou prostotou a milou naivností, s celým tím tkvěním běžných lidí na zděděné hroudě a na vlastním rodinném hnízdě, jehož obzor sahal nemnoho dále než na záhumní nebo na nejvýše ku hranicím panství — s jejich spokojeností, prostou všeho hloubání a revoltování proti vlastnímu nitru nebo zevním poměrům — a také namnoze s velikou měrou obmezenosti. Tu uměl Klicpera s neobyčejným humorem a působivou satyrou stavěti na odiv při lidech, kteří kolem něho v určitém fysickém a duchovém ovzduší skutečně žili.

Klicpera podává také více jen zevní stránku zjevů tohoto současného života, jak jeho oku a duchu se jevily, neklada si za úkol líčiti jejich život vnitřní. Reprodukuje tedy obrazy, jež vídáme vrženy na stěnu denního života, a nikoliv vnitřní paprsky komory duše a ducha, jimiž ten který obraz na venek se metá a vyzařuje. — Jak právě zmíněno, obmezuje se Klicpera při tom jen na okolí, které sám výborně poznal, ve kterém žil. Zobrazuje tedy postavy malých měst a vesnic, zámků a mysliven, studenty (»Divotvorný klobouk«, »Poslední prázdniny«, »Lhář a jeho rod«, »Dobré jitro«, »Potopa světa«, »Kytka«), dále postavy té šlechty, která od měšťanstva se neliší, leč pouhým titulem a predikatem (»Bělouši«, »Žižkův meč«), a těch Pražanek a Pražanů (»Pražské tetičky a Zbraslavští strýčkové«), kteří svůj život velkoměstský počínali žíti teprve prvním pokolením a kteří bydleli ve starých, nízkých domkách a poměrech nemnoho rozdílných od průměrného života maloměstského. Hry rytířské — parodistická »Hadrián z Římsů« a veseloherní »Kytka«, »Hvězda« a »Tři hrabata najednou« přesunují se arciť svými předměty z tohoto ostatním veselohrám společného okolí do komnat starých hradů. Ale i tyto práce vykazují se nejednou postavou běžného života venkovského. — Do světa jemu poněkud vzdáleného zašel Klicpera svou veselohrou »Popelka Varšavská«. —

Vytýkati Klicperovi, že nezasahal také do života veřejného, bylo by nespravedlivé ano

i nesprávné. Mějme nejprve jen na paměti, že za života Klicperova na venkově českého veřejného života do r. 1848 takměř vůbec nebylo, a že censura absolutismu naprosto nedopouštěla psáti — zvláště v dramatech — aspoň tak, jak možno jest nyní — ačkoliv i dnes tvoření dramatické jest censurou se všech stran sevřeno. V době, kdy místo o slovanské Rusi smělo se jen vůbec básniti o »východním větérku«, kdy Klicpera sám směl v »Blaníku« označiti živel národu českému nepřátelský jen postavou či spíše jen maskou rytíře-loupežníka, kdy ani vlasti se nesmělo obětovati »na oltáři«, nýbrž nanejvýše »na talíři«, ba kdy nesměla se ani oznámení »vlastenských bálů« lepiti na rohy pouze v jazyku českém, — v té době, kdy život český byl vůbec obmezen skoro výlučně na život rodinný, v té době nemohl si český básník za předmět svých satyrických veseloher tak snadno bráti předměty a postavy ze života veřejného. Ostatně rozhledněme se jen, kolik i ještě dnes máme veseloher z toho okrsku — a poznáme hned, že Klicpera byl všemi poměry absolutně nucen bráti látky a postavy především ze života soukromého. To také není arci nijak na úkor dílům uměleckým: nezáležíť v umění na zobrazovaném předmětu, nýbrž na tom, co dle něho ruka umělcova vytvoří. —

V jediné veselohře Klicperově odráží se přirozeným způsobem několik paprsků života veřejného. Jest to veselohra »Zlý jelen« hrající roku 1848, ale arci jen v dalekém zákoutí

lesův a myslivny, kam vedle zrušení roboty pronikla jen mlhavá hesla »konstituce« a nanejvýše ještě »rovnosti a volnosti«.

Za to v nejedné veselohře — »Divotvorný klobouk«, »Ptáčník«, »Každý něco pro vlast«, »Žižkův meč« a j. — používá Klicpera každé příležitosti, kde může plaidovati s jeviště pro jazyk český a pro úctu k němu, a říznými satyrickými šlehy (»Kocourek z Kocourkova«, »Ptáčník«) mrskati zjevy tehdejšího národního »nedopýrství« i vzbuzovati hrdost vlasteneckou.

Konečně fraška »Žižkův meč« jest založena hlavní osobou (Zachariáš z Humpolce) a hlavním dějem svým (nesnáze mladého Němce Karla z Birkenštejnu při ucházení se o ruku Marie, schovanky pana Zachariaše, německému živlu nepřejícího) cele na motivu národnosti, který zvláště pro tehdejší veřejný život český byl nejdůležitějším.

Tedy tam, kam až směl český spisovatel ve svých pracích ohledně veřejných interesů se odvážiti, jde Klicpera vždycky bez ostychu a se zápalem, nejednou i s výbornou satyrou.

Ve veselohrách Klicperových nenalézáme ještě spekulací, ani nějakých themat a velikých myšlenek. K těm hledělo se probírati české drama teprve deset až dvacet let po smrti Klicperově, postupujíc v tom od svých prvních základů k další výši a to u nás nejdříve Fr. V. Jeřábkem. Ani mimořádná tvůrčí síla, ani neobyčejná poesie neoslňuje ducha v Klicperových veselohrách; za to jeví se v nich kus skutečného humorem a satyrou bás-

níkovou ozářeného života z doby Klicperovy, a vane z nich neobyčejné teplo, veselost a klid, jež postavami a situacemi her bezděky se přelévají z duše básníkovy do duše divákovy, a dávají mu chvílkovou aspoň spokojeností úplně zapomínati na trudy a lopoty jeho ostatního života, anebo na neshody v nitru vlastním. Klicpera jest ve svých veselohrách výborný genrista a satyrik; v naší české národní veselohře nejen za dob Klicperových, nýbrž vůbec až do let sedmdesátých neměli jsme druhého jemu rovného. Teprve Štolbou a hlavně Stroupežnickým dostoupili jsme od výborných základův a přízemku Klicperova v genru veseloherním patra prvého.

Veselohry: »Ptáčník«, »Zlý jelen«, »Každý něco pro vlast«, »Veselohra na mostě«, »Divotvorný klobouk« a »Rohovín Čtverrohý« jsou mistrné veseloherní obrazy z denního života doby Klicperovy. Ze stejného ovzduší vzaty jsou — ač ne vesměs s takým zdarem jako práce právě jmenované: »Žižkův meč«, »Lhář a jeho rod«, »Pražské tetičky a zbraslavští strýčkové«, »Dobré jitro«, »Potopa světa« a »Poslední prázdniny«. Veselohry »Bělouši« a »Kytka«, částečně i »Tři hrabata najednou« a »Hvězda« mají při ději romantickém jednotlivé výborné postavy, tolikéž »Ženský boj« při ději fantastickém; »Hadrián z Římsu« a »Ženský boj« jsou plody naprosté fantasie a parodie, první z nich vykazuje se humorem neodolatelným. O veselo-

hrách »Myslivci«, »Krása a Nekrása« a »Tajný pověrec« nemožno nic říci, poněvadž ani rukopisem ani tiskem se nezachovaly.*)

Jsou-li postavy Klicperovy kresleny realisticky, místy i naturalisticky, vládne přece v jejich ději silně živel romantický se všemi jeho úkazy. To bylo dáno literárním duchovým prouděním tehdejší doby a jest pro veselohry Klicperovy charakteristickým příznakem právě tak, jako později pro dramatické práce jiných dramatických autorů, kteří přišli po Klicperovi.

Živel veseloherní neobmezuje se ostatně u Klicpery na práce ryze veseloherní, nýbrž jest patrný i v dramatech jiných. Tak ku př. činohra: »Bratři v Archangelsku« a rytířské hry »Rok po smrti«, a »Psaní Hassensteinova« jsou více než od polou vlastně veselohry a v celé řadě jiných vážných her není téměř ani jediné, kde by humor básníkův aspoň místy nevytryskl. —

Osnova dějová jest u veseloher Klicperových vesměs prostá, průhledná — i tam, kde jest založena na kuklení a nedorozumění. Tato jasnost (pro diváka, ne pro jednající v kusu osoby) her Klicperových jest takořka výronem jedné vlastnosti Klicperovy. Milovalť básník širý kraj, volnost lesa, jasný, plným světlem do očí a plným proudem do prsou

---

*) Pouze »Tajného pověrce« známe jako povídku nevelké ceny.

linoucí se vzduch — a nerad měl proto i ve svém pokoji záclony, »které zachycují tolik toho božího světla«.

Řeč Klicperova ve veselohrách jest rovněž jasná, naprosto lidová duchem a pravidelně i slovem. Zásadně drží se Klicpera všady pravidel gramatiky. Věc tato jest arci sama sebou úctyhodná a měla zvláště svou oprávněnost v době, kdy bylo přímo nutno výlučně užívati na jevišti přesně gramatické mluvy k vůli tomu, aby tehdejší zkažená řeč obecná kromě knih i s divadla se čistila. Jinak arci snesla by u Klicpery nejedna postava lidová — k vůli další charakteristice — kus dialektu anebo alespoň mluvy všední. Klicperovy veselohry — částečně i dramata — jsou pravou studnou rčení, úsloví a frásí ryze českých, prostonárodních. V »Hadriánu z Římsu« jest arci na místě občasná strojenost mluvy — která ve vážných dramatech Klicperových někde bývá citelnou vadou. Ve »Hvězdě« strojenost mluvy vadí. — Tak jako v dramatech vážných, vplétá rád Klicpera i při veselohrách v duchu své doby do hovoru latinské floskule. —

Na jednu vlastnost veseloher Klicperových nutno konečně zvláště upozorniti, poněvadž svědčí o skutečné vnitřní dramatické podstatě těchto prací: všechny totiž působí mnohem více s jeviště nežli při pouhém čtení. V knize samotné mizí z nich leckdy i zkušenému oku dramatika mnoho působivých jednotlivostí, které jinak na jevišti velice silně vystupují na jevo.

Přistupme nyní již k jednotlivým hrám, abychom seznali jejich osobité zvláštnosti.

*

Z nejlepších veseloher Klicperových jsou dvě totožného motivu dějového. V »Divotvorném klobouku« a »Rohovínu Čtverrohém« provádějí onde studenti, zde malíři své žerty a lsti s postavami života maloměstského v pravdě mistrovsky kreslenými. Tedy bohemové proti šosákům. Kdo jednou viděl Koliáše z »Divotvorného klobouku«, nebo ranhojiče a měšťanostu Rohovína Čtverrohého a jeho soudruhy, representanta Matyáše Lelka a sudího, nemůže jich fysiognomie tak snadno zapomenouti. — Tam kramář-lakomec, vrhající se z pouhé lakotnosti u velký výdaj a škodu, jen aby mohl pomocí divotvorného (domněle) klobouku na cizí útraty zadarmo býti dobře živ, nepočestný svým jednáním a komický ve svém hltavém ukvapení i zaslouženém, byť i jen okamžitém přiskřípnutí — tu latinou se blýskající zcela barokní figurka obmezeného sudího, dále svým úřadem naduřený a hloupostí zářící měšťanosta Rohovín Čtverrohý, a konečně nejhloupější ze všech Matyáš Lelek. Každý jednotlivec z tohoto podařeného čtverolístku jest tak výborně ze života zachycen, ostře vykreslen, a zároveň bohemskými živly studentů a malířů výtečně facetován, že od svého vzniku patří všechny tyto maloměstské zjevy mezi nejskvostnější postavy komického živlu českých veseloher. Jsou to postavy, které na jevišti

»samy se hrají« poskytujíce výborným hercům příležitost ku skvělým výkonům a nedávajíce se zničit ani sebe větší nedovedností začátečníkův.

Chvilkové obelstění »divotvorným« kloboukem nepoctivého a nesrdečného strýce Koliáše od studenta synovce o jednu část jmění, které týž Koliáš byl po smrti studentovy matky zpronevěřil — a dobrým vtipem a úskokem malířův vyhraná sázka, že Rohovín Čverrohý neprojde ráno branou města saského, jsou předmětem těchto dvou skvostných prací, z nichž první jest více fraška, druhá více veselohra. »Divotvorný« klobouk jest arci rekvisita druhu těch fraškových i vážných »kouzelných« flétcn, holí, květin atd., které koncem předešlého a počátkem nynějšího věku zhusta se objevovaly na jevištích.

Kolem vzpomenutých již čtyr hlavních a nejvíce vypracovaných postav hemží se tu ještě celá řada drobnějších — v »Divotvorném klobouku« zvláště písničkář Pohořalský, sešlý to skladatel veršů i not písniček jarmarečních, hospodský Barnabáš a počertěný myslivecký mládenec Karel. První čtyry hlavní postavy jsou však tak znamenité, že zastiňují a do pozadí zatlačují všechny ostatní; ba i sám ten živel studentský a umělecký, ačkoliv má výhodu aktivnosti a výbojnictví, zůstává naproti výrazné plastičnosti oněch hlavních osob přece jen poněkud plochý a šablonovitý. —

Ze čtyr zdí hospod, ve kterých obě dvě tyto veselohry jednají, odvádí nás »Ptáčník«

do zeleného lesa a na paseku, na které starý lékárník se svými volavými ptáky a vějičkami léčí na ptactvo. Pokolení čihařův a sport čižby vyhynuly u nás bohudík, co škody z hromadného ubíjení ptactva povstalé, každému baráčníku do očí bijící, a v životě poněkud menší váhy požívající lidský cit důtklivě počaly volati po ochraně zpěvného a jiného drobného ptactva. Dříve byla čižba velice rozšířena, nejsouc jen zálibou chlapců, nýbrž i vášní starých, ze kterých nejeden pro ni i živnost svou nechal hynouti. Chováť v sobě svůj otravný jed každá vášeň i zdánlivě nepatrná, a každá hledí zachvátit a opanovati člověka celého. —

Klicperův »Ptáčník« patří k nejlepším a nejzajímavějším výtvorům autorovým. Hlásíť se v této práci starších dob něco přímo moderního. Tato veselohra nemá totiž skorem děje, jsouc takořka jen líčením postavy ptáčníkovy a jeho vášně, současně pak arci i obrázkem čižby samy.

Lékárník - ptáčník stojí u svých vějiček žádostiv pernaté kořisti; ale přes tu chvíli ruší jej někdo a něco a zahání mu všechno ptactvo, které by se mu jinak spouštělo na vějičky. Ba, ani jeho volaví ptáci nekonají svou zrádnou nadháněcí robotu.

V té situaci zobrazuje nám autor postavu ptáčníka se všech stran způsobem přímo dokonalým. Teprve prodlením hry vystoupí na jevo její intrika: sousedé městečka umluvili se totiž vyléčiti lékárníka Kotrče z jeho náruživosti,

která jej nejen uvádí k zanedbání a ničení jeho lékárny, nýbrž vede i k ohrožování životů lidských. Neboť provisor, který v nepřítomnosti lékárníkově má vésti lékárnu, jest opět vášnivý holubář, jenž si nedá pořádně kdy ani na vydávání pravých léků, jen aby mohl státi v holubníku, »jako hvězdář vyjevený, rukama tam veslovat a hvízdat a holuby tak svolávat«. Principál i provisor dokázali konečně, že jeden poutník má býti sprovozen se světa, poněvadž provisor v nepřítomnosti lékárníkově dal mu nepravý lék. Intrika měšťanů jest však sosnována mimo jeviště tak jako i příhoda s poutníkem se děje mimo jeviště; jest tedy patrna jen svým účinkem a nikoli svým vznikem a postupem.

Kus jiného nepatrného děje odehrává se na jevišti samém tím, že pan Kocourek z Kocourkova — svou německo-českou, tehdá dosti obvykou hatlačkou půl myši a půl žáby — dostaví se na čihadlo k námluvám o synovkyni lékárníkovu. Milina však připadne mladému lékárníku Dlaskovi, jenž odvrátí od Kotrče zlou pohromu tím, že v čas ještě zachrání život poutníka a zakoupí lékárníkovi, jejž není možno z jeho vášně vyléčiti, kopec, na kterém může Kotrč do smrti svou čižbu provádět, aniž by ohrožoval životy svých spoluobčanů. Nadále totiž převezme lékárnu i Milinu všestranný deus ex machina mladý a bohatý Dlask.

Drama bez značnějšího dramatického děje jen k vůli kresbě jisté postavy nebo jejího nitra jest produkt vyskytující se pravidlem

teprve po r. 1880. A hle, podobný — pravím podobný, ne totožný — produkt vidíme přece již v Klicperově »Ptáčníku«, jenž byl psán kolem r. 1850. Pro tuto nápadnou a interesantní vlastnost veselohry, pro mistrovskou kresbu a bezděký i subjektivní humor hlavní osoby a několika vedlejších — Kuna myslivec, Kajka bylinářka, Kočička baráčník, Datlík posluha, a Kocourek z Kocourkova — pro scenerii a výraznou malbu čížby dlužno si této hry zcela mimořádně všimnouti, byť i na širší dav obecenstva nepůsobila takovým účinem, jako jiné veselohry Klicperovy. Jest to dílo, do kterého podařilo se autoru složiti nejen mnoho životnosti, nýbrž i mnoho umění. Pro to všechno čítám s hlediska čistě literárního »Ptáčníka« k nejcennějším veselohrám Klicperovým. Nelze jí vytýkati nic, než trochu rozvláčnosti — do uměleckého výtvoru plete se místy silně živel až instruktivný — kterou ale ku prospěchu díla snadno jest oklestit.

Kromě hlavní postavy vystupuje v »Ptáčníku« i oněch pět vedlejších osob vesměs plasticky a životně. Schematickými zůstávají jen postavy Dlaska a lékárníkovy synovkyně Miliny; ta jest pouhá loutka, tak jako vůbec mnoho jiných ženských postav Klicperových.

Že Klicpera tak výtečně provedl obrázek čížbaře a čížby, k tomu přispěla básníkovi nejen znalost věci a lidí tomuto venkovskému sportu hovících, nýbrž i ta okolnost, že v mládí svém on sám byl náruživým čížbařem, jenž dovedl výtečně stavěti věječky, studánky a sítě,

a u nich třeba celé dny vysedět. U věku pozdějším — jak vidno z »Ptáčníka« a ještě více z veselohry »Každý něco pro vlast« — došel arci i Klicpera ku přesvědčení, že maření ptactva není právě člověka důstojno. —

»Veselohra na mostě« má originelní motiv a výborné provedení. »Mezi dvěma bitvami« dostane se na most děvče Popelka. Vojska, jež učinila na čas příměří, dělena jsou pouze řekou, takže na jednom konci stojí stráž přátelská, na druhém nepřátelská. Stráže pouštějí přicházející lidi — výtečně podané: chmelaře, rybáře, Evu, ženu chmelařovu, a učitele — sice na most, ale ne dále a ne nazpět, protože každý z příchozích má průvodní list vystavený jen na určitý směr cesty, a to vždy jen od jedné bojující strany, tedy od druhé strany nerespektovaný. Horkokrevný chmelař jest chycen k děvčeti Popelce tak prudkou náchylností, že ji nerozvážně políbí, nevida ženicha Popelčina, rybáře, který v tom na most vejde. Oprávněná žárlivost rybářova, později i ženy chmelařovy, titěrnost učitele latinskými floskulemi kolem sebe házejícího a nemohoucího se dopátrati rozluštění dané mu cizím důstojníkem hádanky — to vše proplétá se tu veselými scénami za létajících střel a hluku bitvy, jež po příměří právě ukončeném znova se strhla.

»Veselohra na mostě« staví se do první řady prací Klicperových. Vyznačuje se zvláště, tak jako »Rohovín Čtverrohý« důležitou v dramaturgii jadrností a soustředností, s kterou ne

v každé veselohře básníkově — a tím méně v jeho vážných dramatech — se potkáváme.

»Každý něco pro vlast« jest genreový obraz veseloherní z dvacátých let XIX. věku; více ještě nežli v »Rohovínu Čtverrohém« Klicpera tu líčí a svou — více hravou než dravou — satyrou tepe maloměstskou společnost, a sice tentokráte hlavně společnost ženskou. Kromě vážného správce, jeho rozumné dcerušky a mladého měšťana Jesenského jsou všechny ostatní postavy komické: každá z nich, nevědouc o tom, běhá buď s cůpkem nebo křiklavým čepcem té neb oné směšné vlastnosti. Od paní správcové ku vdovám mlynářce, koželužnici, sládkové a učitelové, a od těch k vinopalníku, mlynáři, sládkovi a učitelskému mládenci Partesovi až k učedníkům usmíváme aneb i smějeme se tu veskrze dobromyslným, ale obmezeným lidem toho zrna, jaké od věků klíčilo a do věků klíčiti bude v malých městečkách. Jsou to vesměs předchůdcové těch »maloměstských diplomatů«, a věrní zástupci »maloměstských tradic«, kteří se rodí, kvetou a novou nevyplenitelnou úrodu přinášejí i v naší »pokročilé«, »uvědomělé«, ba dokonce »osvícené« době, ve které ani spousta škol a novin nedovedla ještě a nedovede rozjasnit a rozšířiti duševní obzor těchto lidiček.

Z postav této veselohry vyniká zvláště paní správcová. Tady podařilo se Klicperovi výjimečně zachytit a dobře vykresliti jeden typ ženský a obklopiti jej několika jinými, z nichž sice každý vybujel z téže půdy, ale každý od

ostatních do jisté míry se rozrůdnil. Tyto paní z Voříšků, z Boudy, z Řákosů a z Votrubů mají důstojné doplňky v pánech z Pytlů, Mláta, Skořápky, a ve střeštěném Partesovi, jemuž jest hlavním úkolem učitelským, dáváti školním hochům »vojenské« vychování a výcvik. Tato marota jest patrným zbytkem příliš horlivého vlastibranství z dob válek Napoleonských. —

Asi o 25 let později — v roce 1848 — hraje veselohra »Zlý jelen«, práce to půvabná a po stránce divadelní techniky nejdokonalejší ze všech veseloher Klicperových. Při lehké a zcela průhledné intrice vyniká totiž »Zlý jelen« přesnou a ve všech jednotlivostech správnou stavbou dramatickou, jednotností a půvabnou zaokrouhleností, osobami důsledně charakterisovanými a to nejen jejich jednáním, nýbrž — zvláště tady — i osobitým rázem mluvy (Myslibor, hrabě Ivan, mládenec) dramatickou stručností a hlavně tím, že jest obrázkem mysliveckého života v odlehlém od Prahy zákoutí panských lesů. V této práci nejen postavy — starý prchlý myslivec, trochu ztřeštěný a ne příliš vtipný myslivecký mládenec, kancelářský, posluha a dřevaři — jsou realistické, nýbrž i děj vykazuje celou řadu scen životních, ale při tom arci prostouplých romantickým motivem za studenta přestrojeného děvčete Ivany a odtud vznikajících scen.

Celý děj a všechny jednotlivé situace vyrůstají tu velmi přirozeně z příhody, že zastřelen v oboře jelen, který se těšil milé a nemilé pozornosti vrchnosti i lidí od něho často

pokoušených. Chycení a zavření domnělých pytláků, posléze i mysliveckého mládence samého, stíhající se veseloherní sceny, veselé rozuzlení a zakončení vyhlídkou na dva sňatky tvoří obsah děje prostého, ale venkoncem bavícího. Vše podává autor v rámci scenerie, kterou divák bezděky se cítí jakoby přenesen do šumotu a vůně lesa, do jeho denního polosvitu, večerního šera i pohádkového svitu měsíčního a rád sleduje všechny ty průhledné fáse malého vzrušení lidí krve zelené a červené, jejichž celým světem jest myslivna a to, co jen s ní bezprostředně souvisí. Co dále jest, o tom nevědí, neb aspoň o to se hrubě nestarají — dosti majíce na radostech a žalech, daných jim jejich krovem a jejich oborou, z níž krotcí jeleni až k samé myslivně své návštěvy konají. —

Celou svou povahou jest »Zlý jelen« mnohem více veselohra nežli fraška, jak ji básník sám nazval; vyskytujeť se v ní dosti poskrovnu živel opravdu fraškovitý, a i ten nevybíhá do zámezí.

Ani tato práce sice neoslňuje, ale svítí a hřeje barvami a teplem letního podvečera. Pro celý ráz její může se k ní divadlo české občas rádo vraceti jako k milému rodinnému kousku těch starších dob, kdy Klicperovo tvoření bylo tak bezprostřední, jako sama příroda, v níž děj »Zlého jelena« se odehrává. —

Docházíme ku trojici veseloher, jež vytvořil básník v první řadě jaksi pro vlastní tvůrčí radost, z pouhého básnického rozmaru: vy-

předl totiž z vláken jediného motivu tři veselohry celovečerní.

Na místě výkladů abstrahovaných nechám o této i pro každého pozorovatele zajímavé věci mluviti básníka samého. Jde o »Bělouše«, »Hadriána z Římsu« a »Tři hrabata najednou«. Ve všech těchto třech pracích založen jest hlavní děj na motivu kuklení, a sice nejen úmyslném, nýbrž i bezděkém v nejrůznějších jeho podobách. Vydávaje roku 1821 v »Divadle Klicperově« své r. 1816 sepsané »Bělouše«, veselohru o 4 jednáních, »druhého svazku báseň druhou«, pravil Klicpera v předmluvě (již na str. 31. a 32. částečně uvedené):

»Německá dramatika vykazuje se čímsi, k čemuž se veselohra má zajisté zdá býti podobna, proč? — protože se v ní lidi překřtiti a překukliti hodlají — hodlají, pravím, nepřekřtí ale skutečně, a to bude bezpochyby má největší zásluha! Nebo co je nejvšednějšího, jako viděti, an se v básních dramatických Petr za Pavla, pán za služebníka, a služka za slečnu vydávají — přijdou a zač se vydávají, za to je druzí mají. — Nic těžkého! — ale nevydávati se za nic, a přece za něco držánu býti, to se mi zdálo důvtipnější, novější, a to jsem také — já nejprvnější — doufám, poněkud dovedl.«

Slušno tedy především vytknouti, že Klicpera tímto způsobem motivu kuklení podal v moderní tehdáž literatuře dramatické vůbec

výhonek nový, zejména v německých veselohrách neobvyklý. V tomto případě nepřijal tedy formu tehdy běžnou, nýbrž nahradil ji formou v době jeho novou, k níž myšlenku mu dala postava Sosiova z Plautovy komedie »Amphitruo«.

Rok po »Bělouších« 1817 napsal Klicpera »rytířskou hru v čtveru jednání« »Hadrián z Římsu« a vydal ji opět rok po vytištění »Běloušů«, tedy roku 1822 ve svém »Divadle« jako »druhého svazku báseň třetí«, a předeslal jí tuto předmluvu:

»Báseň toho jména (»Hadrián z Římsů«) jsem již dávno oznámil. Změny, kterým důležitosti lidské podrobeny jsou, i tady příčinu daly, že tak pozdě na světlo vychází, že do čtvera jednání zrostla, a že jí času dlátko nápis »fraška« z čela vydlabalo. Mnozí, kteří mají za to, že více záleží na tom, co než jak se děje, obmyslili sobě mé veselohře »Bělouši« velikou částku ceny toliko proto odepírati, že cosi nápodobného se všemi těmi do sebe má, v kterých se hlavní osoby překuklují, přetvařují atd. Ty, abych přesvědčil, že se ta samá myšlenka rozdílným a mnohotvárným způsobem pronášeti dá, aniž proto bez vnad prvopůvodních býti musí, Hadriána někdejšího jsem zboural, překřtění a převlékání znovu za základ položil a po skončení jeho i ku třetí básni, kterou »T ř i h r a b a t a n a j e d n o u« nazývám, přikročil. Všechny tyto tři básně — Bělouši totiž, Hadrián, a Tři hrabata najednou — jsou hlavní myšlenkou n a n e j v ý š z p ř í z n ě n y, všude se sice kuklení

stává, aby se ním sňatek manželský docílil, ale jak rozdílní jsou prostředkové, kterých se k dosažení tohoto cíle užívá; jak nestejné nitky, z nichžto se pomalu klubko uvinuje a zaplétá! Která se z nich nejlépe povedla, rozsudíš, nestranný čtenáři, až je všechny tři poznáš sám. Na okolčnostech to záleží, jak brzo i třetí do rukou dostaneš. — V Hradci Králové, dne 12. března 1822.«

»Hadriánem z Řimsu« zahrál sobě osud s Klicperou samým »frašku«. Neboť jak z předmluvy autorovy jde na jevo, pracoval Klicpera hru nejprve jako frašku. Později »času dlátko nápis: »fraška« z čela jí vydlabalo«, an Klicpera ji mínil změniti v pouhou rytířskou hru. S tímto štítkem ji také vyslal do světa. Ale přihodilo se mu něco, co později — mutandis mutatis — Bedřichu Smetanovi, jenž chtěl »Prodanou nevěstou napsati pouhou operetu, ale vskutku napsal nejkrásnější operu komickou. Tak zase Klicpera zamýšlel sice napsati veselou »rytířskou hru«, ale napsal ve skutečnosti nejbujnější parodii na rytířské hry, nejskvostnější frašku. Patrno z obou těchto případů, že i nad pérem a myslícím mozkem vládne často ještě něco, co si dělá ve své vrchmoci nejbujnější žerty i z péra i mozku ubohého »myslícího« člověka.

Parodie, fraška »Hadrián z Řimsu« zůstala z celé trojice rozmarem básníkových na motivu kuklení vytvořených veseloher nejlepší. Hned k ní druží se svým humorem

účinní — skutečné veselohře nad »Hadriána« mnohem bližší — »Bělouši«, kdežto veselohra »Tři hrabata najednou« ceny postrádá a k nejslabším pracím Klicperovým vůbec se řadí. Ležíť na ní všechen rez bývalých »rytířských her«. —

V »Bělouších« mladý Vendelín z Bělorodu chtěje vyzkoumati povahu slečny, na kterou jej sestra jeho, baronka Volšanská upozornila jako na vhodnou pro něj nevěstu, rozhodne se, že po svém příjezdu na zámek barona Volšanského vydávati se bude za kočího, kdežto jeho kočí bude představen jako Vendelín z Bělorodu. Ten úmysl sdělí písemně sestře. Později však jej změní, ale kromě jeho sestry, která různými náhodami nedojde hned k vysvětlení nastalých omylů, mají jej přece všichni ostatní proti jeho vůli za kočího a kočího za Vendelína. Tím dána jest řada situací, podkladu sice dosti prostého, ano vrátkého, ale Klicperovým humorem stálou veselost udržujících. Vedle tohoto hlavního děje běží záležitost běloušů: baron Volšanský střeliv jednou po splašených bělouších, ranil, nebo dokonce zabil — to neví — svého kočího. Neboť kočí i bělouši se poděli, nikdo neví kam. Ale kočí se mu vrátí i s bělouši — a jest to právě kočí Vendelínův. Utišení svědomí, všeobecná radost a zasnoubení Vendelína se sestrou baronovou ukončují hru, držící se ne tak postavami, více méně schematickými, jako situacemi. — Z postav vyniká hlavně kočí Martin, dále rychtář a koňař, tedy opět postavy z lidu. Prohnaný lokaj Jakub

je sice vděčnou úlohou pro herce, ale není ani původní ani dosti životní. —

Vzdálenost od velkého jeviště Prahy nemohla míti na Klicperu, bydlícího v Hradci Králové, dobrý vliv. Klicpera následkem toho psal dramata jen pro knihy, neřídě se více ani potřebou jeviště. Nejvíce nápadné jest to právě při »Bělouších«. V těch poslední jednání originálu naprosto jest rozvleklé a ku představení musí nezbytně býti soustředěno. Nad to ještě Klicpera nechal se vésti jen svou fantasií — tak že došel až k tomu, že by v poslední sceně muselo se na jeviště přivésti dvanácte bílých hřebců! Holou tuto nemožnost viděl sice i Klicpera — ale neodstranil jí v textu hry samé, nýbrž připsal jen poznámku: »Zachce-li se někomu provozovati veselohru tuto, obzvláště na menším divadle, ten si, vynechav bělouše, konec dle libosti a potřeby zkrať.« —

Fantasií jemu představovaná závěrná scena s 12 bělouši působila na Klicperu tak mocně, že ji ani sám nebyl s to v knize potlačiti, a přenechal nutnou změnu komukoliv jinému! —

Parodistická fraška »Hadrián z Římsu« založena jest na figuře, která každou brvou srší takovou bezděky strhující komikou, že není v dramatické literatuře české druhé postavy téže moci živelné. Komika figury Hadriánovy jest tak obrovská, že vzbuzovanou neukrotitelnou veselostí obrací v zábavu i to, co by jinak s jeviště hrozně, ano odporně půso-

bilo. Neboť může-li být diváku cos trapnějšího, než viděti na jevišti člověka těžkou vnitřní nemocí vyžehnutého, nemajícího více vlády takořka nad jediným hnutím svým a každý okamžik již skoro do hrobu se sklánějícího. A hle, parodistické líčení hlavní postavy, humor autorův a situace, do kterých staví ubohého ženicha Hadriána — jehož jméno ještě dva jiní cizí si osobují — nejen stírají všeliký dojem trapnosti, nýbrž mění jej v samou jeho nejbujnější protivu. Jest to, jakož vůbec v celé hře, komika drsná, hrubozrnná, ale při tom přece neurážející, ne sprostá.

Ostřejší a veselejší parodii na rytířské hry — Klicpera napsal »Hadriána z Římsu« r. 1817, kdy tento druh her byl ještě v plném květu — nemožno sobě ani pomysliti. »Dlabaje« této práci »z čela název fraška«, netušil arci autor, jakou znamenitou satyru ano parodii píše nejen na cizí, nýbrž i na mnohé vlastní rytířské hry, jichž později takový veliký počet produkoval. »Hadrián z Římsu« jest nejbujnější výkvět humoru Klicperova — daleko ještě bujnější než »Rohovín Čtverrohý« — a hoden býti na vždy zachován. —

Toho příznivého osudu arci se nedostane poslednímu členu veselohernímu trojlístku, veselohře »Tři hrabata najednou«. V té zůstaly tvořivost i humor básníkův daleko za »Bělouši« i »Hadriánem z Římsu«, a sice zvláštní ironií právě proto, že zde pracoval Klicpera příliš s opotřebovanými motivy různých

rytířských her, jež svým »Hadriánem« byl tak ve smích uvedl.

Nad »Tři hrabata najednou« lepší jest — také poněkud »rytířská« — veselohra »Kytka«, založená na motivu žárlivosti, zosobněném manželkou rytíře Radoslava a střeštěného milence děvčete Libiny. Těmito dvěma postavami může hra ještě dnes baviti. —

Velice populární byla druhdy veselohra »Dobré jitro«, ze života vesnického. Postrádajíc však velikou měrou toho, co dnes u vesnických her zvykli jsme viděti a žádati — především zdravých realistických nebo naturalistických rysů v kresbě lidí a jejich životních poměrů i v mluvě — neuchytila by se tato práce dnes více na jevišti. Vadí jí také jistá rozbředlost.

Ještě méně možná jest dvouaktová fraška »Potopa světa«, pracovaná dle anekdoty Langbeinovy, která až dosud zůstala netištěna. Právem. Neboť provedením patří k nejslabším pracím Klicperovým. Dobrý, ba výborný jest sice podklad jejího děje: záletnictví pana kancelářského ze zámku a starého galána učitele ku mladé selce a využitkování takové hrozné hlouposti lidu v kterési ztracené Lhotě, že pan správec může sedlákům robotníkům do opravdy namluviti, kterak za několik dní přijde potopa světa. Ale na toto vděčné thema, které jinak mohlo dáti výtečnou selskou veselohru rázu Raymannových »Selských námluv«, nestačil ještě Klicpera, když v mládí svém je chtěl spracovati.

Stejně slabá asi byla veselohra »Tajný pověřec« a proto Klicpera nejspíše sám ji zničil, uveřejniv jen povídku téhož názvu. Trojaktová fraška »Poslední prázdniny« vykazuje sice řadu scen velmi dobrých, ale celkem má do sebe tak málo ceny jako fraška »Ženský boj«, hrající v Krkonoších ve vesnici »od nejbližšího města pět mil dlouhými lesy oddělené«. Předmětem této poslední hry jest vzpoura a boj vesnických žen a děvčat proti mužům. Konečně ani veselohru »Pražské tetičky a zbraslavští strýčkové« nelze zachránit před zaslouženým osudem zapomenutí.

Veselohra »Popelka Varšavská« jest formálně dobře psaná, ale plochá tím, že autor uvádí v ní postavy živlů jemu dalekých a neznámých, a proto jen dle fantasie, nebo nanejvýše z knih kreslené. Nemožná jest rytířská veselohra v pateru dějství »Hvězda« aneb »Charakterové«, v níž pět rytířů bratří obývá jeden lesní hrad, Hvězdu s pěti paprsky budov tak, že na př. všichni ostatní rytíři a »paprsky« zůstávají v míru, když jeden paprsek a rytíř vede boj a jest nepřítelem dobýván! Každý z těchto rytířů má jinou povahu, jiný charakter. —

Za to práce »Žižkův meč« a »Lhář a jeho rod«, jsou zdravé krve Klicperovské.

»Lhář a jeho rod« trpí sice vedením trojité nitě dějové, ale odškodňuje humorem všech postav, po kterých práce byla pokřtěna. Jsou arci blízcí příbuzní latinského praotce a všech jeho románských synů, anglosaských

vnuků a germanských pravnuků, ale nelze jim upříti, že jsou fysiognomie ryze české a od své rodinné hlavy až do posledního kloučete takoví umělci v nejsmělejším lhaní, že jim obecenstvo jejich vrozenou slabost rádo odpouští. »Lhář a jeho rod« stal se tak populárním, že ve východních Čechách užívalo se a dosud užívá se titulu hry k označení těch, jejichž rodiny lhaním takořka již bezděčným se vyznamenávají. —

»Žižkovým mečem« zakončíme řadu 18 veseloherních prací Klicperových, z nichž do dnes 10 zachovalo svou životní sílu a zachová si ji i do další dohledné budoucnosti. K těmto patří i »Žižkův meč«, ze kterého od dávna a z daleka nás pozdravují pan Zachariáš z Humpolce, soused jeho pan Pohltoňský a Bohuslav Suchomír Libozvuk Ládoň, básník. Jsou to figurky vesměs karikované — »Žižkův meč« je každou řádkou fraška — ale markantní, a první dvě nesou svými fysiognomiemi zřetelné svědectví, že vzory jejich skutečně žily. Figura Pohltoňského jest úplně směšná, za to druhá — ač nejeden rys rovněž jest karikován — zůstává předce od začátku do konce milá a sympatická. Zachariáš z Humpolce, upřímný nadšený Čech, až pohnutlivý ve své horlivosti vlastenecké a ve své lásce k českým starožitnostem, patří k nejzdařilejším postavám Klicperovým, a poskytuje také herci příležitost k velmi zajímavému výkonu na jevišti. Neboť tuto postavu nutno s velikou péčí a značným uměním karakterisovat, aby zůstala takovou,

jak ji básník vytvořil, a nezapadla do pouhé komiky nebo docela karikatury.

Boleslav Suchomír Libozvuk Ládoň jest sice vytvořen podle schematu suchého, směšného poety německého, jak jich počátkem tohoto století po fraškách mnoho běhalo, ale dána mu jest úplně česká tvář tím, že jím Klicpera persifluje tuctové veršotepce své doby, kamarádské reklamnictví některých spisovatelů, které patrně již tehdá kvetlo, a pravopisné spory své doby. Dle cizího vzoru tedy karikatura česká.

Naprosto cizím typem všeevropským — jenž tehdy bujel zvláště v německých hrách — zůstává postava sloužícího Jana, lepenina to ze zbytků hansvuřta a darebácky věrného sluhy, pracujícího pro svého pána za plat i rány holí a sklízejícího oboje se šibalským úsměvem.

*

Dobývají-li si nejedním směrem i dnes cizí vzory vedle vlastních originelních výtvorů — dosti značný vliv na způsob tvorby, nemůže býti divu, že počátkem tohoto století, kdy jsme byli v nejprvnějších začátcích své novověké literatury — »Žižkův meč« jest napsán r. 1815 — kráčelo se u nás ještě více než dnes po stopách cizích. Jaké to byly tehdejší modní cizí vzory, ukázal jsem stručně hned počátkem této studie. Nebývalo by divu, kdyby Klicpera je byl následoval a jimi se řídil tak, jako jiní čeští autoři dramatičtí koncem věku XVIII. a počátkem XIX. Ale to právě

možno Klicperovi počítati za jednu z jeho největších předností, že svými veselohrami neutonul ani v záplavě zcela bídných vzorů cizích, ani vzorů o něco lepších (z nichž byl v Čechách poměrně nejvíce znám Kotzebue), nýbrž naopak, že postavami pravidlem z lidu branými, ryze českým duchem své veseloherní mluvy a svým osobním a tedy ryze českým šťavnatým humorem (který jen místy a jen výjimečně lidově drsnějším se stával), tvořil v literatuře české nejen vůbec veselohru, nýbrž vytvořil veselohru domácí, národní, veselohru českou a sice takovou, jaká před ním vůbec nebyla a po dlouhé době po něm jen znenáhla dostupovala větší výše — ale opět jen na týchž základech a na téže půdě, ze které Klicpera svým dílům jak zahradním květinám růsti dal.

Jeť nutno stále míti na zřeteli, že Klicpera celou řadu svých nejlepších veseloher »Divotvorný klobouk«, »Hadrián z Římsu«, »Bělouši«, »Rohovín Čtverrohý«, »Lhář a jeho rod« — napsal již v letech 1815 až 1817, tedy v době, ze které v literatuře naší vůbec nemáme ani jediné veselohry té ceny, jaké jsou veselohry Klicperovy. Nebyloť tehdá ještě ani Raymannových »Selských námluv«, jež pokládám za jednu z nejlepších starších veseloherních prací našich, ty vyšly teprve r. 1819. Jediná dobrá fraška, která z roku 1815 nám vedle prací Klicperových se zachovala, jest Baum-

gartenův-Štěpánkův »Čech a Němec« — ale i ta — ač má své oprávněné místo v literatuře jako veseloherní kulturně-historický obrázek — nemůže se přece stavěti na roveň uvedeným pracím Klicperovým. A od Šedivého »Pražských sládků«, Raymannových »Selských námluv« a Macháčkových »Ženichů« — ojedinělých to cenných prací těchto autorů — nevyskytlo se u nás řádné veselohry až do Kolárových »Mravenců« r. 1848. Neboť ani »Karel Skréta« od Věnc. H. Svobody-Navarovského v r. 1842 nestojí na literární úrovni veseloher Klicperových.

Jsa tedy — jako každý člověk — do valné míry synem své doby, nebyl Klicpera přece jen »jako jiní«, nezůstal totiž na úrovni těch, kteří jej předcházeli, nebo krátce po něm vystoupili. Ačkoliv nebyl dramatikem velikánem, byl přece svým, vskutku vrozeným a značným nadáním dramatickým doveden k tomu, že se vyšinul nad dobu i předchozí i vlastní a že vyšel od motivů a pohyboval se v témže ovzduší, ku kterému o 50—60 let později přirozeným způsobem vrátiti se musili i ti, jejichž nadání děkujeme další rozvoj naší veselohry, zvláště národní, v posledních třech desetiletích věku XIX.

Tato vynikající vlastnost Klicperových veseloher, tato původnost a svéráznost i při cizích jinak vlivech, cena a početnost jeho prací veseloherních zdvihá Klicperu ve veselohře — o dramatě jeho nemluvím — vysoko nad dobu a okolí a dala i dává mu

hlavně jeho význam a vynikající místo v české dramaturgii.

Tyto přednosti veseloher Klicperových — a do jisté míry i jeho dramat — byly i současníkům Klicperovým tak zřejmy, že již i oni jich sobě cenili nejvíce a uznávali je všeobecně. Ferdinand Mikovec, duch bystrý, muž velice vzdělaný a zvláště v theorii dramaturgie vynikající, napsal o Klicperovi několik dní po jeho smrti v »Bohemii« (21. září r. 1859): »Největší počet divadelních kusů Klicperových vyznačuje se originalností, živou fantasií a velice pečlivou charakteristikou; někdy v pozdějších pracích snaha po charakterisování zabíhá do malicherností.*) Řeč jest dobrá, jen v některých**) přeplněna. Hlavní přednost Klicperova spočívá ve zvláště šťastném zachycení a ponejvíce duchaplném podání ducha lidu, nevyrovnatelnou často kresbou specificky českých postav, jak jej v tom stíži může překonati některý jiný básník národní; to platí jak o jeho vážných, tak o jeho pracích komických. Nejoblíbenější veselohrou jest bez odporu »Divotvorný klobouk«, zami-

*) Malicherností jest Mikovcovi, více k dramatům rázu Shakespearova a Schillerova se klonícímu, vlastnost Klicperova, kterou později dramatičtí genristé-realisté let sedmdesátých a osmdesátých učinili hlavním příznakem a namnoze hlavní předností svých prací. Naše doba tedy nemůže bráti toto slovo Mikovcovo za výtku.

**) V dramatech, ne veselohrách. Pozn. sp.

lovaný a zkušebný to kousek všech vlasteneckých ochotníků; bude s těží v Čechách, na Moravě, v Uhrách městečka, jehož obyvatelstvo mluví řeč československou, kde by Klicperův »Divotvorný klobouk« nebyl provozován a viděn. V tomto kuse a v »Rohovínu Čtverrohém« jsou některé postavy přímo typické. Šosáctví malých měst nebylo ještě nikdy*) tak věrně a tak duchaplně kresleno dle života, jako právě v »Rohovínu Čtverrohém«. K nejlepším veselohrám většího druhu patří v první řadě »Žižkův meč« a »Hadrián z Římsů«.«

Tak Mikovec. A Josef K. Tyl — tedy jeden z našich prvních novellistů v první polovině našeho století, dramaturg a výkonný dramatik, jenž jako student bydlel jeden rok — 1826—27, tedy v době, kdy Klicpera vydal tiskem již 26 veseloher a dramat — v Hradci Králové u Klicpery a ku Klicperovi i jako ku spisovateli i jako k učiteli přilnul, pravil o Klicperovi v pozdějších letech — roku 1845 ve »Květech« — jsa již vyspělým literátem, takto: »Klicpera byl moje nejprvnější modla; já ho ctil ještě dříve, nežli jsem do latinských škol odešel. Roku 1819 vydal první díl svého »Divadla« a to byl můj nový svět. »Blaník«! kteréhož Čecha nenaplní toto slovo tajemným tušením? Onoť je jako ča-

*) To praví Mikovec r. 1859, tedy ještě 42 let po vzniku těchto dvou Klicperových veseloher Svědectví to zajisté svrchovaně pozoruhodné a vážné!

rovná záclona, za nížto se veliká budoucnost rodí a šťastné věci připravují. A »Divotvorný klobouk«! jak živě, jak opravdově dýchaly, pohybovaly se tyto postavy! Já je znal jako ze sousedstva a ze svých kamarádů, od prohnaného studenta až k hloupému Jirkovi a když jsem přicházel k dokonalejšímu poznání, hořel jsem dychtivostí, poznat kouzelníka, kterýž byl mocí svého péra tyto tvory tak půvabně oživil.«

V těch slovech, naznačujících zároveň, jakým dojmem působil v plné duševní a literární síle stojící Klicpera, na mladého, k literárnímu letu teprve se připravujícího studenta Tyla, jest další závažné svědectví, že Klicpera bral své veseloherní postavy ze skutečného života, z lidu. V tom spočívá arci zároveň výmluvné uznání veliké literární ceny, hlavně veseloher Klicperových.

Konečně Václav Filípek, svědomitý biograf Klicperův, v »Lumíru« z roku 1859 (číslo 39. dne 29. září), dí rovněž: »Klicpera již prvními divadelními plody svými vynikal zvláštní původností a ostrým líčením charakterů ryze národních a ze života jako živě vyňatých.« —

Při velikých přednostech svých trpí některé celovečerní veselohry přílišnou šířkou, která zvláště ku konci her bývá citelná a některé (»Hadrián z Římsů«, »Divotvorný klobouk« a »Žižkův meč«), četnými proměnami, jež veselohrám nejsou na prospěch. Vadu první od-

straní arci každý s divadlem dobře obeznámený dramatik a sice úplně; druhou možno umenšiti rychlým prováděním — místy arci nesnadných — proměn.

Obě dvě vady a hlavně první, vznikly u Klicpery právě tím, že nebyl ve styku s dobrým větším jevištěm, nýbrž celá desetiletí zůstával ho vzdálen. Jest vůbec div, že při této nesnázi, která by každému dramatiku byla dosti zlá, mohl Klicpera napsati řadu takových dobrých veseloher.

Tyto vady jsou arci dosti vedlejší a že nikdy neohrožovaly účinnost veseloher Klicperových, toho nejlepším důkazem jsou ty tisíce a tisíce představení jich na scénách divadel ochotnických a putujících, i v Praze samé — a nade všechno to nejvýmluvnější okolnost, že působivost svou udržely sobě dodnes.

Docela mimořádnou předností veseloher Klicperových jest, že jsouce ve své podstatě a zvláště v postavách veskrze dramatické, reprodukčnímu umění dramatickému — hercům — poskytují zcela mimořádnou příležitost k vyniknutí, k osvědčení jejich umění. Jsouť jejich postavy — kromě několika vzpomenutých plochých — skoro vesměs výrazné, markantní, jsou tedy dramatické charaktery. Vyžadujíce proto náležitého karakterisování, jdou zároveň hercům v ústrety svou vlastní slovní a situační markantností. Proto jsou jednak vděčné, jednak mohou býti zkušebným kamenem opravdového

hereckého nadání, ba nerozpakuji se po dobré úvaze říci, herecké geniálnosti. České divadlo mělo vždycky dobré, namnoze i výtečné herce veseloher Klicperových. V dobách uplynulých byl to zvláště Kaška, jenž si zasloužil titul herce Klicperovského. Vynikalť jmenovitě v úlohách Pohltoňského (»Žižkův meč«), Rohovína, Pohořalského (»Divotvorný klobouk«) a Srpoše (»Hadrián z Římsů«). Zvláštní náhodou vyniklo veliké nadání Kaškovo právě v jedné hře Klicperově. Marně hleděl sobě umělec dlouhou dobu získati uznání: pronikl teprve, když mu byla přidělena úloha Pohltoňského — a od toho dne čítán byl k prvním hercům českým. Vedle něho herci Sekyra, Chauer, Grabinger, Lapil, Nikolai a do nedávné doby Fr. Kolár (Koliáš v »Divotvorném klobouku«) v Klicperových hrách se vyznačovali. Ze současných, tou dobou na živu jsoucích a výtečných herců pro úlohy Klicperovy možno plným právem uděliti čestný titul herce Klicperovských postav panu Jindřichu Mošnovi, výbornému komiku i charakternímu herci postav lidových, zvláště českých.

»Arci nutno na všechny práce Klicperovy hleděti« — tak dokládám i zde jako ve své řeči o významu Klicperově dne 20. března 1898 — »s pozoruměním a láskou k době, v níž povstaly, a nikoli s blaseovaností, které nestačí ani umění zítřejší, nerci-li včerejší. Jeť na nich již patina věku uplynulého, jsou už poněkud starosvětské: ale při tom jsou také onoho starého dobrého zrna, které zvláště ve

veselohrách a Klicperových znamenitých fraškách vždycky dobrým zrnem a samou jich podstatou zůstává.«

Dnes každému, kdo nemá porozumění, že my tak, jako jiní národové a lidstvo vůbec i v literatuře a umění jen po stupních, a to ještě serpentinou věže babylonské a ne žebříkem Jakubovým můžeme kráčeti k oblakům a nebesům našich snah a ideálů, dnes každému takovému jest snadno dívati se přes rameno na všechny ty skrovné počátky naší básnické literatury v prvních dvou desítiletích. Ale v takovém pohlížení jest naprostá nespravedlivost (— o nemnoho menší nežli v nehodném snižování Klicpery jen k vůli tomu, aby jiný spisovatel také v oboru dramatu proti němu vynikl —); neboť s tohoto stanoviska možno vůbec »zabiti« všechno, co předcházelo — a chceme-li i to, co bude snad po staletích následovati. Ale právem-li, jest jiná otázka, na kterou již tím, co uvedeno, dána jest odpověď bohdá přesvědčující, že by bylo největší nespravedlností naproti Klicperovi, nechtít uznati jeho mimořádný význam jakožto českého dramatika v jeho době, v první třetině věku XIX.

Největší počet jeho veseloher jsou jako umělecké skvosty, jež bavily, těšily a byly vynášeny, dokud byly nové — a později ležely po půdách a koutech nevšímány a zaprášeny. Ale to je uvrhlo v jisté zapomenutí jen na čas. Jako přicházejí doby, kdy vynášejí se k trvalé cti takové skvosty, kterých si dlouho nikdo nevšímal a cena jich znova a trvale se

uznává přes všechen čas a prach, kterým jejich povrch byl ohlodán, tak nutno uznati i cenu a význam veseloher Klicperových. A tím větší radost nám to může činiti, any Klicperovy veselohry jsou skvosty naše — a to z doby, ze které stejně cenných vůbec nemáme, aneb aspoň jen zcela poskrovnu — a poněvadž dobře víme, že teprve nedávno k české veselohře našich dnů počalo se opět čerpati z týchž pramenů, ze kterých čerpal Klicpera, a postupovati v ní týmž směrem, kterým v ní, již před 80 lety postupoval jasný a svým svěžím humorem všechno kolem sebe pronikající duch Klicperův.

Dramata vážná.

Jako největší počet veseloher Klicperových hraje v současné době básníkově, tak vložena jsou téměř všechna jeho vážná dramata, až na čtyry, do časů minulých. A v ovzduší dob uplynulých jest Klicpera úplným romantikem; na realistu jeho postav veseloherních s tíží sem a tam upomíná některá figurka z lidu a její prostonárodní řeč.

Vážná dramata Klicperova rozdružují se — ne vždycky dle názvů básníkem jim daných, nýbrž svou literární povahou — v tragedie, hry historické v užším smyslu tohoto názvu, činohry historické, činohry moderní, hry rytířské, loupežnické a duchové a pohádky.

Ku tragediím čítati možno — s připuštěním jisté volnosti tohoto pojmu — »Soběslava«, »Svatoslava, posledního Svatoplukovce« a »Libušin soud«; ku hrám historickým: »Elišku Přemyslovnu«, »Friedricha Bojovného«, »Jana Husa« a Tatary u Holomouce«; k činohrám historickým: »Lazebníka Frídland-

ského«, »Israelitku«, »Nizozemčany v Praze« a »Uhlířku«; k činohrám moderním: »Bratry«, »České pytláky«, »Pašery«, »Bratry v Archangelsku«; k rytířským, loupežnickým a duchovým hrám patří: »Únos z hrobky«, »Božena«, »Boleslavovci«, »Rod Svojanovský«, »Valdek«, »Loketský zvon«, »Rok po smrti«, »Psaní Hassensteinova«, »Prsteny«, »Loupež«, »Opatovický poklad«, »Běla« a »Zasnoubení po pohřbu«; k báchorkám: »Blaník«, »Jan za chrta dán«, »Brněnské kolo« a »Česká Melusina«.

Povahou svou stojí některé práce na rozhraní dvou druhů: tak na př. »Blaník«, jest z pola pohádka, z pola rytířská, loupežnická a duchová hra, kdežto »Opatovický poklad« kolísá mezi hrou rytířskou a poučným — arci celovečerním — proverbem, »Psaní Hassensteinova« mezi veselohrou a vážným dramatem a »Soběslav« mezi tragedií a hrou historickou.

Historickou hrou v užším smyslu tohoto názvu jest mi drama, ve kterém se předvádí buď hlavně aneb zúplna jen určitý historický děj národa neb země a nikoli duševní spor osoby historické s jejím vlastním nitrem nebo se živly mimo ni stojícími. »Hamlet« Shakespearův jest historická tragedie, »Král Jindřich VI.« historická hra.

Rytířskými, loupežnickými a duchovými hrami jsou ty, v nichž Klicpera — tak jako vůbec mnozí autoři cizí i domácí z konce XVIII. a počátkem XIX. věku — uváděli na jeviště rytíře, loupežníky, duchy, poustevníky, proná-

sledované panny, cikány, cikánky a čarodějnice se všemi těmi sem spadajícími rekvisitami krunýřů, jedů, dýk, mečů, hrobek, žalářů, kouzel atd. Formy této bylo možno užiti stejně dobře již u historie knížete Oldřicha a Boženy jako ještě při soukromých historiích Uhlířky a rodu Svojanovského ve válce sedmileté.*) —

Činohrami historickými jsou konečně dramata, v nichž se uvádí na jeviště děj rázu soukromého ale v rámci historické doby a bez těch ultraromantických motivů, kterými jsou charakterisovány hry rytířské. —

* * *

Vážné hry Klicperovy zajímají velice pestrým jich dějem, živou fantasií básníkovou a mimořádně velikou duševní prací, vynaloženou na sepsání jich. Nejedné z nich dlužno vysloviti upřímné uznání. Nicméně není bohužel možná dopátrati se ve vážných dramatech Klicperových tolika zisku pro literaturu, kolik ho poskytly veselohry básníkovy.

Nejskrovnější žeň jest ve hrách rytířských, loupežnických a duchových. Odporujeť už sám tento druh našim názorům na sklonu věku XIX., jež se nesnášejí s haraburdím, ze

---

*) K nejznámějším cizím hrám rytířským a loupežnickým patřili v Čechách »Loupežníci na Chlumu«, Štěpánkem zčeštěná »vlastenská činohra« v pěti jednáních. (U Pospíšila v Hradci Králové 1820.) Tento německý produkt měl také nepochybně na svědomí Klicperovy »Loupežníky v Táborském lese«.

kterého tyto hry složeny a sestaveny jsou.*) Doba naše přeje v dramatické literatuře dílem zdravému realismu neb i naturalismu a to nejen pokud se týče zevní stránky lidí a jejich jednání, nýbrž i psychologicky správného, »reálného« líčení vnitřních duševních a duchových procesů, dílem idealismu či formalismu, pokud výtvory fantasie — unášející diváky z ohrady běžného života lidského do ústředí jiných, do kterých každý z nás zalétá ob čas rád neb i také docela bezděky — dýchají skutečnou poesií.

Ohledně dob uplynulých — ve kterých skoro všechna vážná dramata Klicperova (až na malé výjimky) hrají — žádáme proto my dnes, aby dějem dramatu zobrazeno bylo buď kus života jejich, jevícího se buď ve kterémsi mohutném hnutí veřejném nebo v okruhu rodinném, anebo aby hra, nechať její předmět jest jakýkoliv, unášela nás křídly mohutné poesie.

Ale v rytířských hrách Klicperových není ani jednoho ani druhého. Na realní kresbu života v uplynulých dobách českých nestačila za života Klicperova ani sama vědecká historie naše, která tehdá ještě se spokojovala výpisem hlavních dějů státních a kreslila jen hlavními

*) V jaké oblibě byly počátkem XIX. věku také u českého čtenářstva romány, povídky a hry rytířské, loupežnické i strašidlné, toho znamenitým dokladem jest ta okolnost, že J. Hýbl, chtěje vydávati časopis »Rozmanitosti«, do programu jeho výslovně vzal: ...»c) povídky o strašidlech s přirozenými výklady«. —

obrysy život veřejný, do podrobností života kulturně rodinného se nepouštějíc. Studnice kulturně-historických prací Tomkových, Winterových, Zíbrtových a j. nebyly tehdá ještě otevřeny. Tím méně mohla tedy — bez podkladu daného vědou — pustit se do podobného líčení belletrie. Následek toho byl, že všechny hry rytířské a největší počet historických her vůbec postrádaly barvitosti a životnosti určitých dob, zůstávajíce hrami více méně bez doby a místa, zamženými parou neurčitosti, povšechnosti a falešně ve fantasii vytvořeného ústředí. Jedna druhé byly sobě tak podobny, jako figurky loutkového divadla, pro které jedině se mohou udržeti.

Takové rytířské a loupežnické hry, jakými jest Goethův »Goetz von Berlichingen« nebo Schillerovi »Loupežníci«, zůstaly arci a zůstanou — ne pro svůj zevní kostum, nýbrž pro svou myšlenku, povšechně duchové jádro a pro svou poesii. Napodobeniny postrádající těchto dvou předností zhynuly rychlou smrtí a nedají se znova k životu vzkřísiti.

Jsou sice i mezi rytířskými hrami Klicperovými jednotlivé, které by se mohly hráti — ale jen z kuriosity, ne pro svou cenu absolutní. Za to mohou se ještě dnes na jevišti uviděti některé pohádky Klicperovy, jedna historická činohra a z tragedií v první řadě »Soběslav«.

»Soběslav, selské kníže«, jsa vydán r. 1825 tiskem, vzbudil mimořádnou pozornost a veliký rozruch. A nutno hned dodati, že plným právem. V poesii vykazovala se již tehdy naše

literatura belletristická kromě Puchmajera Polákovou »Vznešeností přírody«, prvními květy básnictví Čelakovského a Jan Kollár stál tu již svou »Slávy dcerou« jako největší mezi většími, jako skutečně veliký. Ale v dramatickém básnictví vážného rázu byl dosud jediný zjev pozoruhodný, Turinského »Angelina«. Luh veselohry již kvetl — a sice právě V. K. Klicperou — ale vážné drama cenné teprve se prolamovalo z pout temnoty, ve které se rodilo.

Při veškeré úctě ku všem předchůdcům Klicperovým mimo Turinského nebylo tu dosud nikoho, jenž by býval vystoupil cennou tragedií, zvláště ne historickou. Neboť všechny dosavadní pokusy o historické drama české byly sice velmi záslužným okopáváním vinice, ale nezrodily do té doby dílo významu trvalého. »Angelina« sama, jak povědomo, jest osudová tragedie soukromého života rodinného. Jediný Klicpera podal do r. 1825 svým jednoaktovým »Libušiným soudem« práci, která ukazovala, že by autor mohl v budoucnosti v historickém dramatu dostoupiti výše značnější.

Tu byl vydán tiskem Klicperův »Soběslav«. Kdyby bývalo toto dílo zůstávalo jen na úrovni před tím vyšlých rytířských her Klicperových — »Božena«, »Rod Svojanovský«, »Valdek«, »Loketský zvon« — mohlo by se o něm mluviti dnes tak málo jako o jiných rytířských hrách téhož autora. Ale »Soběslav, selský kníže« stál vysoko nad všemi předchozími vážnými dramaty Klicperovými a vůbec nad veškerou dosavadní dramatickou produkcí českou rázu

vážného kromě Turinského »Angeliny«. Bylť přede vším dílo básnické, měl za předmět velice zajímavou část dějin českých a celý ráz jeho byl při vnitřní ušlechtilosti práce takový, že byl v dramatické literatuře české něčím novým, osobitým, bezděky k následování vybízejícím.

Pochopíme proto radostné vzrušení »Soběslavem« r. 1825 nastalé, a pochopíme také uznání, které se vzdávalo »Soběslavu« i po vyjíti díla i po smrti Klicperově. »Časopis společnosti vlastenského Museum v Čechách« přinesl ve svém druhém ročníku (ve svazku 4.) za redakce Fr. Palackého o »Soběslavu« velmi podrobnou a také dosti odbornou kritiku L. Boskovice, 19 stran dlouhou, ačkoliv jinak posudky jiných her bývaly právě v Musejníku (z péra dra J. K. Chmelenského) velmi stručné — několikařádkové. Podobné cti nedostalo se tehdá vůbec žádné dramatické práci české. Pseudonymem Boskovic kryl se mladý, z Hradce Králové rodilý, ale ve Vídni jako vychovatel žijící básník J. Pilnáček, o kterém se čte, že byl v básnictví, jazykozpytu a krasovědě velmi sběhlý. — Kritika »Soběslava« počínala takto:

»Jest-li právem se nazývá dramatická hra slávou veškerého básnictví, ana nám tajemství lidského života odkrývá, brzo zápasícího s outokem nepřátelského osudu, brzo oklamaného odbojnými vášněmi, brzo puzeného ode mstící Nemesisi nasaditi sebe samého k smíření spravedlnosti: tedy nám musí býti důležitým úkazem každá báseň, která onnu vidu duši naši představuje a nám nejšlechetnější podíl

ze všech rozkoší poskytuje. Mezi tyto úkazy náleží beze vší pochyby výtečný plod ducha p. Václava Klicpery.« A ku konci pravil kritik: »Pročež máme za to, že to první původní tragedie jest, která by s prospěchem provozována býti mohla.«*)

A když r. 1859 Klicpera zemřel, pravil o »Soběslavu« soudce v dramaturgii tak povolaný, jakým byl Ferdinand Mikovec, v »Bohemii« takto:

»Nejskvělejším bodem básnického snažení a dostižení Klicperova zůstává jeho selský kníže »Soběslav«; z této tragedie vane duch Shakespearův, ona udrží jméno Klicperovo u vysoké cti ještě u pozdních generací.« — Stejným způsobem psal o »Soběslavu« téhož roku v »Lumíru« V. Filípek, dodávaje poněkud emfaticky, že »i po letech státi bude ještě »Soběslav« co neobyčejný velikán v oboru dramatickém«. — Tak se tedy hledělo na Klicperova »Soběslava«, i když tu byl již Jos. J. Kolár se svou »Magelonou«, »Monikou« a bouřlivou »Žižkovou smrtí«.

A jaký soud může dáti o »Soběslavu« naše doba, koncem století, kdy v historickém dramatě nepopíratelně jsme postoupli až ku Zeyerovu »Neklanu«?

Může především potvrditi básnickou hodnotu »Soběslava«, uznati, že toto dílo stojí

*) Dle dra J. K. Chmelenského v článku »Divadlo české od 1. dubna 1827 až do 16. máje r. 1828« v Musejníku r. 1828 čítalo se původních českých her do r. 1828 pouze 55.

na prvém místě všech vážných dramat Klicperových, a dotvrditi, že spolu s »Eliškou Přemyslovnou« a »Lazebníkem Frídlandským« se stalo předchůdcem celé řady historických dramat českých. Musí doznati, že v »Soběslavu« skutečně se jeví vliv Shakespearův, což v letech dvacátých jest velmi pozoruhodno, poněvadž tehdá mnohem více působiti mohl Schiller než Shakespeare. České ovzduší hry s jeho tragickým kvasem stálých svárů v rodě Přemyslovců a jistá duševní vyvýšenost a posvěcenost dramatu daná jednak celým jeho poetickým duchem, jednak rouchem květnaté mluvy, činí tuto tragedii i dnes ještě velmi sympatickou.

Citelnou vadou jest ale okolnost, že od své poloviny pozbývá dílo povahy tragedie, měníc se v pouhou historickou hru. Jako drama vůbec, tak zvláště tragedie jest umělecky podaný rozpor a spor jedné osoby, jednoho ducha buď s jeho okolím nebo s jeho nitrem a následkem toho s jeho okolím — rozpor a spor myšlenky nebo citu s názory a city jinými úmyslně nebo bezděky nepřátelskými. Předpokládá tedy tragedie děj, klíčící pouze ze zrna rozporu a vzniklého na to sporu duší lidských bez nápadného a rozhodujícího vlivu čistě zevních, duševně nesouvislých okolností, třeba měly mohutnost historických státních vlivů a převratů. Pouze jednání určitého člověka — anebo bytosti nadpřirozené, ale lidsky cítící — má býti v tragedii — a v dramatě vůbec — podnětem, vzpruhou a konečnou pří-

činou katastrofy — ne ale zasahování cizích mocí s jejich vlivy čistě zevními.

A »Soběslav« trpí právě vadou, že svým celkovým založením — a hlavně od třetího jednání — mění se ze zamýšlené tragedie v historickou hru, že tedy nesplňuje všemi směry velké očekávání první polovinou hry vzbuzené. Jednotlivých myšlenek, jichž každá o sobě by byla mohla býti tragickou pružinou tragedie — opření se Soběslava o rolnictvo, ne o panstvo a rytíře, láska Kuklovína-Ivanova ku kněžně Alžbětě — autor jen se dotýká, aniž by je provedl a rovněž tak tragický spor v lůně Přemyslovcův utápí se ve spoustě dosti nejednotného děje zevního. Uniká tedy pod rukou tragedie a zůstává ku konci jen historická hra.

Nesnižuji tím nikterak mimořádně cenu »Soběslava«. Výborná historická hra má v dramatické literatuře tak své místo jako drama nebo tragedie a lituji vůbec, že básníci naši píší málo historických her. Jak o tomto druhu básnictví dramatického soudím, zmínil jsem se v »Osmém roce Národního Divadla«.*)

Arci historická hra nemůže průměrem se dávati na roveň historické tragedii nebo dramatu, poněvadž právě nevyžaduje tolik umění tvůrčího co skutečná tragedie nebo drama. Jeť svou podstatou mnohem více dramatickou formou podaný epos nežli drama. Ale zvláště u nás má a bude vždycky míti historická hra

*) V Praze 1891.

z dějin českých vedle umělecké stránky velikou důležitost národní a měla by býti vedle moderního dramatu více pěstěna než doposud.

Jako historická hra jest »Soběslav« práce velmi dobrá. Pouze její provedení na jevišti jest ztíženo příliš častými proměnami, jichž na př. třetí jednání má devět! Tomu částečně odpomůže jen ruka dramaturga, kterému náleží také vhodné, podstatu práce nerušící zkrácení mnohých řečí, které v knize místy dobře se čtou, ale na sceně by svou délkou nezbytně unavovaly.

Mluva jeví veskrze ráz poesie rhetorické a vyznačuje se množstvím obrazův a přirovnávání. I ve mluvě předčí první polovina hry nad druhou, ve které mluva nabývá místy povahy strojenosti a nucenosti, tedy nepřirozenosti. Tragedie psána jest — výjimkou u Klicpery — veršem, a sice z pravidla pětistopým trocheem. Pravidlo toto má však mnoho výminek. Nebylť tehdá verš český — a nanejméně dramatický — ani dosti vyspělý a tím méně ustálen.

Tyto vady byly asi patrny zkušenému oku výborného esthetika Jungmanna a ty asi nedovolily jemu přidati se k obecnému mínění o absolutní dokonalosti a ceně »Soběslava«. Zdrželivost Jungmannova podati svůj úsudek, dotkla se Klicpery hluboko; nemohlť leč míti za to, že Jungmann, nechtěje o práci se šířiti, pokládá ji vůbec za zcela slabou. Lépe by snad bývalo, protože s nepochybným prospěchem pro další dramatické tvoření Klicperovo, kdyby

býval Jungmann 33letému básníku podal úsudek podrobný, dotýkající se i vad i předností práce.

Dějový obsah »Soběslava« jest tento:

Kníže Soběslav, nejstarší z rodu Přemyslova, vrací se r. 1174 z Moravy po svém druhém uvěznění do Prahy, nepřeje si leč v klidu dokonati život dosud bouřemi zmítaný. Lid jej zbožňující žádá si, aby se stal jemu vládcem. Vladislav král nedbaje toho, chce se Soběslavem se smířiti. Ale v synu královu Bedřichu uzrává záměr, zbaviti se nebezpečného soka oslepením. Varován neznámým rytířem prchá Soběslav z Vyšehradu na venek, kde jej čeká jeho bratr Oldřich s pomocí třiceti tisíc mužů od císaře Bedřicha a někteří čeští pánové, kteří rovněž — po starém zákonu Břetislavově — přejí si míti knížetem Soběslava, jakožto nejstaršího z rodu Přemyslova. Soběslav ani nyní nebaží po trůnu. Teprve, když zví, že choť jeho Eliška, přestrojena za jinocha jemu v době jeho vazby všechno své jednání posvětila a že ona to byla, která v kukli rytíře jej vyvarovala záhuby, na Vyšehradě jej čekající, rozhodne se, dobyti koruny ne tak pro sebe jako právě pro svou choť Elišku, k níž nyní pravou láskou zahoří. Zvítězí také skutečně — hlavně svými rolníky — nad knížetem Bedřichem, jenž po smrti Vladislava krále knížetem se stal, a zaujme trůn Přemyslovců.

Ve třetím dějství vrací se Soběslav z Moravy, kde bojoval proti údělným knížatům a nucen jest obrátit se polem proti strýci Bedřichovi, který se utekl k císaři do Němec o podporu

a jí dosáhl. Soběslav porazí Bedřicha, ale podlehne zase jemu a spojenému s ním markraběti Kunrádu Znojemskému a rakouskému vévodovi Leopoldovi. Uchýliv se na Hrubou Skálu podlehne v boji pod hradem přesile Bedřichově. Krátce před tím bylo jeho srdce otráveno mylným domněním o nevěře choti Elišky. Zvěděv však od domnělého soka Kuklovína-Ivanova, polského hraběte, že Eliška věrnost mu neporušila, umírá klidně na rány v boji utržené. Též Kuklovín zemře a Eliška vrací se do své vlasti polské.

Jako historická hra a hlavně jakožto mezník, označující vzestup českého historického dramatu od dřívější naprosté jalovosti k jisté aspoň obsažnosti a poetickému hávu, má býti a bude »Soběslav« právem ob čas přijímán do pořadu her, kterým česká literatura dramatická, a tím i divadlo české děkuje za svůj rozvoj. Stálou pohnutkou k tomu zůstati musí vedle literární ceny »Soběslava« arci také oprávněná pieta k významu této hry. —

Tragediemi v jistém vzhledě »osudovými« jsou jednoaktovky »Svatoslav, poslední Svatoplukovec« a »Libušin soud«.

Ve vstupní scéně »Svatoslava« — děj tragedie je z r. 1056 — černokněžka Zorava z rodu Vršovců způsobem efektním ukazuje svému vnuku Bechovi dílem slovy, dílem vykouzlenými obrazy osud Přemyslovců, kteří jeden druhého budou ubíjeti, až konečně poslední zemře rukou Vršovce. Svou čarodějnou mocí Zorava sama štve všechno proti Přemy-

slovcům. Právě v posledních dnech svedla Spytihněva do boje s bratrem jeho Vratislavem Olomúckým. Ve scéně druhé vystupuje Svatoslav, »poslední Svatoplukovec« jako vězeň v žaláři hradním, do kterého jest uvržen, byv raněn a zajat ve zmíněném boji. Stál na straně Vratislava, kterýž jsa poražen, uprchl. Svatoslav jest oklamán zprávou, že Vratislav byl jat. Chtěje zachrániti jej béře na sebe vinu domnělé velezrády Vratislavovy. Aby unikl smrti rukou katovou, kterou mu hrozí nejvyšší český sudí Lutohněv, zavraždí se dýkou, již mu poslal po jeho strážníku jakýsi mnich. Umírá, zvěděv dříve, že Vratislav se zachránil útěkem do Uher — a zvěděv, že dýka mu byla poslána věrným Žerotínem ne k sebevraždě, nýbrž k záchraně.

»Svatoslav« patří k poetickým a cenným dramatům Klicperovým a zasluhoval by býti znovu uváděn na scénu.

»Libušin soud« daleko nedostihuje svojí hodnotou »Svatoslava«. Předmětem jednoaktové tragedie — která ve čtyrech výjevech má čtveru rozdílnou scénu! — jest vražda polského knížete a jeho dvou synů Bolemila a Dobrovoda i vyzrazení a smrt vraha knížete Traviana dle věštby české kněžny Libuše.

Prostou historickou hrou beze všech aspirací vyšších — ale dramatem dobrým, dlouho bezprávně zapomínaným — jest »Eliška Přemyslovna«. Jeť v tomto díle dobře dramatisován kus českých dějin po zániku Přemyslovců a proto by ob čas mělo se opět dá-

vati. Dalším důvodem k uchování ho před zaniknutím jest ta jeho přednost, že spolu se »Soběslavem« dala »Eliška Přemyslovna« vzor ku mnohým pozdějším historickým dramatům českým. Čtouce tyto dvě práce bezděky se rozpomínáme na jiné pozdější od jiných autorů, ve kterých děje, mluva i technika dramatická odkazují na předchůdce Klicperu nejedním tónem a rysem svým.

Jak u vážných dramat Klicperových jest pravidlem, hraje i děj »Elišky Přemyslovny« na místech nejrůznějších: v klášteře zbraslavském, na hradě pražském, Vyšehradě, Hradci n. L. a Nymburce, v domech, ulicích a okolí Prahy, a sice r. 1310. Vedle titulní rekyně vystupují zde také královna Hradecká, Eliška Polská (Rejčka), Anna, dcera Václava II., Jindřich Korutanský, Jindřich a Konrád hrabata z Aufenšteina, Jindřich z Lipé, Otto z Bergova, Hynek z Lichtenburka, Vilém Zajíc z Valdeka, Jan z Vartenberka a různí měšťané pražští, nymburští a j. Děj hry tvoří úklady Jindřicha z Aufenšteina proti Elišce Přemyslovně, kterou chce zasnoubiti mladému šlechtici Bergovu, aby na příště ji učinil svým plánům neškodnou. Odpor Elišky Přemyslovny i její sestry královny Anny, vzniknutí skutečné lásky v Bergovu k opuštěné dceři královské a vzplanutí všeobecných sympatií v českém měšťanstvu, šlechtě k utiskované a na Vyšehradě jak ve vězení držené Přemyslovně, vysvobození Elišky Přemyslovny, příjezd její do Nymburka, zasnoubení Janu Lucemburskému a konečný

triumf Eliščin — to všechno spolu s láskou královny Hradecké k Jindřichu z Lipé podáno zde obrazem pestrých scen a živých barev tak, že právem patří »Eliška Přemyslovna« k nejlepším starším historickým hrám českým vůbec. Nejedna scena jest velmi efektní, nejedna i básnická.

Proti »Elišce Přemyslovně« mizí »Friedrich Bojovný«. Jako »Eliška Přemyslovna« jeviště znova zasluhuje, tak by bylo zbytečno »Friedricha Bojovného« na ně uváděti, ačkoliv i v této historické hře jednotlivosti zasluhují uznání.

Z historických činoher Klicperových nejvíce bývala hrána »Israelitka«, jistá to variace oblíbené v prvních desetiletích věku XIX. látky románové a dramatické s láskou křesťana ke skutečné nebo domnělé dceři kmene israelského. Zdařile líčená židovská vášnivost ano zuřivost žida Daniele a žida Kosreva, zoufalství Kosreva, zamítnutého od Juty, kterou Daniel vydává za svou dceru, láska Juty, která od víry židovské odpadla a tajnou křesťankou se stala a milujíc Častolova, syna královského lovčího Smila Hronova, od něho unésti se dává, soud nad Jutou a vyzrazení lásky Častolova k ní, další vedení zajímavého děje a konečné vyznání Danielovo, že Juta jest dítě křesťanské, které žena jeho Agara koupila a podstrčila za vlastní jeho ale mrtvé nalezené dítě — to všechno spolu s historickým pozadím děje (»Israelitka« hraje ve Hradci Králové ve XIV. věku za Elišky Rejčky) přispívalo svým romantismem a vrozeným lidu

českému interessem k literárním látkám židovským k tomu, že »Israelitka« bývala podobně oblíbenou hrou, jakou později měrou ještě větší stal se českému obecenstvu bizarní výtvor musy J. J. Kolára »Pražský žid«. Bylo by zajímavo — po náležité úpravě některých scen — pozorovati účinek »Israelitky« dnes s jeviště na obecenstvo nedělní: myslím, že by se jemu drama ještě i dnes efektností svých scen líbilo.

Za mnohem lepší než »Israelitku« pokládám však »Lazebníka Fridlandského«, který podobně jako »Soběslav« a »Eliška Přemyslovna« mohl by ukázati na jednotlivá dramata historická, později dle jeho methody a některých motivů utvořená. »Lazebník Fridlandský« se může ještě dnes s bezpečným úspěchem hráti všady tam, kde stačí požadavkům dobrá historická činohra staršího prostě dějového střihu.

Děj hry jest vložen do r. 1633, v dobu Albrechta z Valdštejna, vévody Fridlandského, který v tomto dramatě také činně vystupuje. Lazebníkem jest Viktorin Bergmann, který miluje Veroniku, dceru Ambrože Fechnera, rektora latinských škol ve Fridlandě a také od ní milován jest, ale beznadějně. Neboť rektor nechce dáti spanilou a vzdělanou dcerku mladíku, jenž ničím není a ku všemu i špatně latinsky mluví. Viktorin ubezpečiv se láskou Veroniky, odebéře se k vévodě Fridlandskému a vstoupí do jeho služeb. Valdštejn jej přijme, poněvadž právě před jeho příchodem astrolog

Zeno mu věštil, že se za krátko s někým sejde, kdo mu velikou službu prokáže.

Jsa od vévody poslán s neznámým jemu písemným rozkazem k zámeckému starostovi Davidu Heinovi do Fridlandu, setká se Viktorin s bývalým majitelem Fridlandu, pozdějším rebellem a nyní vypovězencem baronem Roedernem, který rodině jeho druhdy velká dobrodiní prokázal. Ten vrátil se do Čech, aby si vyzdvihl zakopaný u Fridlandu poklad. Viktorin mu slíbí pomoc. Ale než ji může Roedernovi poskytnouti, zví na Fridlandě, že list vévodův obsahuje vyzvání, aby Roedern byl jat, poněvadž prý pobuřuje lid. Kdo by s ním byl jakkoliv dorozuměn, propadne hrdlo — kdo Roederna živého nebo mrtvého vydá vévodovi, obdrží deset tisíc zlatých odměny.

Viktorin však Roederna zachrání, odevzdav mu i jeho poklad, a jde sám se udat Albrechtovi z Valdštejna ze svého skutku. Od smrti jej zachrání pouze přesvědčení Valdštejnovo, že Viktorin jemu časem velikou službu prokáže. Valdštejn jej vyšle do Zaháně léčit vévodův lid, který tam stižen jest morem. Za čtrnácte dní jede tam i Valdštejn sám — a onemocní rovněž morem. Kepler četl ve hvězdách, že došlý do Zaháně Viktorin může vyléčiti vévodu, oč marně se pokoušel jeho osobní lékař Romarino. Přes všechen odpor Romarinův Viktorin domůže se přístupu k nemocnému a uzdraví jej. Valdštejn učiní Viktorina svým osobním lékařem, opatří mu i diplom doktorský — a Veronika jest Viktorinova.

I tato hra vyznačuje se barvitými a dramatickými scenami — ale také ona trpí četnými proměnami scen. Diviti se jen dlužno, proč »Lazebník Fridlandský« tak málo je znám. Patří mnohem spíše ještě i dnes na česká jeviště, nežli sta jiných věcí naprosto bezcenných, jimiž divadla ochotnická i putujících společností se zaplavují. —

Z moderních činoher založeni jsou »Bratři v Archangelsku« na starém již z dob římských známém motivu blíženců, které ostatní svět stále zaměňuje. Práce tato líbila se velice a to nejen na jevištích českých, nýbrž i německých.*)

»Bratři« jsou aktovka, při níž uznati dlužno hezkou řeč. —

O rytířských, loupežnických a duchových hrách Klicperových jsem již promluvil. Ale dodati nutno, že i v těch jsou jednotlivé zdařilé sceny a motivy, s nimiž se potkáváme v pozdějších historických hrách jiných českých autorů dramatických. Při tom — ač literárně valná cena se jim přiřknouti nemůže — mají předce jednu velikou zásluhu: vykonalyť, jak již zmíněno, velký úkol národní. Svým »vlasteneckým« obsahem a ovzduším jakož i svou tehdejší modní povahou líbily se tak, že bývaly nesčíslněkráte hrány. Tím působily zcela mimořádně na mysl a cit posluchačů, probouzely je ku vědomí národnímu anebo je v něm posilovaly, šířily oblibu k jazyku če-

*) Viz str. 39.

skému, lásku k dějinám starších dob i lásku k národu — a stavěny byly na místa, kde by se jinak bylo sahalo ku překladům cizích her zcela bezcenných. Není tedy ani třeba žádati, aby byly vykonaly ještě více.

Nejoblíbenější bývaly »Valdek«, »Loketský zvon« a »Rod Svojanovský«: ty snad se dávaly všady, kde vůbec se hrálo po česku. Z těchto her mohl by se dávati z kuriosity — jako ukázka vkusu tehdejší doby — »Loketský zvon«. Obě dvě druhé jsou dnes již nemožny. A předce pravil o »Valdeku« dr. J. K. Chmelenský v »Musejníku« r. 1828: »... tato, zvlášť co se effektu dotýče, zdařilá a kromobyčejným charakterem Prokopa divokého skvělá činohra«. — O »Loketském zvonu« dokonce pravil: »Kdyby p. Klicpera nic jiného byl nepsal, již tato jediná činohra byla by s to, jeho povolání za drammatického básníka potvrditi. Tato v každém ohledu výborná a zvláště živou divadelní mluvou a charaktery mistrně vytvořenými výtečná činohra i výborně a s chutí provedena byla.« *)

Děj »Loketského zvonu« jest balladický. Zpívanou balladou vypráví také jeho podstatu Svatava, lesního dcera pod loketským hradem, svému milému Bolemilovi, panoši Krokovína, synovce to hraběte Loučínského. Na hradě Lokti býval před třemi sty lety regentem »divý hradní Šerobyd, a ten dnem i nocí soužil pod-

*) Představení dělo se v Praze na stavovském divadle dne 11. listopadu 1827.

daný svůj sprostý lid«. Když zazvonil na zvon, musel kde kdo hned na robotu do hradu — a kdo dal na sebe podruhé zazvonit, byl strašlivě týrán. Jednou volal Šerobyd rolníky k robotě uprostřed nejdivější bouře, kdy »tisíc blesků kříž a křížem s skály v skálu lítalo«. Lid se bál vyjíti, Šerobyd jej proklínal, aby mu blesky zapálily všechny jeho chyže. Ale v tom zasáhl blesk loketskou věž, roztavil zvon, zabil Šerobyda a »z černých oblak hlas se ozval, strašný soud naň hřímaje: Ani země, ani nebe neotevřiž se ti klín, v černorouchých tmách se toulej, jako beztělesný stín! Dokud jinoch zvon rozlitý neodnese sám a sám, nevytrhne se tvá bytost těmto bolným trampotám! Věz však, že kdo jako dítě není bez vší poškvrny, byť by rukou skály drtil, zoufá u té slitiny.«

Duch Šerobydův jest zpěvu ballady přítomen, ve věži skučí hrozné hlasy, něco uhodí v hradě na zvon, vichr bouří, ve věži děsný praskot — a po balladě ukončí se bouře »a bledá luna stříbří starou báni chladným paprskem«. K vysvobození ducha Šerobydova dojde mimo nadání, ale strašným sběhem příhod.

Na hradě loučínském spáchán vražedný útok na syna hraběte Jaromíra. Podezření padne na Bolemila, který se objeví v šatě krví postříkaném. Krokovín jej obviní z vraždy. Bolemil však jest nevinen. Když od něho večer odešla Svatava, přiběhl její otec celý zděšen a vyprávěl, že do obory se dostal zuřivý

medvěd. Svatava šla oborou. Zoufalý Bolemil spěchal, aby ji vytrhl z nebezpečenství. Nestihl ji, ale člověka, na nějž se hnal medvěd. Zabil medvěda, odtud krev na jeho šatě. Ale medvěd spadl se skály do Ohře a ta jej odnesla, onen člověk zmizel — není tedy důkazu o pravdě slov Bolemilových. Za to Krokovín našeptává hraběti, že Bolemil se schází s hraběnkou. Svatava rozptýlí toto podezření, vyznávajíc svou lásku k Bolemilovi. Krokovín ji chce zabiti. Mladý lovec Sokolík se přihlásí, že on byl zachráněn Bolemilem před medvědem. Svatava obrátí podezření na Krokovína. Krokovín jí kladl nástrahy, připovídal jí sňatek a panství hraběte Loučínského. Přímo jí řekl, že syn hraběte musí zemříti, že otec smrt jeho nepřežije a dědicem že bude Krokovín. Hrabě ujav se zmínky Svataviny o loketském zvonu, ustanoví boží soud: Krokovín i Bolemil budou zdvihati loketský zvon; kdo jej zdvihne, jest nevinen, kdo nezdvihne, vrahem.

Za opětného pobouření přírody dojde k božímu soudu: Krokovín slitinou nepohne, Bolemil hravě ji zdvihne. Krokovín se vrhne na svůj meč, vyzná se z vraždy i konečně z toho, že byl dítětem podvrženým a nikoli z rodu hrabat Loučínských. Šerobydův duch jest vysvobozen.

Podávám obšírněji děj »Loketského zvonu« se všemi jeho podstatnými motivy. Učinil jsem tak nejen k vůli této práci samotné, nýbrž aby dána byla podrobnější ukázka Klicpero-

vých her rytířských vůbec. Nejbujnější romantismus jest jejich tělem i rouchem.

»Boženou« a »Boleslavovci« spracoval Klicpera dvakráte tutéž látku — dějinnou idyllu lásky českého knížete Oldřicha ku spanilé pradleně Boženě dceři Křesinově. Věc ta jest zvláště výmluvným důkazem, jakou živou fantasií dramatickou byl Klicpera nadán. Pravidlem vyčerpává se každý básník zpracováním jedné látky, mnohdy až tak, že ani k jednotlivým nutným opravám díla nebývá při něm více vůle a chuti. Klicpera však byl s to, vytvořiti dvě velká dramata z jednoho a téhož námětu!

Okolnost ta jest tím více pozoruhodná, ježto Klicpera nebyl v dramatické literatuře české první, kdo o dramatické spracování nesnadného epického sujetu se pokusil. Napsalť již před ním r. 1789 Ant. Jos. Zýma vlastenskou činohru »Oldřich a Božena« v 5 jednáních, Štván vlastenskou zpěvohru téhož jména o 3 jednáních — a po Klicperově »Boženě« (kol. r. 1818) J. K. Chmelenský r. 1828 zpěvohru ve 4 dějstvích »Oldřich a Božena« (s hudbou Fr. Škroupa).

K »Boženě« dala Klicperovi motiv Šafaříkova ballada, v »Boleslavovcích« jest i veškera dějová invence jeho vlastní. Mezi vynikající práce Klicperovy nemožno přičísti ani jedno ani druhé drama.

Vzorem hry loupežnické jest »Loupež«. Ukrutný děj a ukrutnější ještě deklamace — pravý to, ale nešťastný odvar Schillerových

»Loupežníků« — padají arci mnohem více na vrub německé povídky Schneidrovy, ze které Klicpera čerpal děj, nežli na vrub fantasie Klicperovy.

Z ostatních rytířských her slušno vzpomenouti ještě »Opatovického pokladu« tím, čím jsem se o něm již zmínil, a »Psaní Hassensteinových«, jež patří k poměrně lepším; jiných možno zcela pominouti. —

Až bude jednou napsána podrobná historie české dramaturgie z konce XVIII. a prvních dvou třetin XIX. věku, bude velmi zajímavo stopovati vznik české hry historické, její proměnu ve hru rytířskou, návrat ku hře historické formy mnohem dokonalejší než u věku XVIII. a další její vzestup k obsahu životnému a básnickému. Zýmova činohra »Oldřich a Božena« na př. nebyla ještě hrou rytířskou. —

V pohádce byl Klicpera velmi šťasten ve volbě předmětů, které již samy sebou zaručovaly velkou populárnost těchto jeho dramatických prací. Počátkem století XIX. nebylo populárnějšího rytířsko-duchového románu nad »Zdeňka Zásmuckého« a populárnější ballady nad Sudimíra Šnajdra báseň »Jan za chrta dán«. Osobní a literární příchylnost ku všemu, co v českém světě historickém i současném bylo zajímavé, dovedla Klicperu i k těmto pro dramatické pohádky jakoby uchystaným látkám. Obě — a zvláště první z nich — hověly také tehdejší modě rytířských dramat a tak vytvořil Klicpera dramatickými pracemi »Blaník« a »Jan za chrta dán«, díla, která i při citelném

nedostatku větší míry poesie stala se tak populárními, jak před nimi nebylo jediné báchorky dramatické. Svědčí o tom i Mikovec i Chmelenský, jenž r. 1828 v Musejníku konstatoval, že na jevišti pražském »ze všech kusů tento nejčastěji opakován byl«. — Rovněž tak šťastně byl veden Klicpera při volbě všeevropské pověsti o Meluzině, z níž na české půdě českým kostumem a českými motivy vytvořil »Českou Melusinu«. Ta je vkusu naší doby bližší než jmenované první dvě pohádky, ale byvši publikována v době, kdy záliba pro pohádky na čas uhasla, a kdy v české dramatické pohádce rázu Raimundovského již byl opanoval nejlepší český výtvor toho druhu, Tylův »Strakonický dudák«, nedošla více takového rozšíření po divadlech a takové obliby, jaké se těšily první dvě práce.

V »České Melusině« mladý rytíř Bronislav, maje býti zasnouben s dcerou přítele otce svého Truta — pohádka vložena jest do konce IX. věku — zamiluje se do neznámého dívčího zjevu, který v různých podobách lidských však mu jest na blízku. Jest to Vlněna-Melusina, duch povětří a vody, která skutečně se stane jeho ženou, ale s podmínkami, že Bronislav nesmí pátrati po jejím původu a za druhé že po šest dní v týdnu bude Vlněna jemu náležeti, ale sedmý den že ji musí Bronislav ponechati vládě, která mu navždy zůstane tajemstvím, a že ji nesmí toho dne nikam stopovati. Bronislav přistoupí na podmínky. Ale po čase nemoha překonati svoji nedůvěru,

vrazí do chrámku, do kterého Vlněna sedmý den v týdnu se uchýlila — a spatří ji tam ve vodě od polou postavy s rybím tělem. Krakonoš, děd Vlněny, vezme za to nad Bronislavem za porušení daného slibu pomstu zničením kouzelně vystaveného hradu Bronislava a smrtí Vlněny, která sice na čas ještě k Branislavu se vrátí, ale konečně jej opustí mizíc v oblacích. Bronislav pohlížeje na unikající Vlněnu, umírá.

»Česká Melusina« jest z dramatických pohádek Klicperových nejpoetičtější. Naproti ní jest »Jan za chrta dán« — dán rytířem Sosnomilem čarodějnici Moraně za ztraceného ale jemu od ní nazpět přivedeného chrta — veskrze bizarní a daleko více hrubě tesaný. Ale právě svou bizarností působí vždycky na fantasii vrstev lidových a v tom jest kořen jeho popularnosti. —

»Blaník« působí naproti tomu na mysl lidu hlavně svým rázem vlasteneckým, pro který jako lidová hra bude snad moci na vždy se udržeti. Pověst o Blaníku, z něhož v době svrchovaného nebezpečenství vlasti vzejde ochrana, uvedena tu poprvé na jeviště (po Klicperovi užil jí Tyl v překladu a zpracování německé hry »Gervinus der Narr von Untersberg« — ve známém »Jiříkovu vidění«) způsobem pro massy lidu zvláště v první polovině XIX. věku svrchovaně zajímavým.

Obsah »Blaníka« jest tento: Zdeněk Zásmucký nařčen byv ze zrady země připraven

byl svými nepřátely nevinně o čest, statky, ba domněle — podvodným podvržením zohavéného cizího těla — i o život. Utíkaje před nepřátely nalezl ochranou ducha jemu neznámého přístřeší na hradu rytířském, kdež zamiloval se do dcery rytířovy Miloslavy. Ale i odtamtud bylo mu opět prchnouti a loupežník Zbihoň rodu knížecího uchvátil i Miloslavu poblíže vrchu Blaníka a odvlekl ji na svůj hrad. Krátce na to přijde k Blaníku Zdeněk Zásmucký, provázen zbrojnošem Vojtěchem, zosobněným to Kašpárkem. Tu objeví se ochranný duch Zdeňkův a uvede jej do Blaníka, kde zvolen je Zdeněk rytíři blanickými za vůdce a pasován dosavadním mistrem vojska blanického Bohuslavem »na bratrstvo řádu blanického«. Obdařen byv obrovskou silou — Vojtěch-Kašpárek obdrží pytel ovsa, který jest vlastně zlatem — vyjde opět na bílý den, koná různé skutky bohatýrské a konečně po mnohých nesnázích přispěním vojska blanického porazí hrůzu země loupežníka Zbihoně, osvobodí svoji Miloslavu a navrátí pokoj celé zemi, v níž za cesty královy do Uher zničeno bylo lupičstvím Zbihoně a jiných loupežných rytířů všechno právo a všechen řád.

Pohnuté sceny, bohatýrské a loupežnické postavy, rytíři Blaníka, mladá hadačka cikánka Sedmikrása, oddaní zbrojnoši, veselá a hodná Filiska, nejromantičtější deklamace a bezprostředně za nimi následující komické sceny — to vše působilo kaleidoskopicky na obecenstvo doby Klicperovy a unášejíc je zároveň vlaste-

neckým ovzduším hry, vábilo je k sobě po celá desetiletí.

Kdyby se přispělo Klicperovým dramatickým pohádkám »Blaník«, »Jan za chrta dán« a »Česká Meluzina« tím, bez čeho každá pohádka na jevišti vypadá jako zimou se tetelící hladové děvčátko v cárech — totiž bohatou výpravou dekorační a zvláště hudbou, vlastní to sestrou pohádky, možno očekávati, že i dnes ještě pobaví tyto práce Klicperovy tisíce a tisíce lidu mnohem lépe nežli nějaká duchem a ovzduším jemu cizí lepenina výpravných her.

Očekávati však od nich dnes ještě účinek tak veliký jako před padesáti a sedmdesáti lety, bylo by klamem; vidělo› v uplynulých desetiletích obecenstvo mnoho, čím věci dříve je bavící byly překonány. Ale poněvadž právě fantasie Klicperova v jeho báchorkách jde velice vstříc fantasii lidu samého, možno i nyní i v budoucnosti počítati na stálou působivost zmíněných tří pohádek na mysl vrstev lidových.

Kdy se vyskytne český básník, jenž básnickým zpracováním pověsti o Blaníku v duchu lidu a s myšlenkovým obsahem doby své vytvoří drama ceny absolutní a při tom povždy stejné populárnosti, jaké byl svého času »Blaník« Klicperův?

Také »Brněnským kolem« ujal se Klicpera velmi populárního motivu pohádkového, ale tato práce se mu nezdařila. Za to jest velice půvabná jednoaktovka »Zlato ne-

blaží«. Nesena jsouc motivem pohádkovým — starým motivem, dle něhož žadatel dosáhne vyplnění přání, aby všechno se měnilo ve zlato, čeho se dotkne — jest tato práce proverb, provedený velice hezkou formou a provanutý veskrze duchem úsměvného klidu nad obecnou lidskou lopotou. Čtoucí cítí, že tu vane klidný, jasný a sobectví prostý duch básníka samého tak jako v málokterém jiném jeho díle. A tato povznesenost nad vířivý ruch sobectvím štvaného světa působí neobyčejně mile. Představení proverbu na jevišti muselo by arci překonati značné obtíže technické.

* *
*

Vážná dramata Klicperova jsou vesměs rázu povšechně dějového. Básník má za hlavní účel baviti pestrým, zajímavým a napínavým dějem a v tom směru koná mu jeho živá fantasie služby výtečné. Dějovou stránkou poutají také vážná dramata Klicperova nejvíce. Základních motivů nových osobitých u Klicpery mnoho se nenalézá — pravidlem jsou v jeho dramatech motivy, kterých i jinde bylo užito. Ale děj jest až na hru »Loupež« jeho vlastní invence a nelze upříti, že invence nejednou dosti pozoruhodné. —

Všady jest také patrna českost, »vlastenskost« děje dramat — kromě cizí látky v »Loupeži«. Jako ve veselohrách tak i v dramatech vážných jeví se tím vzhledem Klicpera básníkem ryze českým. Čerpáť látky z české hi-

storie, béře k nim aspoň jednotlivé postavy historické, používá motivů ze svého okolí (Hradce Králové, Chlumce n. C., Krkonošů) a vůbec vynalézá si děje duchu českému blízké. A kde nemá sám děj plný ráz český, tam činí hru po výtce českou Klicperova řeč. V barvitosti děje, českém rázu řeči a vlasteneckém duchu prací tají se také hlavní část velikého úspěchu těchto jeho prací.

Veskrze jest Klicpera ve vážných dramatech romantikem — a to nejen pokud se týče děje, nýbrž i charakterů postav. Zde osoby jeho — kromě jednotlivých lidových — nedostupují té dramatické plastičnosti charakterův individuelních a typických, jakou se vyznačují osoby Klicperových veseloher. Většina postav jsou výtvory schematické, nabývající jisté fysiognomie více jen dějem, než osobitou tvářností svého ducha a vznikajícím odtud jednáním. Jsou tu hrdinové, zlosynové, intrigáni, spanilé pronásledované děvy, mladíci a starci atd. atd., ale nejsou tu určité postavy rázu osobitého.

Tato vada a nevelká míra věčně oživující síly poesie ubírá vážným pracím Klicperovým svěžesti a jest hlavní spolupříčinou, že zůstávají už namnoze uschlými listy bez zeleně, bez trvalého života.

Dramatická stavba svědčí pravidlem o dramatickém nadání básníkovu, kteréž jest patrno i ve velmi četných efektních scenách také tam, kde jinak proud děje beře se spíše řečištěm epiky než dramatiky. I rozluštění děje

nestává se pravidlem pomůckami tak prostými a zevními jako při veselohrách. Tím však nepravím, že v technice divadelní stojí Klicpera mimořádně vysoko. V té jej později předstihli Mikovec a J. J. Kolár, byť i oba byli přestávali s Klicperou na úrovni dramatu prostě dějového.

Vůbec možno říci, že vážná dramata Klicperova více se vykazují bohatostí materialu dějového než jeho uměleckým spracováním. Ačkoliv Klicpera rád a s chutí předělával starší práce, předce v tomto směru se vykazuje citelnými často vadami. Jedna z příčin toho byla právě jeho bujná fantasie, která v duchu jeho tvořila jeden nový děj za druhým, a lehká tvořivost autorova. Ta jest v dramatě na závadu i velikým básníkům, jakýmž Klicpera arci nebyl. Drama jest dle Bozděcha jako zelí: čím tvrdší a čím méně chřástu, tím lepší. A při lehké tvořivosti dramatické zůstává na hlávkách dramatu pravidlem chřástu prázdného mluvení více, nežli jim jest s prospěchem.

Jejich uznání hodná původnost dějová, ryze český duch a jiné vzpomenuté dobré vlastnosti nejsou s to, zachovati je do budoucnosti měrou a početností takovou, jakou se zachovají Klicperovy veselohry. Naznačil jsem jeho dramata, která ještě možna jsou, počítá-li se se živou pietou k té době, kdy mimo ně — a na to slušno pamatovati — nebylo skoro vůbec, aneb jen zcela nepatrně, jiných stejně do-

brých českých plodů dramatických. Že by nějaká nová modní záliba příštích let obrátila k ostatním větší interes, než jaký máme my dnes k těmto květům uvadlým, nemožno v dohledné budoucnosti očekávati. Neboť podobných hojnějších základních předností, jaké zabezpečují veselohrám Klicperovým trvalý život, u vážných dramat Klicperových nevidím.

Ale jednu velikou literární důležitost mají všechna vážná dramata Klicperova — tu totiž, že tvořila první pevný a dobrý základ k pozdějšímu rozvoji našeho českého dramatu historického, že v nich vane dech a tón, který při veškerém pozdějším zdokonalování dramatu historického zůstal jemu vlastní až do let sedmdesátých. Od J. K. Tyla, prvního to následovníka Klicperova v dramatě historickém, k F. Mikovci, Jos. J. Kolárovi, V. Vlčkovi, Jeřábkovu »Svatopluku« ba až k »Černým duším« pozdějšího realisty L. Stroupežnického — o jiných ani nemluvě — možno stopovati přímý a nepřímý vliv Klicperův. Bylo by snadno napsati o tom celou samostatnou a zajímavou studii — a to ne snad nesenou chauvinismem, který ve prospěch jednoho autora trhá listí z věnce druhého a řídí se heslem »Tma musí být, kde hvězdy — jiných svítí« (dle něhož dosud s jedné strany proti Klicperovi se vystupovalo!), nýbrž studii zcela objektivní, k osobitosti každého básníka spravedlivou. —

Pokud se týče mluvy, jíž psána jsou vážná dramata Klicperova, nelze jí vzdáti

šmahem chválu takovou jako mluvě jeho veseloher. Vynikajíť některá vážná díla mluvou básnickou, aneb aspoň jasnou a jadrnou. Naproti tomu jest stinnou stránkou jiných prací — zvláště dramat rytířských — řeč strojená, v nejlepším případě oratorní. Příklady, jež dány byly Schillerovými »Loupežníky«, Müllnerovou »Vinou« a jinými ještě pod »Vinu« mnohem méně cennějšími dramatickými pracemi německými, docházely vůbec napodobení vždy osudnějšího, jemuž se nevyhnul v rytířských hrách ani Klicpera. Mimo to jest patrno, že Klicpera hleděl jednak napodobiti skládaná slova Rukopisův Kralodvorského a Zelenohorského, jež tehdy ovládaly mysli všech literátův, jednak se leckdy přizpůsoboval syntaktickým formám latiny, chtěje tím své vážné mluvě dramatické dáti jakýsi vznešenější ráz. Ale bohužel tyto snahy a napodobení zanechaly v mnohých jeho vážných pracích dramatických stopy nedobré.*) Jak prostá, zvučná a jadrná jest jeho v pravdě česká řeč v jeho veselohrách a jak strojená v jeho hrách rytířských!

---

*) V té příčině jest zajímavo srovnati výrok Bullův z r. 1785 v předmluvě ku překladu Stephaniovy veselohry »Odběhlec z lásky synovské«. Bulla pravil již tehdá — se zřetelem ku strojenosti mluvy a k nešťastnému tvoření českých slov za jeho doby — takto: »Co se mne a vnitřní ceny práce mé tkne, tak tedy z příčiny nedostatku následování hodného příkladu a těžkosti, která každý začátek obkličuje, své mdloby sobě velmi dobře povědom jsem, než abych ji za něco dokonalého

Několik krátkých výňatků ukáže nejlépe tuto různou povahu Klicperovy mluvy dramatické.

Ukázkou řeči básnické budiž jedno místo ze »Soběslava« a jedno z »Elišky Přemyslovny«. První (dějství I., výjev 6.) jest zároveň ukázkou verše Klicperova a zní takto:

»Soběslav: Vám, kmete královský! druhá pocta
Náleží! První jsem, v prachu, svému
Stvořiteli složil. — Vykonav Vám
Vděk, vznešený králi! pokornou a
Hlubokou prosbu k nohoum kladu Vašim:
Byste totiž zapomněl Soběslava,
Jinocha divého, jenž na křídlech
Mohutného jara po království
Vašem těkal a přijal na milost
Soběslava, jenž přes leto dlouhé
V hlubokém stínu kvílev, svadlý
A umdlen na podzimní slunce
Vylezl. —

— — — — — — — —

Dejž Vám Bůh v hrobě tichém lože
Utěšenější vystlati, než bylo
To, do kteréhož jste za živa mne

vydával: Nic méně jedině pro ony, kteří toliko na slova, a ne na tah řeči (sic!) a vzdělávání povah hleděti budou, ponavrhnout jsem opominouti nechtěl, že jsem sobě neporušitedlné přikázání představil, ne pracně sebraný, ale tak jak až posavád v pouhých Českých krajinách v obyčeji jest, jazyk na divadle uvésti, a každému i tomu nejsprostnějšímu srozumitedlným býti.« —

Položiti dal. Tam bylo smutno
Veleslavný králi! Tam jsem na hřebích
Odpočíval a okem životným
Na to se díval, jak mého těla
Popel a bláto v hnusné protivy
Se rozpaduje! Však - nemínil jsem
Stýskati! I byloť tam dobře!
Každé jitro viděl jsem, že tam, kde
Kraloval můj děd, zlaté slunce
Vychází. I viděl jsem mříží
Svého okna, jak Bůh šatí stromy,
A je svlíká, a opět v nové
Roucho je odívá. Slyšíval jsem
Hromů jeho rány, dešťů jeho
Šumot a — když soumrak přišel — o tu,
Králi! přerozkošnou míval jsem
Hudbu! Jestřábi a káně, sova,
Výr a kulich, co jich lesy živí,
Na mohutných křídlech vůkol mne se
Slítli a — (s pláčem) pěli jsou mi písně, že
Jsem na zem sklesl a řval s nimi,
Až divoká rozkoš i je i mne
Ku sladkému spaní ukolébala!«

V dějství I., výjevu čtvrtém »Elišky Přemyslovny« praví

»Přemyslovna. Viděla jsem ji, věrná Bonuše!

Bonuše. Koho?

Přemyslovna. Pramáti svou Libuši.

Bonuše (s užasnutím). Avšak ve snění?

Přemyslovna. V polosnění, ano. Přestalo právě soumračení, a noc úplná zemi naši i všecku krásu její v černý plášť svůj zahalila.

Stála jsem tam v jezero vážných zámyslů pohloubena, v duchu svém tam na Petříně stopy drahého otce a slavných předkův jeho hledajíc. Tu se najednou pramáti má z černého moře před zrakem mým vynořila. Zlatá koruna kryla hlavu její; světležluté kadeře k plecem až se kouřily, a z plecí těch dlouhá, mnohořasná říza visíc za ní jakoby se vlnila. Blížila se ke mně na vlnách nočního temna se houpajíc, a nejsouc dále, než od tebe já stojím, korunu svou s velebné hlavy sňavši mně ji podávala. V tom se četná noční stráž s velikým hlukem pod pavlanem zjevila — a pramáti má zmizela. — Ach! smutné to jest, jisté znamení, že když s vlnami příkornosti zápasivši trůnu samého dostihnu, stupně k němu přede mnou se rozpadnou.« —

Ukázkou řeči strojené, jasnému duchu Klicperovu nijak vlastní budiž monolog Prokova z I. výjevu II. dějství »Valdeka«:

»Prokov (vstoupí do své železné ložnice, nesa v ruce orla). Tu mne opět máte, černě mramorové stěny! Nemračte se, že milík váš jednu noc ve vašem klíně nespal. — Co se na mne tak plačtivě díváte, jakobyste žalovaly, že jsem jednu půlnoc s ještěry a velikány svých snů nehejřil? Mého vzduchu vlny nadmou plíce vaše novým životem, a jeku mého hrom vštěpí do vás věčného hlaholu klokot! (Hodí orla na železný stůl.) Tu lež, králi říše mezi zemí a nebem! hrstkou plamenu až do kostí zkřehneš! — Hahaha! pruhové větru byli tvoji a brouk z hnusného hnoje, který slove zem,

udělal z tvé volné peruti bezživotný brk! — Prokov sobě nedá zadarmo rouhati! Poděkuj se zamouněné Luně, že jsi, umíraje, ještě kučery plamenného slunce viděl!« —

Příklad prosté a jadrné řeči Klicperovy, v pravdě lidové, podává »Ptáčník«:

»Kotrč (chodí smutně okolo rohatiny mezi volavými ptáky). Hejsa, hejsa, ptáčkové! buďte hodně veselí! štěbetejte, cvrlíkejte, jenom — probůh! — z té smrti rovné mrákoty se prodrápejte. — O vy drazí štípáčkové! vy roztomilí zobáčkové! což pak jste se nevyspali? či po třetí den již smutnou jakousi památku slavíte? Tolik sladkých zvuků v hrdélku vašem odpočívá a žádnému nelze k nebeským oblakům vyniknouti! — Ty můj milý jikavečku! proč nežakáš, proč nedrdáš? A ty dlasku zlatokřídlý! proč nepsíkáš? proč necvrkáš? O zpívejte! veselte se! volejte na svou družinu! (Vezme píšťalku a všelijakým způsobem popískav, zoufanlivě rukama lomí a do předu běží.) Nadarmo! samá hluchota! samá němota! ta ubohá volátka buď mou anebo svou vlastní smrt cítějí a vyjevují!« — — — — Já nešťastný ptáčník! Ani v kleci ani na stromích, ani v povětří žádný pták se neozývá! Dvacet let jsem číhákem, chytám to v zimě, z jara, v letě, na podzim; avšak taková nehoda mne ještě nepotkala! — Dnes na svatou Terezii; jitro jasné jako jiskra, vítr tichý jak pod střechou, mráz šedivý, až mně prsty zakřehují — a nic, nic!« — (Výjev 1. a 3.)

Vzdálenost Klicperova od velkého divadla působila na technickou stránku jeho dramat ještě nepřízniveji nežli u jeho veseloher. Množství proměn, kterým při lepší znalosti divadla pravidlem možno se vyhnouti, a přílišná obšírnost v zakončování dramat jsou tu často velmi citelny. Tak na př. jednoaktovka »Libušin soud« má čtyry sceny — a každá z nich vyžaduje nesnadnou proměnu!

»Byl to zvláštní zjev,« praví Mikovec, »pozorovati, kterak Klicpera, svým nadáním skrz na skrz znamenitý dramatický básník a pro musu divadelní tak nadšený, že jednou napsal: »Svět jest mi dramatickou básní,« on, který sám býval hercem, předce až do svých posledních let vzhledem ku praktické stránce jeviště, ku scenické rutině atp. nejednou se objevuje býti přímo naivním, ztráceje se v šířkách a délkách. Ačkoli byl jinak velice skromný, cítil se pravidlem dotknut, když regisseur viděl se nucena, přiložiti na některý jeho kus červenou tužku. Dlouhý pobyt v Králové Hradci zdálo se, že jej předce jen znenáhla odcizil poměrům velkého jeviště a může částečně posloužiti k vysvětlení onoho záhadného úkazu.«

A V. Filípek pravil: »Klicpera při sepisování svých kusů velkého ohledu na divadlo a jeho ohledy nebral, nýbrž pouze vzlet jarého ducha svého následoval, čehož následek jest, že mnohé z jeho kusů při čtení mnohem více se líbí nežli při provozování. Přiměřeným vzděláním snadně tu pomoženo; jádro jest tu, ostatek se poddá. Proto ale předce zůstane

velikánem v oboru dramatické literatury naší a jeho zásluhy, jakých si o národní divadlo a národní písemnictví naše získal, jsou nesmírné a ve vděčné a slavné památce potomstva vytrvají.« —

Že návrat Klicperův do Prahy měl na technickou stránku jeho dalšího tvoření dobrý vliv, ukazuje nejlépe veselohra »Zlý jelen«, dokončená r. 1848. Ta jest po stránce technické (až na vystoupení mladého Myslibora) přímo vzorná. —

Srovnávajíce veselohry a vážná dramata Klicperova, seznáme, že i u Klicpery se opakuje z historie dramatických literatur u všech národů patrný zjev, že pěstování veselohry, zvláště soudobé, udržuje v dramaturgii živost i přirozenost a dochovává věkům příštím skutečné kulturní obrazy doby, kdežto pěstování dramatu vážného a zvláště historického vede obyčejně k jisté suchosti a ztrnulosti — vůbec k formalismu, ano druhdy i k manýře, nad kterou jen zvláště velcí duchové zůstávají povzneseni. Živý cit s podstatou člověka v jeho skutečnosti na jeviště uváděného, myšlenkový — ale arci jen ze živoucího proudu dramatického vytryskující — obsah a opravdová, ne šablonová poesie jsou svatá trojice, jejíž dech dává dílům dramatickým život věčný. Jinak jim bývá přáno trvání jen dočasné. —

Klicperovo místo v české dramaturgii.

Prošli jsme celým starým parkem dramatické tvorby Klicperovy s jeho živoucím stromovím, usýchajícími a namnoze již uschlými kmeny, jejichž zulámané větve jako pahýly trčí naproti poutníku, s jeho slunnými, květem posetými palouky veseloher, slujemi a ruinami rytířských her a pralesovými partiemi báchorek, jejichž zapadlé stezky zavírány jsou sterými tkaninami pavouků, strážných těch duchů tlící minulosti. Po stupních doby, uplynulé od tvoření Klicperova až po naše dny dostoupili jsme také jisté výše, se které mnohem bezpečněji můžeme si učiniti soud o významu básníkovu než by bývalo možná za jeho vlastního života. Vidímeť dnes nejen to, co vykonal on sám, nýbrž zároveň to, co přineslo v dramaturgii naší skorem půl století dalšího. Byli jsme svědky nejedné změny uměleckých názorů od smrti Klicperovy — přebrodili jsme se od bývalého formalismu k realismu a naturalismu, který zprvu hlavně na líčení zevních stránek člověka, jeho konání i celkového života přestávaje

postoupil později k líčení duševních procesů. Odtud odbočila pak tvorba náhle ku — strojenému namnoze — dekadentismu, a k symbolismu — až konečně hledáme si zábavu v dramatických parabolách a pohádkách.

Viděli jsme také a vidíme nejen všechny předchůdce Klicperovy, nýbrž i celou řadu pozdějších tvůrčích dramatiků — od starších a nejstarších až k nejmladším nejmodernějším — se vším tím, co dosud vykonali, čím a jak vyšinuli se nad dobu předchozí a jaká hesla dávají dnům příštím. To všechno při seznávání, srovnávání a hlubší úvaze usnadňuje nám dnes soud o významu Klicpery dramatika a mínění, jehož se dobíráme, dává mnohem pevnější podklad, než by bývalo mohlo býti před čtyřiceti a padesáti lety.

S tohoto svého — mimo naši zásluhu — výhodného stanoviska vidíme dnes, chtíce nechtíce, že Klicperovi může dávati a tedy skutečně dává hlavní jeho význam pouze to, co jej z jeho dramatických prací přežilo do konce století, co se stalo buď základem dalšího rozvoje naší dramaturgie aneb dokonce živoucím stromem, z jehož těla rostly a šíře, výše i nádherněji se rozkládaly nové větve aneb od jehož kořenů vyrazily nové pruty a nové kmeny.

Klicperu přežil jeho genrový realismus postav braných ze skutečného života a jeho humor — tedy dvě vlastnosti, jevící se v první řadě v jeho veselohrách a dvě to vlastnosti, jimiž se vykazují všichni

po Klicperovi přišlí básníci veselo-herní, kteří až do konce století XIX. pěstili květy, keře a stromoví naší české národní veselohry.

Kromě toho jest oku pozorovatele patrný vliv Klicperův na české drama historické až do let sedmdesátých — a houšť pohádek Klicperových není také dosud uschlá. —

Popatříme-li pak před Klicperu a kolem něho, nenalezneme ani před ním ani vedle něho druhého básníka, jenž by v dramaturgii tolik cenného a tolik trvalého byl vytvořil jako Klicpera, který vlastně byl skoro výlučně dramatikem a to plodnosti až dosud u nás vůbec nepřekonané.

Ze všeho toho resultuje a podává se nám úhrnný výsledek, že Klicpera jest předně otcem české národní veselohry, dále hlavním zakladatelem historického dramatu českého a tudíž vůbec prvním slovem naší novodobé dramaturgie. To první slovo nebylo sice ještě zcela plastické a neznělo tak jako slova pozdější, ale předce jen bylo a zůstává prvním. —

K tomuto závěrečnému výsledku a ku přesvědčení dovedlo nás studium a rozbor jeho prací, tedy postup naprosto reálný, nekalený ani úmyslem, ani strannickostí. A proto jest názor náš jasný, není jen vycítěný nebo dohadný, není tedy vybujelý na pařeništi pouhé

domněnky nebo piety toho druhu, která všechny vady zastírá a s chutí třebas i jiným ubližuje, nýbrž vyrostlý na pevné půdě objektivného vypozorování a vyzkoumání, jež ani neubírá ani nepřidává, nýbrž prostě konstatuje co nalezá.

*

Z doby uplynulé není zachováno mnoho věcných úsudků o veškeré dramatické činnosti Klicperově.*) Jediný pozoruhodný odborný soud — ale dosti stručný do podrobného rozboru se nepouštějící — jest od F. Mikovce, jejž jsem již nejednou citoval. Bylo o Klicperovi psáno — ale ne mnoho a zvláště ne o jeho spisech. I nejoddanější ctitelé jeho —

---

*) K úsudkům jen příležitostně proneseným hleděti nemůžeme. Jestliže F. J. Sláma přirovnával v letech dvacátých Klicperu, pokud se týče líčení charakterů k Shakespearovi, není možno výrok ten podepsati — právě tak ne jako výrok dra. J. K. Chmelenského z r. 1828, jenž Klicperu nazval „dramatickým dilettantem". Byla-li větší jedovatost v tomto pojmenování či v následujícím hned na to výroku, že »v tom smyslu" jest Klicpera „básníkem divadelním", netřeba rozsuzovati. Podobných laskavostí dostane se ob čas od kollegů spisovatelů nebo posuzovatelů každému autorovi. Možná ale také, že výrok Chmelenského vyšel jen z neopatrnosti; neboť jak jsme již poznali z jiných výroků Chmelenského, na př. z jeho posudku o »Loketském zvonu«, uznával Chmelenský Klicperu za povolaného dramatického básníka. Snad tedy nutno rozuměti výroku Chmelenského tak, že Klicpera, maje životní povolání jiné, mohl jen z diletantismu pěstovati básnictví dramatické. —

Hálek, Neruda a jiní — zůstávali na povšechném výroku. Patrně odstrašovala od hlubšího oceňování práce nezbytně spojená s pročtením velice početných děl Klicperových.

Vítězslav Hálek praví ve »Květech« dne 4. ledna 1872 *) o Klicperovi takto:

»Zapomínáme na něho a zapomínáme neprávem. Divadlo naše jakoby po dlouhou řadu let už ani nevědělo, že jest to vlastně Klicpera, od něhož se datuje počátek a poměrně i rozkvět našeho jeviště, jakoby už ani nevědělo, že on jest základním kamenem všeho, co u nás stavěno výše pod názvem divadelního umění. Bez divadla, bez obecenstva, bez herců tento muž přikročil ku své stavbě, věnoval jí celý život, všechno své nadání. Práce to ohromná, trudná a zároveň přece velebná.«

»O Klicperovi co dramatikovi nejsou ovšem ještě akta uzavřena, ba nejsou ani započata. Mimo některé chudé, souborné úsudky, nemá literatura naše posud o něm ničeho, co by se mohlo nazvati nějakým jménem. Oceňování Klicpery jako velmi mnoho jiných mužů u nás pouze visí ve vzduchu, mluví se tu a tam něco, ale literatura nepodala ještě ani jediný literární portrét Klicpery co dramatika. Jinde uvažují o svých spisovatelích s hlediště mnohostranného, u nás ani s literárního. V té věci máme literaturu mluvenou; k studiím, k oce-

*) VII. ročník č. 1.

ňování literárnímu dějiny naší literatury posud nedospěly.«

»Klicpera jakožto dramatik vynikl daleko nad svoje současníky, ano, považíme-li poměry, za jakých pracoval, jest to skutečným zázrakem, co vyvedl. Při bohatém nadání svém byl zároveň tak plodným, že jeho literatura jest již sama o sobě kusem literatury. Bylo by věru již na čase, aby muž ten neobyčejný oceněn byl jinak, než jak se to posud dálo, či vlastně nedálo. Nebuďme ku pracím svých spisovatelů jako surovi vojáci k těm, kdož v boji padli: když je se slávou zahrabem, myslíme, že jsme vykonali všecko. Literatura nemá se končiti pohřbem. Literatuře do pohřbu praničeho není. Díla umělecká nepohřbili jsme, ta žijou mezi námi stále a o ty nepřestává péče po smrti autorově.«

Jan Neruda napsal o Klicperovi dne 9. srpna 1874 (v »Národních Listech«) — týden před slavností odhalení pomníku Klicperova v Chlumci n. C.:

»Ku podivu. Nyní slavíme V. Kl. Klicperu jako jsme již slavili jiné muže své, o národ zasloužilé, ale neslavíme jeho tak, jak jiní slavili ty jiné. Žádné fanfary, žádného mocného záchvěvu po všech vlastech, žádných frásí o »předním buditeli národa«: Či nebyl snad Klicpera právě tak předním buditelem jako Jungmann, Mácha, Čelakovský, Kollár, Tyl, Chocholoušek, Jan z Hvězdy a ještě jiní? Náleží mu místo v českém pantheonu jen snad

někde v koutku? Či byl snad Klicpera šťastnější jiných a došel odměny hned za živa?

»Co vše vykonal jediný Klicpera! Záhy byl mezi nejctěnějšími, nejpřednějšími pracovníky českými a jeho práce byla všestranná. V chýžích českých bavila a těšila povídka Klicperova, poučoval a rozohňoval jeho román vážený z dějin českých. Kdekoli byla česká společnost, třeba sebe skrovnější, Klicperova deklamovánka rozehřála ji národním humorem svým. Kdekoli se hrálo divadlo, Klicperovy kusy přilákaly obecenstvo dříve třeba co nejlhostejnější. A jakmile jsme směli se na učelištích učiti po česku, Klicperova učební kniha byla první, kterou dostala dychtivá ruka naše. Klicpera representoval celou literaturu, ale ne literaturu efemerní, mnohé z plodů jeho zůstanou povždy krásny. Sta věrných přátel a tisíce ohnivých přívrženců měl Klicpera po vlastech českých a další tisíce žijí podnes z nás bývalých žáků jeho, v nichž on první pěstoval símě národního uvědomění.

»Pro nás mladé studentíky byl Klicpera zjevem neobyčejným, přímo poetickým. V něm jsme spatřovali ideál Čecha, ctihodná, mohutná postava jeho jakoby nad nový český život vztyčovala se co pomník, my v něm viděli representaci českých snah a nadšení naše a neoblomná důvěra ve zdar snah těch vycházela z něho. Vysoká postava jakoby z kamene, mohutná ramena a nad nimi markantně profilovaná hlava, šedá, plná energie a plná dobroty. Klicpera potřeboval jen slůvko pronésti sympa-

tickým hlasem svým, jen pohlédnout dobráckýma, intelligentníma svýma očima, a my bychom byli na jeho pokyn učinili vše. Nám byl geniem dobrým, vlasti byl geniem tichým. — Kdo by chtěl Klicperu charakterisovat jedním slovem, musí napsati: klidná velikost!«

Ant. H. Sokol napsal v »Pokroku« ze dne 15. srpna 1874:

»Mimovolně snad položíme si ruku na srdce a v duchu si zašeptáme: »Chybujeme — zapomínáme... Prohřešili jsme se na Klicperovi. Po celá desetiletí on věrně pro nás pracoval a my za celé desetiletí sotva několikráte uděláme si příležitost, abychom naň vděčně vzpomněli, abychom na dílech jeho ukázali národu, že žil kdysi Václav Kliment Klicpera. To české divadlo, pro kteréž on po celý svůj život žil, básnil a tvořil — to ho téměř už ani nezná; ten lid, pro který ze slavných dob minulosti naší nejkrásnější listy vybíral a ve sličný věnec vlasteneckých povídek uvíjel, dnes už spoře o něm zvídá... Jiní lidé, nové cíle, nové cesty... Hřešili jsme na Klicperovi po smrti, tak jako často svět a lidé ubližovali mu za živa...«

Ant. Rybička podal o literárním významu V. K. Klicpery *) tento úhrnný soud:

»Klicperovo literární působení nejvydatnější bylo v oboru dramatickém, v němž zůstal podnes nedostižitelným. Nadán jsa plodným a bujným výmyslem, spolu pak duchem bujarým a čilým stal se Klicpera takměř hlavním a zá-

---

*) Riegrův »Naučný Slovník« IV. r. 1865.

kladním sloupem národní dramaturgie naší. Lehkost vynalezení a vyvedení, bodrá obrazotvornost, jadrný duch i obratnost činily vším právem Klicperovy kusy divadelní velmi populárními, ba není pochybnosti, že by byl v příznivější časové době ještě mnohem znamenitějším básníkem dramatickým se státi mohl; neboť právě slabší stránky jeho pocházejí jen z nedostatečné vyspělosti a vytříbenosti, jakož i ze zběžnosti, s jakou jej nutily pracovat jeho osobní okolnosti. Tak sama ta vlastnost, která kusům jeho dodává největší vnadu originálnosti, samorostlost jejich, někdy náležitě na uzdě nedržena vybíhá v drsné a příkré výstřelky, sloh je na mnoze přílíš »sukovitý«, začasté pak vlekou se jeho kusy, obzvláště některé veselohry, ku konci až k omrzení, čímž úplně ruší se předešlý příznivý dojem.«

Jak. Arbes vyslovil se o dramatiku Klicperovi*) ve smyslu Hálkově a Mikovcově takto: »Klicpera nebyl genie; nerazil v literatuře nové dráhy a učinil se zasloužilým více neúmornou pílí a dovedností péra nežli elementární silou talentu; ale byl první, jenž se odvážil za jeho doby věci zdánlivě nemožné a ji provedl: položiti základy k původní literatuře dramatické bez divadla, bez herců a bez obecenstva. Co v tomto vzhledě bylo před Klicperou provedeno, byly spíše instinktivné a skoro veskrze efemerní pokusy; teprve od Klicpery datuje

*) »Politik« ze dne 17. září 1889.

počátek toho, co rozumíme domácí původní literaturou (dramatickou) a uměním.«

»Nejnápadnější jest, že Klicpera nepodal ani jediného překladu, kdežto skoro všichni naši lepší dramaturgové překládáním se zabývali. Počátky literární činnosti Klicperovy padly do časů, ve kterých se hledělo, zvláště v dramatické literatuře, přede vším zoceliti česká péra převody děl z cizích literatur. A právě ta okolnost, že se Klicpera ihned odvážil na práce původní anebo na více méně samostatné napodobiny, zdá se nám býti jeho největší zásluhou.«

»Po našem mínění nejen že vůbec položil základní kámen, nýbrž naznačil také jedinou prospěšnou cestu, po které nutno v budoucnosti kráčeti, chceme-li v tomto vzhledě se ubírati k cílům kulturním — a Klicpera není dojista vinen tím, že nejen za jeho života, nýbrž i později v rozhodujících kruzích divadelních těžisko dramaturgické činnosti bylo přesunuto a že skorem celého půl století triumfoval překlad na útraty prací původních a nebylo dbáno vlastního kulturního cíle českého umění dramatického.«

»Vzorem v moderním smyslu nemůžeme nazvati žádnou práci Klicperovu. Ale mnohé z jeho her — zvláště druhu veselého, jako na př. ve fraškách »Rohovín čtverrohý«, »Divotvorný klobouk«, »Veselohra na mostě«, »Hadrian z Římsu« a mnohým jiným nemožno upírati — ani když zaujmeme vyšší hledisko kritické — nejen způsobilost divadelní, nýbrž i jiné před-

nosti, zvláště prostonárodní vtip, komické situace a pečlivou charakteristiku.«

»Dramatické nadání Klicperovo bylo převážně komické povahy. Ve dramatě vážném, historickém i dramatické pohádce dokázal také věci zdatné, ale všem (?) těmto kusům schází divadelní způsobilost ve smyslu moderním.« Jak jsme poznali, není asi možno, tento poslední výrok podepsati do posledního písmene — právě tak jako s druhé strany výroky jiné, které kladou těžisko významu Klicperova do jeho vážných prací, aneb jej ukvapeně se Shakespearem srovnávaly.

V »Lumíru« r. 1859*) zove se Klicpera nejnadanějším dramatikem českým a Em. Miřiovský v článku »K dějinám českého divadla« v »Osvětě« 1878 nazývá V. Klicperu »naším otcem novověké Thalie«.

* *
*

Povšimnutí hodno jest, kterak skoro všichni, kdož o Klicperovi psali, horlí na to, kterak Klicpera jest zanedbáván a zapomínán. Sám Klicpera stěžoval si v tom smyslu a nejednou byl k vůli tomu již i rozhodnut, péro spisovatelské navždy odložiti. Ale byl příliš spisovatelem a zvláště dramatikem, aby byl mohl žíti bez básnění dramat a tak vskutku šel, jak krátce před svou smrtí svému příteli psal: »Cum Musis ad sepulchrum« — s Musami ku hrobu.

---

*) Č. 45. IX. ročníku, 10. listopadu.

Bohudík aspoň nedlouho před svou smrtí dočkal se oslavy, která jej radostně povznesla: roku 1858 uspořádáno bylo v Praze na počest jeho představení jeho nově zpracované tragedie »Soběslav, selský kníže«. Rok na to zesnul, zůstav až do smrti zaujat divadlem.

Postavení pomníku v jeho rodném městě, postavení jeho bronzového poprsí ve foyeru Národního divadla a chystané »Kroužkem Klicperovým« odhalení pamětné desky na úmrtním domě Klicperově v Praze jsou dalšími vynikajícími poctami muži, jenž více vykonal, nežli za sto let po jeho narození bylo s důstatek známo. Snad bude nadále jinak. Slavností v Národním divadle obrátila se pozornost veřejnosti měrou nebývalou ku Klicperovi. Psáno o něm odborně i příležitostně, počala znova vycházeti jeho nejlepší díla a interes k Nestoru české dramaturgie vzbuzen byl na mnohých místech, se kterých možno očekávati další věcné ocenění jeho významu.

Bohužel vyskytla se i tu snaha, urvati nějaký ten list z věnce Klicperova, aby mohl na větší oslavu jinam byl vetknut. Snaha ta nenajde snad následování a kdo jednou bude psáti na základě prací V. Filípka, Em. Semeráda a Ivana Klicpery obšírný životopis Klicperův, napíše jej bohdá pro Klicperu a ne pro jiné, jimž Klicpera byl poctivým přítelem osobním i literárním a kteří jej na poli dramaturgie nikdy nezastínili. Znamenáť Klicpera v dramaturgii naší tolik, že celou dobu její

od r. 1820—1860 možno právem zváti jeho jménem. —

Jestliže tato moje studie k tomu přispěje, aby líce dramatika Klicpery pravou svou povahou a výrazněji než dosud vstoupilo na oči době naší a budoucí a socha jeho aby v historii dramaturgie naší postavena byla tam, kde jí významem básníkovým jest vykázáno místo, budu uspokojen. Podjal jsem se práce, když jsem poznal, že jiní neměli kdy provésti, co by jinak byli zajisté vykonali rádi a lépe snad než já. Jsmeť všichni jen částicemi toho proudění, jímž tu matněji tu zřetelněji vystupují na jevo snahy celku, do něhož jsme vrženi, k němuž patříme, a povinností nás každého jest, vykonati dle sil svých to, co jiným vykonati nebylo dopřáno. Když padne jeden voják, druhý na jeho místo má nastoupiti. Toť vše — a v tom také povaha a podstata práce či boje každého z nás; snad i za nás jednou jiní vykonají, co my vykonati jsme obmeškali nebo nemohli.

Památce Václava Klimenta Klicpery posvěcuji tuto práci svou — pouhý to břečtan k patě jeho budoucího pomníku v matičce Praze — v tom srdci a hlavě našeho duchového i fysického světa dramatického.

V Praze 15. dubna 1898.

Literatura.

Rukopisy jednotlivých her Klicperových.

»Divadlo Klicperovo« v Hradci Králové 1820, 1821 u. J. Fr. Host. Pospíšila.

»Almanach dramatických her od W. Klicpery,« v Hradci Králové 1825—1830, nákladem J. H. Pospíšila.

»Dramatické spisy W. K. Klicpery« v Praze 1849, nákladem dra J. A. Gabriela.

»Spisy Václ. Klim. Klicpery« v Praze 1862 až 1863 nákladem knihkupectví I. L. Kobra.

»Světová knihovna« č. 35 (»Zlý jelen«) v Praze 1898 nákladem J. Otty.

»Výbor dramatických spisů Václava Klimenta Klicpery«, v Praze 1898, nakladatel Fr. Topič, knihkupec.

Josef Jungmann »Slovesnost« v Praze 1820.

J. L. Ziegler »Dobroslav« v Praze 1820.

J. Chmela a V. K. Klicpery »Novoročenka« r. 1823.

»Vácslav Kliment Klicpera«. Nástin životopisný dle nejlepších pramenů sestavený od I(vana) K(licpery) a E(manuela) S(emeráda). K oslavě odhalení pomníku v Chlumci nad Cidlinou, dne 15. a 16. srpna 1874. S podobiznou. Péčí a nákladem Výboru pro zbudování pomníku Klicperova v Chlumci nad Cidlinou. 1874.

Václav Filípek: »Václav Klement Klicpera« v »Lumíru« r. 1859 v Praze.

Ferd. Mikovec: »Klicpera's Schriften« v »Bohemii« 1859 v Praze.

»Časopis společnosti vlastenského Musea v Čechách.« V Praze 1827—28. (Články dra J. K. Chmelenského a Boskovice-Pilnáčka.)

Jan Hýbl: »Historie českého divadla od počátku až do nynějších časů«. V Praze. 1816.

Jos. Jungmann: »Historie literatury české«, 2. vyd. V Praze 1849.

Oscar Teuber: »Geschichte der Prager Theater.« III. V Praze 1888. A. Haase.

Ant. Rybička: »Přední křísitelé národa českého«. V Praze. — Riegrův »Slovník Naučný«: »Klicpera«.

Jos. Kaj. Tyl: »Sebrané spisy«. XIII. v Praze nákladem Al. Hynka.

Vítězslav Hálek: »Květy« r. 1872 v Praze.

Jan Neruda: »Národní Listy« 1874 v Praze.

A. H. Sokol: »Pokrok« 1874 v Praze.

Em. Miřiovský: »Osvěta« 1878 v Praze.

J. Arbes: »Politik« r. 1889, »Národní Politika« r. 1898 v Praze.

J. L. Turnovský: »Život a doba Josefa Kajetana Tyla«. V Praze, nákladem Al. Hynka.

Hynek Máchal: »O některých knížkách lidového čtení« v »Národopisném Sborníku Československém« III., v Praze 1898.

Spisy dramatické literatury české před Klicperou a po něm až do naší doby a práce o dějinách české literatury od r. 1770. —

Václav Vlček: Slavnostní řeč při odhalení pomníku Klicperova v Chlumci nad Cidl. r. 1874. V »Osvětě« 1874.

F. A. Šubert: »Veselohry Klicperovy«. V revue »Rozhledy« 1898. Článek ten pojat jest do tohoto spisu.

F. A. Šubert: »O významu Václava Klimenta Klicpery«. Řeč při slavnosti postavení poprsí V. Kl. Klicpery v Národním divadle v Praze dne 20. března 1898.

Rejstřík jmen a věcí.

Abelíno velký zbojník 18
Almanach dramatických her od V. Klicpery 29, 33, 36, 37, 39, 40, 52
Amphitruo 31, 78
Antongová 11
Arbes J. 24, 41, 143
Aristoteles 54
Baumgarten 13
Běla 36, 46, 58, 97
Bělouši 31, 32, 46, 47, 48, 57, 62, 65, 77, 78, 80, 82, 87
Blaník 11, 24, 26, 27, 28, 31, 45, 47, 58, 63, 90, 97, 119, 121, 123
Bohemia 42, 56, 89, 102
Boleslava 46
Boleslav Mladá 29
Boleslavovci 45, 46, 58, 97, 118
Bondini 12
Boskovic L. 102
Bozděch 126
Božena 36, 46, 58, 97, 101, 118
Bratři 36, 57, 97, 114
Bratři v Archangelsku 38, 45, 57, 58, 66, 97, 114
Brinke H. 11
Brněnské kolo 32, 43, 58, 97, 123
Brno 32, 36, 39
Das Brüner Rad 32
Die Brüder v. Archangel 32, 39
Brunyan 4
Bulla 11, 13, 128
Bursík a Kohout 19
Byron 19
Commedia dell' arte 14
Čarodějné zrcadlo 17
Čech a Němec 13, 88
Čelakovský 12, 101, 140
Česká Melusina 43, 47, 58, 97, 120, 123
Česká Politika 24, 40
Česká Včela 43
Češka Jan 35
Čeští pytláci 26, 29—31, 57, 97

Divadlo
arena ve Pštrosce 39, 50
Klicperovo 26, 28, 29, 31, 33, 36, 41, 77, 78, 90
v Kotcích 4
Národní 29, 31, 44, 46
Novoměstské 38, 50
v Raymanském domu 10
v Růžové ulici 39, 43, 50
Stavovské 10, 15, 16, 37, 38, 43, 50, 115
J. N. Štěpánka 26
Teisingrovské 12, 50
ve Wimrových sadech 12
Divotvorný klobouk 32, 35, 44, 47, 57, 62, 64, 65, 68, 87, 89, 90, 91, 93, 144
Dlabačové 9, 10
Dobré jitro (viz: I dobré jitro) 44, 62, 65, 83
Dobroslav 29, 36
Dobrovský, spolek 44
Dobruška 3
Dramaturgie česká od r. 1771 4
Dvojčata 32, 38
Ďáblova sluj v krvavém lese 16
Eliška Přemyslovna 45, 47, 58, 96, 104, 109
Evakathel a princ Schnudi 16
Filípek V. 8, 29, 32, 35, 38, 55, 91, 102, 133, 146
Fortunát 27
Frankl 13
Fraška vídeňská 15, 16
Friedrich Bojovný poslední Babenberk 45, 58, 96, 111
Gabriel J. A. dr. 28, 29, 30, 33, 40, 41, 42, 44, 46, 48, 49
Gasner der Zweite 32
Gervinus der Narr von Untersberg 121
Goethe 14, 16
»Iphigenia v Taurii« 14
»Goetz« 15, 100
Goldoni 14
Grabinger 93
Grammerstetter 39
Grillparzer »Pramáti« 14
Gybová F. 11
Hadrian z Římsu 33, 35, 45, 47, 58, 62, 65, 67, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 87, 90, 91, 93, 144
Hafner 13
Hájek 54
Haimbacher F. 11, 13
Haklík J. 11
Haklík Prokop 10
Hakmatilka 13
Hálek Vít. 139
Hanswuřt 14, 15
Harlekinády 14
Havelka J. 11
Háze Boh. 26
Heinrich von Eichenfels 40
Hněvkovský Josef 30
Höpfner 11
Horac 53
Hrabata z V* 32

Hrabě a rytíř Milislav 17
Hradec Králové 18, 19, 21, 22, 26, 30, 31, 33, 37, 38, 41, 42, 43, 50, 79, 90, 98, 102, 125
Hvězda 32, 44, 58, 62, 65, 67, 84
Hýbl Jan 10, 11, 99
Charakterové 32
Die Charaktere 32
Chaucr 93
Chlumec n. Cidlinou 7, 8, 30, 33, 125, 140
Chmela Jos. 9, 36
Chmelenský Jos. K. dr. 10, 102, 103, 115, 118, 120, 138
Chocholoušek 140
I dobré jitro (viz Dobré jitro) 26, 28, 57
Irwing 54
Israelitka 43, 97, 111
Jan Hus 44, 58, 96
Jan za chrta dán 40, 46, 47, 58, 97, 119, 123
Jan z Hvězdy 140
Jedlička 13
Jeřábek Fr. V. 64, 127
Jindy a Nyní 27
Jiříkovo vidění 121
Jiřínkové jednoty 21
Jungmann Jos. 10, 29, 36, 37, 106, 107, 140
Jünger 32
Karlová A. 11
Kaška 93
Kavka 13
Každý něco pro vlast 40, 46, 47, 57, 64, 65, 74
Klacný 13
Klicpera Bedřich 38
Klicpera František 7, 8, 9, 11, 29
Klicpera Ivan 8, 21, 22, 146
Klicpera Karel 7, 8
Klicperova Marie 38
Klicperová, paní 30
Klicpera V. Kliment:
časový pořad dramatických děl 49—58
činohry historické 98
dějový ráz vážných dramat 124
deklamovánky 42
díla dramatická 24—48
dramata vážná 96—134
dramatičnost prací 67
duch 23
epištola Almanachu r. 1828 52—55
fantasie 53, 89, 126
Francouzem 39
frašky 59—95
genrista 65
gymnasista 9
herec 12
historické hry 97, 105
honoráry 41, 49
hry duchové 97, 114
humor 28, 60, 61, 87
charaktery dramatické 89, 91, 92
kresba života současného 56
láska k divadlu 11, 21
literatura 148—150
loupežnické hry 97, 114
milovník květin a cestování 21
místo v české dramaturgii 135—147

mládí 7—10
mluva a její ukázky 67, 87, 127—132
nadání dramatické 25, 49, 52
narození 7
nedostatek českého jeviště 50, 51
ochotník divadelní 11, 21
osnova dějová 66
otec národní veselohry 137
parodie 79
plodnost básnická 49 až 58
pohádka 110
politická činnost 21
pomník v Chlumci n. Cidl. 140
poprsí ve foyeru Národního divadla 29, 146
postava 23
postavy her 61, 87, 89, 92
povaha 19
povídky a romány 42, 46, 53
překlady prací do jiných jazyků 32, 33, 35, 40
původnost her 20, 56, 89, 91
realismus postav 91, 136
realista 61, 62
rekviem 3
romantik 96, 125
romantismus děje 65, 66
rytířské hry 114
66
satyra 61
satyrik 65
snahy literární a národní 20
stavba dramatických prací 125
student 9, 10, 34
technika dramatických prací 133, 134
tragedie 96, 104
učedník a tovaryš 7, 8
učitelské působení 20, 21, 51
úmrtí 22
ústředí české 57, 61, 62—64, 124
úsudky z dob minulých 138—145
verš 106
veselohry 57, 59—95
vlastenskost 124
vydání spisů různá 148
význam 44, 89, 94, 127
vzdálenost velkého jeviště 133
zakladatel české literatury dramatické 137, 139
zanedbávání a zapomínání 145
život soukromý 20
životopis 7—23
životopis Filípkem sepsaný 8
životopis Chlumecký 8, 26, 33, 36, 41, 45, 50
Kober I. L. 26, 29, 36, 39, 45, 48
Kolár František 93

Kolár Jos. Jiří, »Magelona«, »Monika«, »Mravenci«, »Žižkova smrt« »Pražský žid« 50, 83, 102, 112, 126, 127
Kollar Jan 12, 101, 140
Koopr 54
Kopřiva Fr. 11
Kott 36
Kotzebue A. F. F. 14
Koupovský A. 10, 11
Kramerius V. R. 13, 18
Krása a Nekrása 30, 45, 46, 65
Krkonoše 21, 55, 125
Krok 54
Krvavý duch pod Vyšehradem 17
Krvavý věnec svatební 18
Křivoklát 30
Kunětická hora 55
Die Kunst eine Wiederbellerin zu zähmen 32
Květy 42, 139
Kytka 36, 45, 47, 58, 62, 65, 83
Langbein 83
Lapil 93
Laudon 46
Lazebník Frídlanský 45, 46, 47, 58, 96, 104, 111
Ledererová K. 11
Lencová L. 11
Lessing 14, 16
Lhář a jeho rod 33, 35, 45, 47, 50, 57, 62, 65, 84, 87
Libich ředitel 10
Libušin soud 36, 40, 45, 58, 96, 101, 108, 109, 133
Linda J. 13, 14
Liška A. 13
Loketský zvon 36, 45, 47, 58, 97, 101, 115
Loupež 40, 46, 58, 97, 118
Loupežníci na Chlumu 98
Loupežníci v Táborském lese 24, 26, 98
Lumír 8, 29, 35, 91, 102, 145
Macourek 36
Mácha 140
Máchal H. 27
Macháček Š. K. »Ženichové 14, 88
Machek V. 11
Majober 11
Mareš J. 11
Maske für Maske 32
Mělník 10
Městečko 30
Mikovec F. 27, 29, 38, 50, 56, 89, 90, 102, 120, 126, 127, 133, 138
Mirani Jindřich 27, 40
Miřiovský Em. 145
Mollière 14
»Bezděčný lékař« 14
Mošna Jindřich 93
Müller Č. 11
Müllner »Vina« 17, 128
Musejník 10, 46, 102, 103, 115
Musilová A. 11
Myslivci 46, 65
Národní Listy 140
Národopisný Sborník Českoslovanský 27

Naučný Slovník Riegrův 142
Nebeský F. 11 *)
Neruda Jan 139, 140
Neureutter M. 26
Nigrin J. 10, 11
Nikolai 93
Nizozemčané v Praze 46, 58, 97
Noc hrozná na zámku Paluzzi 16
Novák František 3
Novák Ludvík 3
Nové Amazonky 39
Novoročenka 36
Nymburk 10
Odběhlec z lásky synovské 128
Oldřich a Božena 118
Opatovický poklad 40, 45, 58, 97, 119
Osyán 55
Otto J. 44
Palacký Fr. 102
Palkovič J. 13
Paměti 45
Parodie 15
Pašerové 2o, 29, 31, 97
Pelikán J. 50
Petr Halaš 17
Pilnáček J. 102
Pindar a Korina 46
Plautus 31, 32, 78
Pleskot E. 11
Poděbrady 0
Pokrok 142
Polák 12, 101
Politik 143

Na str. 11. v poznámce ve čtvrté řádce zdola státi má F. Nebeský místo F. Veliský.

Popelka Varšavská 43, 57, 58, 62, 84,
Poslední prázdniny 43, 57, 62, 65, 84
Poslední Přemyslovec 46
Pospíšil J. F. H. 26, 33, 36, 41, 42, 98
Potopa světa 30, 31, 32, 57, 62, 65, 83
Praha 4, 8, 10, 12, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 27, 28, 30, 32, 36, 38, 40, 43, 44, 45, 47, 50, 115, 146
Pražské Noviny 29
Pražské tetičky a Zbraslavští strýčkové 45, 46, 57, 62, 65, 84
Probuzené svědomí 16
Prodaná nevěsta 78
Prsteny 39, 45, 58, 97
Psaní Hassenšteinova 39, 45, 58, 66, 97, 119
Ptáčník 45, 46, 47, 57, 64, 65, 69
Puchmajer 12, 101
Raimund 15, 120
Raymann Fr. »Selské námluvy« 13, 83, 87, 88
Rinaldo Rinaldini 16
Die Ritter von Blanik 27
Rod Svojanovský 36, 45, 58, 97, 101, 115
Rohovín čtverrohý 32, 33, 34, 35, 46, 47, 57, 65, 68, 82, 87, 90, 93, 144
Rohowin der Viereck 32
Rok po smrti 30, 45, 58, 6), 97
Rous 13
Rozmanitosti 99

Rukopis Kralodvorský a Zelenohorský 128
Rulík J. 13
Růžek V. ml. 11
Rybička Ant. 20, 142
Sekyra 93
Semerád Em. 8, 30, 146
Sen 29, 32, 40, 46
Shakespear 14, 28, 32, 89, 138
»Hamlet« 14, 97
»Král Jindřich VI.« 97
»Král Lear« 14
»Makbet« 14
Skott Waltr 54, 55
Sláma F. J. 138
Slovensko uherské 21
Slovesnost 29, 36
Smetana Bedřich 78
Sobéslav 22, 36, 37, 38, 45, 47, 58, 96, 97, 100 až 108, 146
Soběslav a Bedřich 37
Sokol A. H. 142
Sosia 31, 78
Spektáklové hry 16
Spiess 18
Společnost ochotníků divadelních v Praze roku 1812 11
Staré a Nové město 146
Staročeský soud 43
Stav dramatické literatury a divadla na rozhraní věku XVIII. a XIX. 13—16
Strakonický dudák 120
Stroupežnický »Černé duše« 65, 127
Stuna 13, 17
Suková 11
Sušice 30
Svatislav (Svatoslav) poslední Svatoplukovec 40, 44, 58, 96, 108
Svatý Ivan 46
Světová knihovna 44
Svoboda-Navarovský V. A. »Karel Skreta« 9, 11, 19, 20, 88
Sýkora V. 11, 13
Šafařík 118
Šedivý Prokop »Pražští sládci« 11, 13, 14, 17, 88
Šiessler J. 13
Schiller 14, 16, 19
»Fiesco« 14
»Loupežníci« 14, 15, 100, 128.
»Úklady a láska« 14
»Valdštejn« 14
Šink 32
Šír Fr. 17
Škroup 118
Šnajdr S. 40, 119
Schneider 40, 119
Scholc 13
Šopfová 11*)
Špalek V. 30, 31
Špot J. V. 14
Štolba 65
Štěpánek J. N. 11, 12, 13, 16, 40, 41, 56, 98
Štván 13, 118
Švamberková Anna 11, 19, 38
Švanda ze Zemčic 11, 24
Tajný pověrec 30, 46, 57, 65, 84

*) Správně místo Šopová.

Tandler J. 11, 13, 14
Taschenbuch für das k. k. privil. Theater in der Leopoldstadt 40
Tataři u Holomouce 46, 58, 96
Teuber Oscar »Geschichte der Prager Theater« 15—17
Thám Karel Ignác 11, 14, 56
Thám Václav 11, 13, 17, 56
Thomé Fr. 22, 23
Točník 46
Tolda 39
Tomek W. W. 100
Topič F. 47
Tragedie osudová 17
Der Traum 32
Trnková Anna 21
Tři hrabata najednou 40, 46, 58, 62, 65, 77, 78, 80, 82, 83
Turinský Fr. »Angelina« 9, 13, 101, 102
Tyl J. K. 12, 27, 37, 39, 50, 56, 90, 91, 120, 121, 127, 140
Uhlířka 33, 35, 44, 58, 97
Únos z hrobky 29, 35, 97
Valdek 36, 45, 58, 97, 101, 115
Waldek 32
Varadin 33
Washington 54
Wastl oder die boehmischen Amazonen 39
Věnceslava 42
Věnování 147
Werner A. 32, 33, 39, 43
Veselohra na mostě 40, 45, 47, 57, 65, 73, 144,
Veverka 13
Vídeň 15, 16, 33, 39
Vigneron 40
Wild A. 10, 11
Winter Z. 100
Vítek Vítkovič 46
Vlastenská hra 18
Wlasta und Scharka 16
Vlček Jaroslav »První novočeská škola básnická« 19
Vlček V. 127
Vocel Er. 13
Vorel Ludvík 29, 30, 31
Der Zauberhut 32
Zasnoubení po pohřbu 45, 46, 58, 97
Zbirov 30
Zdeněk ze Zásmuku 26, 27, 28, 119
Zeyer Jul. »Neklan« 103
Zíbrt C. 100
Ziegler 29, 36
Zlato neblaží 36, 45, 58, 123
Zlý jelen 44, 47, 57, 63, 65, 75, 134
Zuber 33
Die Zwillinge 39
Zýma A. J. 13, 118
Žebrák 29, 30, 31
Ženský boj 39, 46, 57, 65, 84
Židovka 43
Žižkův dub 36, 45, 58
Žižkův meč 26, 28, 45, 47, 57, 62, 65, 84, 85, 90, 91, 93

OBSAH.

Str.

Předmluva 3
Doba a místa básnické činnosti Klicperovy . 7
Klicperova díla dramatická 24
Básnická plodnost Klicperova 49
Veselohry 59
Dramata vážná 96
Klicperovo místo v české dramaturgii . . 135
Literatura 148
Rejstřík jmen a věcí 151